

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ТЕРОРИЗАМ, ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ И БЕЗБЕДНОСТ**

**СУКОБ ЦИВИЛИЗАЦИЈА КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ И
ЊЕГОВЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ НА СРПСКОМ ПРОСТОРУ
-мастер рад-**

ментор:

Проф. др Радомир Милашиновић

кандидат:

Никола Попов

46/2015

Београд, 2018.

***СУКОБ ЦИВИЛИЗАЦИЈА КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ ЊЕГОВЕ
МАНИФЕСТАЦИЈЕ НА СРПСКОМ ПРОСТОРУ***

Резиме: Рад обухвата тему сукоба различитих култура, цивилизација и геополитичких ентитета који се преламају на Балканском полуострву, односно на српском етничком и историјском простору. Рад би требало да осветли неке до сада недовољно истражене чињенице и околности под којима се поменути сукоби одвијају анализирајући досадашње теоријске поставке које су се том темом бавиле, специфичне балканске услове, као и конкретне историјске процесе и глобални контекст у којима се одвијају. С обзиром на важност балканског и српског простора за регионалну и глобалну политику, као њихову хроничну нестабилност, аутор се нада да би овај рад могао да помогне сагледавању тренутних геополитичких чињеница, њених корена у прошлости, и пројекцијама будућих догађаја.

Кључне речи: сукоб цивилизација, Србија, српске земље, геополитика, безбедност

Summary: The paper deals with the conflicts of different cultures, civilizations and geopolitical entities that are shattering on the Balkan Peninsula, that is, in the Serbian ethnic and historical area. The paper should highlight some of the insufficiently investigated facts and circumstances under which these conflicts take place, analyzing the previous theoretical considerations that dealt with the subject, the specific Balkan conditions, as well as the concrete historical processes and the global context in which they are taking place. Considering the importance of the Balkan and Serbian space for regional and global politics, as their chronic instability, the author hopes that this work could help review the current geopolitical facts, its roots in the past, and projections of future events.

Key words: conflict of civilizations, Serbia, Serb lands, geopolitics, security

БИОГРАФИЈА

Никола Попов,

Рођен је 10.10. 1989. у Београду. Основну школу “Вељко Дугошевић” завршио је 2004. године као одличан, а Шесту београдску гимназију, друштвено-језички смер, 2008. године као врло добар ученик. После двогодишњих студија историје на Филозофском факултету, уписао студије политикологије на Факултету политичких наука 2010. године. Дипломирао 2015. године са просечном оценом 8,16.

У току школовања радио разне послове у угоститељству, финансијама, трговини, позоришту, радију и телевизији. Од новембра 2015. године ради као теренски радник, координатор и преводац у Комесаријату за избеглице и миграције Републике Србије.

Изјава о академској честитости

Студент: Никола Попов

Број индекса: 46/2015

Студент мастер академских студија тероризма, организованог криминала и безбедности

Аутор мастер рада под називом: Сукоб цивилизација као безбедносни изазов и његове манифестације на српском простору

Потписивањем изјављујем:

да је рад искључиво резултат мог сопственог истраживачког рада; да сам рад и мишљења других аутора које сам користио/ла у овом раду назначио/ла или цитирао/ла у складу са Упутством; да су сви радови и мишљења других аутора наведени у списку литературе/референци који су саставни део овог рада и писани у складу са Упутством; да сам добио/ла све дозволе за коришћење ауторског дела који се у потпуности/целости уносе у предати рад и да сам то јасно навео/ла; да сам свестан/на да је плагијат коришћење туђих радова у било ком облику (као цитата, прафраза, слика, табела, дијаграма, дизајна, планова, фотографија, филма, музике, формула, веб сајтова, компјутерских програма и сл.) без навођења аутора или представљање туђих ауторских дела као мојих, кажњиво по закону (Закон о ауторском и сродним правима, Службени гласник Републике Србије, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012), као и других закона и одговарајућих аката Универзитета у Београду; да сам да сам свестан/на да плагијат укључује и представљање, употребу и дистрибуирање рада предавача или других студената као сопствених; да сам свестан/на последица које код доказаног плагијата могу проузроковати на предати мастер рад и мој статус; да је електронска верзија мастер рада идентична штампаном примерку и пристајем на његово објављивање под условима прописаним актима Универзитета.

Београд, 12.09.2018.

Потпис студента

САДРЖАЈ

1. Увод	1
2. Појмовно-категоријални апарат	3
2.1. Појам културе и цивилизације	4
2.2. Културно-историјски типови	6
2.3. Смене цивилизација	8
2.4. Теза о сукобу цивилизација	11
3. Узроци и чиниоци сукоба цивилизација на српском простору	14
3.1. Материјални чиниоци	15
3.2. Појам сопства и етнопсихологија	17
3.3. Расне и етничке разлике	19
3.4. Верске разлике	22
3.5. Културни ратови	27
3.6. Значај симболизма у политици	29
4. Најважнији процеси сукоба цивилизација у модерној српској историји	30
4.1. Историјска позадина	31
4.2. Источно питање	34
4.3. Југословенска идеологија као фактор ограничавања Срба	41
4.4. Хладни рат и титоизам	49
4.5. Постхеројски рат: Сукоб Запада са Србима и Нови светски поредак	56

5. Савремено доба и перспективе у будућности	63
5.1. Геополитика и безбедносна слика српских земаља	64
5.2. Америчка империја на раскршћу	69
5.3. Руска дилема	78
5.4. Исламски свет и његова улога	85
5.5. Нова Европа	92
5.6. Српске могућности у 21. веку	98
5. Закључак	102
6. Литература	104

1. Увод

Историја цивилизација, као посебан вид истраживања историје народа и култура, већ век и по има значајан утицај на један број историчара, социолога и политиколога. Изучавање настанка, развоја и пропадања различитих култура, нарочито компаративно изучавање, постало је интересантно и по томе што није пратило устаљене хронолошке класификације историјских епоха, већ је сваку културу и цивилизацију проучавало кроз временске периоде које бисмо могли назвати животним циклусима цивилизација. Упоређивање различитих историјских ентитета, тј. цивилизација, њихових историјских путева, процеса промена и, уопште животних циклуса, доводи до извођења одређених историјских закономерности, што је изузетно важно за друштвену науку.

Једна од теорија које припадају овој теми јесте теза Семјуела Хантингтона о сукобу цивилизација, која се појавила крајем 20. века. У овире те тезе, случај Балканског полуострва и, нарочито, подручја која Срби насељавају барем већ један миленијум, свакако је веома занимљив, будући да се заснива на географском подручју које је током познате историје био, готово стално, поприште судара различитих цивилизација. Политичке и безбедносне манифестације оваквих појава не могу се тумачити без упућивања у културне обрасце, као предуслове понашања одређених народа или група народа, односно цивилизација.

Овај рад има за циљ да истражи значај српског простора за феномен сукоба глобалних сила које припадају истим или различитим културно-историјским типовима, тј. цивилизацијама, као и утицај тих истих глобалних сила на српски народ и његов развој. Безбедност поменутог простора зависи умногоме од међусобних односа тих сила, њиховог односа према Србима, али и од односа Срба према њима. Облици политичке организације једне заједнице укључују, пре свега њену одбрану и безбедност, те упливи одређене цивилизације на ту заједницу веома утичу на њено организовање, што значи организовање државе и свих оних поља друштвене делатности које имају удела у њеној безбедности.

Рад је подељен у неколико целина, које имају за циљ да дефинишу кључне појмове везане за ову проблематику, развој њеног изучавања и главне правце и теорије, чиниоце који су незаобилазни за проучавање поменутих појава, историјски развој међуцивилизацијских односа на српском простору и српско учешће у њима, слику безбедносних прилика на српском простору и стања у коме се налазе учесници глобалних догађања, као и перспективе које се могу очекивати у будућности.

Тенденције савремених безбедносних, политичких и геополитичких кретања, данас доминантне, западне цивилизације, њених савезника и пратилаца, противника и изазивача, могу дати одговор на питања како ће изгледати политичко-безбедносна слика будућности, али само ако се пажљиво проуче поменуте чињенице и закономерности које су пратиле сличне процесе током историје. Те тенденције могу одвести ка различитим расплетима, те је, стога, правилно тумачење симптома које оне показују, пре свега у политичкој и безбедносној сфери, један од сигурнијих начина за проналажење одговора на низ отворених питања које пред српским народом и српском државом стоје у наредним деценијама.

2. Појмовно-категоријални апарат

Циљ овог поглавља је да представи и објасни основне појмове везане за тему рада. То су, пре свега, појмови културе, цивилизације, културно-историјских типова и историјско-цивилизацијских циклуса. Ове одреднице су темељи такозване органске теорије људске историје, која заступа гледиште да се историја људских (политичких) заједница, од племена до глобалних ентитета, одиграва готово идентично развоју живих организама, по природним законима.

Такође, дотично поглавље бавиће се најважнијим органским (органицистичким) теоретичарима и њиховим радовима, њиховом научном доприносу, као и критиком њихових теза, полазећи од њихових субјективних становишта, интереса и циљева, што би све могло утицати на обликовање саме теорије. Међу теорије о цивилизацији које можемо сматрати класичним спадају:

1. Теорија Николаја Данилевског о културно-историјским типовима, њиховим међусобним утицајима, прожимањима и сменама;
2. Теорија Освалда Шпенглера о развоју култура и цивилизација, њиховим суштинама и појавним облицима, трајањима и законитостима по којима настају, развијају се и нестају;
3. Теорије разних аутора који су били на трагу Данилевског и Шпенглера, предвиђајући суноврат западне цивилизације и мочуће уздизање других култура, попут словенске;
4. Теорија Семјуела Хантингтона о судару цивилизација, тј. о изазивачима и противницима западне цивилизације;

2.1. Појам културе и цивилизације

Како би што боље објаснили тему и предмет овог рада, ваљало би да на почетку одредимо основне појмове којима ћемо се служити и који јесу предмет истраживања. Пре свега ћемо испитати појмове цивилизације и културе, будући да је познавање њихове суштине неопходно како би се испитала и истражила проблематика којом се овај рад бави.

Израз „култура“ потиче од латинског глагола *colere*, у значењу: гајити, неговати, обрађивати, и био је уско везан за пољопривреду. Цицерон је, сматра се, први пут искористио овај појам у контексту људског развоја, говорећи о „култури душе“ (*cultura animi*), тј. о гајењу и неговању људског духа. Постоји много дефиниција културе, сходно различитим научним дисциплинама, али би за политичку теорију и конкретну тему којом се овде бавимо било најбоље да се позовемо на тврдњу пољског социолога Антонине Клосковске: *„Култура је човеков начин живота у заједници, који се огледа у његовим осећањима, веровањима, мишљењима, делањима, вредновањима и изражавањима његова искуства стеченог у односима са природом, другим људима, собом и Богом.“*¹

У друштвеној теорији англосаксонског и западноевропског дела света, култура се често поистовећује са цивилизацијом, док је у немачком случају, па и на истоку Европе, то другачије.² Тај правац размишљања види разлику између културе и цивилизације засновану на два критеријума: с једне стране, култура је више национална, за разлику од цивилизације, која је наднационална. С друге стране, култура је, пре свега, духовна категорија, првенствено одређена језиком, религијом (култом), друштвеним обичајима и предањем, док цивилизација подразумева материјална и технолошка достигнућа.

¹ Антонина Клосковска, *Социологија културе*. Чигоја штампа, Београд, 2001. стр. 273.

² Richard Velkley, "The Tension in the Beautiful: On Culture and Civilization in Rousseau and German Philosophy". *Being after Rousseau: Philosophy and Culture in Question*. The University of Chicago Press, 2002. стр. 11–30.

Немачки историчар Освалд Шпенглер, у свом делу „*Пропаст Запада*“ јасно прави разлику између ова два појма, тврдећи да култура претходи цивилизацији, тј. да представља основни и дужи део развоја одређене врсте, а да је цивилизација његов крајњи, неизбежни и последњи стадијум. Према Шпенглеру, тај развој траје око једног миленијума, а његов врхунац представља прелазак из стадијума културе у стадијум цивилизације, и уједно почетак одумирања, током којег „*интелект замењује душу*“.³ Овима Шпенглер указује на чињеницу да су и култура и цивилизација саставни делови једне органске целине. Појмовна збрка настаје када већина аутора ту целину (епоху живота и развоја одређених људских заједница) назову цивилизацијом, за коју Шпенглер тврди да је само финални ступањ те целине, коју је његов претходник, Рус Данилевски, назвао „културно-историјским типом“.

Веома је важно, у вези са етимологијом дотичног појма, нагласити чињеницу да израз „цивилизација“ потиче од латинске речи *civis*, што значи грађанин. То нам указује да цивилизација не може постојати без уређеног, политичког друштва, односно без државе. Уколико се водимо поменути дефиницијама, можемо закључити да се сукоби и судари различитих култура могу одиграти ван политике, али не и сукоби цивилизација, који би нужно морали да укључе ратове између држава и нација које су носиоци идеја различитих цивилизација.

Оно у чему се већина старијих историчара и филозофа историје слаже, јесте да су цивилизацијски комплекси органски ентитети, тј. да имају нека својства живих организама, пре свега карактеристике животног циклуса (рађање, раст, развој, зрелост, опадање, старење, смрт), што их чини временски ограниченим. Одатле проистиче и теза о цикличним сменама цивилизација, њиховим међусобним прожимањима и утицајима, као и о пресудним улогама одређених цивилизација у датом временском и просторном оквиру.

³ Oswald Spengler, *The Decline of the West; Form and Actuality*. Alfred A. Knopf, Inc. New York, 1926. стр. 31-32.

2.2. Културно-историјски типови

Поменули смо већ руског истраживача, природњака и етнолога, Николаја Јаковљевича Данилевског, кога можемо сматрати зачетником такозваног „цивилизацијског“ изучавања историје. Он је крајем 19. века у модерну филозофију историје увео теорију културно-историјских типова, која је послужила као образац и подстицај другим истраживачима органицистичког усмерења.

Данилевски је 1869. године објавио књигу „*Русија и Европа*“ у којој је покушао да објасни неке историјске законитости развоја одређених нација, раса и култура, те да објасни положај Русије и словенског света у односу на Европу, тј. у односу на Запад. Он је те делове људског рода, везане разним чиниоцима, назвао „културно-историјским типовима“. У току историје уочио је и именовано десет тих типова: египатски, кинески, асирско-вавилонско-феникијски (халдејски или древносемитски), индијски, ирански, јеврејски, грчки, римски, новосемитски или арапски, и германо-романски, или европски.⁴ Данилевски је сматрао да је романо-германски тип на заласку и да је Словенство, предвођено Русијом, то које ће образовати нови културно-историјски тип и заузети место на историјској позорници.

Његова истраживања обухватала су антропологију, географију, биологију, филологију, историју, религију и друге научне дисциплине, те је Данилевски успео у великој мери да објасни историјске токове и законитости у животу културно-историјских типова. У те типове убрајао је само народе и културе који су, по њему, дали „позитиван допринос цивилизацији“, али не и оне који су представљали само „етнички материјал“ (попут Келта и финских племена), који нису успели да развију свој самобитни тип већ су апсорбовани од других, оне који су остали у стању дивљаштва или номадства (попут црнаца), као ни они који су имали искључиво рушилачку улогу у историји (попут Турана).⁵

⁴ Николај Данилевски: *Русија и Европа*. Нолит-Досије, Београд, 2007. стр. 86-87.

⁵ Н. Данилевски, оп. цит., стр. 90.

Овакав став заснован је на извесним начелима које је Данилевски утврдио и које је назвао законима кретања и развитка културно-историјских типова:

1. према Данилевском, самобитни културно-историјски тип чини породица блиских народа, чије се сродство, пре свега, доказује преко језика;
2. културно-историјски тип може да твори цивилизацију само уколико народи који га чине имају политичку независност;
3. сваки културно-историјски тип изграђује сопствену цивилизацију не предајући је народима другог типа;
4. та цивилизација може процветати једино ако разноврсни етнички елементи задрже своју независност у облику федерације или политичког система држава;
5. ток развитка тих цивилизација Данилевски упоређује са дугогодишњим једноплодним биљкама, код којих је период раста веома дуг, а период процвата и доношења плодова веома кратак и представља крајњи ступањ развоја.⁶

Дакле, као основне тезе овог аутора можемо запазити тврдње да сви народи имају животне циклусе истоветне осталим живим бићима, да неки од њих достигну више ступњеве развоја (зрелост), и да само они који се изборе за државну независност могу постати носиоци цивилизације, као врхунског ступња развоја одређене заједнице сродних, а самосталних народа, припадајућих истом културно-историјском типу.

Дело Данилевског веома је значајно за разумевање историје, како европске и руске, тако и српске, као и општих историјских кретања. Но, ваљало би скренути пажњу да је Данилевски ову тематику разматрао са руског становишта, базирући се пре свега на руске интересе. Самим тим, он је правдао и руску империјалну праксу кроз историју, што ће у наредном периоду чинити и многи западни аутори, тумачећи историју са западне тачке гледишта. Као што је Данилевски својим делом упућивао руску елиту како да решава горући геополитички проблем Словенства („Источно питање“), тако ће и западњаци покушавати да исто учине са својим интересима.

⁶ Исто, стр. 89.

2.3. Смене цивилизација

Освалд Шпенглер (1880-1936), немачки историчар, објавио је своје чувено дело „*Пропаст Запада*“ у периоду 1918-1922, у коме је представио своје виђење развоја култура током историје, као и своју прогнозу будућности Западног света. Као што смо раније навели, Шпенглер је сматрао да је цивилизација последњи и неизбежни стадијум развоја сваке самобитне културе, у коме материјално и интелектуално замењује духовно, након чега култура долази у стање „окамењености“, после чега следи њено ишчезнуће.⁷

Значајан сегмент Шпенглеровог рада јесте подела на три врсте цивилизације, у зависности од њиховог карактера, односно суштине. Та цивилизације су:

1. Аполонска: Шпенглер под њом подразумева културе древне Хеладe и Рима, чија је главна одлика била окренутост лепоти и естетици, као и уживање у садашњем и тренутном.
2. Магијска: Ова карактеристика се односи на културе настале међу Јеврејима (после 4. века п.н.е.), раним хришћанима, и Арапима (укључујући ислам). Њене главне одлике јесу религиозни живот, традиција, мистицизам и окренутост Богу и духовним темама.
3. Фаустовска: Тим појмом аутор обележава Западну културу (од 10. века на овамо), описујући је као културу чија је главна одлика тежња за бесконачним ширењем и освајањем пространства.⁸

Појмом „фаустовска култура“ бавили су се и други мислиоци, подразумевајући под том дефиницијом склоност Запада ка техничко-технолошкој моћи, у служби стицања материјалних добара. Према том мишљењу Запад је, попут главног јунака Гетеове поеме „*Фауст*“, спреман да се одрекне духовних вредности и слободе зарад стицања знања, које у тој перцепцији јесте моћ.

⁷ О. Spengler, оп. цит.стр. 31.

⁸ Исто, стр. 181-188.

За разлику од Фаустовске цивилизације Запада, за коју је тврдио да је врхунац достигла у 18. столећу и потом почела да опада, чувени немачки историчар је прилику видео на Истоку, у новој словенско-православној цивилизацији. Савремени писац и публициста Владимир Димитријевић наводи Шпенглерову мисао да је суштина руске политике борба за нови облик хришћанске религиозности, а да је панславизам само западњачко виђење те борбе: „Шпенглер је, у „Пропаст Запада“, утврдио да је Толстој, са својим „хришћанством без Бога“, говорио о Христу, а мислио на Маркса, док хришћанству Достојевског припада будући миленијум.“⁹ У истом тексту наглашено је и мишљење писца „Сумрака Запада“ о дуготрајном процесу позападњачивања Русије које траје још од реформи Петра Великог, а које су у суштини само довеле до одвајање елите од народа и стварања велике конфузије у оквиру тражења и успостављања јасних културних и цивилизацијских образаца.

Слично мишљење има још један Немац, Валтер Шубарт. У својој књизи „Европа и душа Истока“, западну културу називао је „Прометејском“, што умногоме одговара и Шпенглеровим тезама. С друге стране, и Шубарт је у руској култури, тј. у руском (словенском) православљу видео будућност Европе, посебно се усредсредивши на концепт „Свечовека“, сматрајући да је Запад, створиши премоћну и, безмало, савршену техничку цивилизацију, изгубио душу, док је Исток сачувао душу, као основни предуслов за нормалан развој човечанства и даљи ток историје.¹⁰ Овакве погледе развијао је и Шпенглеров савременик Свети Владика Николај Велимировић, а доцније и филозоф историје проф. др Жарко Видовић.¹¹

Насупрот поменутиим ставовима, ваљало би поменути извесне ауторе попут Карола Квиглија, Арнолда Тојнбија, Хенрија Кисинцера, Збигњева Бжежинског или Семјуела Хантингтона, који су на тематику историје цивилизација гледали са чисто

⁹ Владимир Димитријевић, *Фаустовска душа Запада*, Печат, број 356, 13.02.2015. доступно на: <http://www.pecat.co.rs/2015/02/faustovska-dusa-zapada/>; приступљено 16.02.2017.

¹⁰ *Organicists and Sistematis; A quick scan of modern philosophers of history from Danilevsky to Schweitzer*; Instauration, Vol. 1, No. 6, Modern philosophers of history, May 1976; стр. 15.

¹¹ Погледај: Владика Николај Велимировић, *Речи о Свечовеку*, Euro Book, Београд, 2007, и: Жарко Видовић, *Суочење православља са Европом*, Светигора, Цетиње, 1997.

западњачког становишта. Ово гледиште је нарочито популаризовано током Хладног рата, када је Запад био директно супротстављен Совјетском Савезу и Кини. Сви ови аутори, у нешто различитијим формама, деле чврсто уверење да је Западна цивилизација не само технички (политички, војно, привредно) већ и морално супериорна у односу на остатак света. Такав став може се нарочито видети у званичној политичкој реторици англосаксонског, посебно америчког, естаблишмента, зашта канадски историчар Артур Крокер тврди да је производ посебне протестантске религиозне етике и начина размишљања.¹²

Период Хладног рата довео је до нове поларизације света на идеолошкој бази, између либерално-демократског и капиталистичког Запада и социјалистичког, тј. комунистичког Истока, уз сврставање остатка планете у такозвани „Трећи свет“. Оваква подела заснована је, пре свега, на идеологији, али и на раси, етносу и религији.

Уз то, обрасци којима су се у међународним односима водила два супротстављена блока умногоме дају за право разним тврдњама да су се тадашње суперсиле, САД и СССР, водиле геополитичким наслеђем својих претходника, Британске и Руске империје, из времена њиховог најжешћег супарништва. То потврђује и гледиште америчког историчара цивилизације Керола Квиглија да је православна цивилизација доживела свој процват и врхунац у лику Совјетске, а западна цивилизација у лику Америчке империје.¹³

¹² Погледај: Arthur Kroker, *The Born Again Ideology-Religion, Technology and Terrorism*, CTheory Books/NWP, Victoria-Canada, 2007.

¹³ Carroll Quigley, *The Evolution of Civilizations: an introduction to historical analysis*, Liberty Press, 1979, стр. 82.

2.4. Теза о сукобу цивилизација

Пад Берлинског зида 1989, а затим и распуштање Варшавског пакта и распад Совјетског савеза 1991. године, означили су крај једне ере у историји 20. века. Већина становника планете одахнула је, сматрајући да је престала опасност од глобалних сукоба, а нарочито нуклеарног рата, те је попустила и атмосфера страха. У делу западне научне јавности појавила се тврдња о наступању мирнијег доба, без већих конфликта. Ту тврдњу оличавао је амерички политиколог Френсис Фукујама са својом теоријом о „Крају историје“. Он је тврдио да је свет стигао до „...крајњег стадијума идеолошке еволуције човечанства и универзализације западне либералне демократије као коначног облика друштвеног уређења.“¹⁴

Отприлике у исто време, са потпуно опречном теоријом јавио се други амерички политиколог, Семјуел Хантингтон. На пролеће 1993. године објавио је у часопису „Спољни послови“, гласнику „Савета за спољне односе“, есеј под називом „Судар цивилизација“. Тај чланак изазвао је доста реакција, будући да је пошао трагом класичних историчара цивилизације, тврдећи да, после верских, националних и идеолошких сукоба, свет улази у епоху сукоба културних и цивилизацијских ентитета. Три године касније, 1996. Хантингтон је објавио књигу „Судар цивилизација и преобликовање светског поретка“, у којој је даље разрадио своју теорију. Занимљива је, и битна, чињеница да значајан део овог рада заузимају и примери из рата у бившој СФР Југославији.

Овде ћемо представити три елемента за која можемо слободно рећи да су стуб ове теорије:

1. Хантингтон тврди да се нације и државе након пропасти идеолошких блокова групишу на основу културних и цивилизацијских блискости. Те блискости су одређене заједничком, или сличном, културом, која опет зависи од етничких, верских, језичких и историјских прилика. Он се посебно фокусира на Западну, Кинеску, Исламску и Православну цивилизацију, разматрајући њихове међусобне

¹⁴ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*; Simon & Schuster, New York, 1996. стр. 31. (прев.аут.)

односе. Он, међутим, наглашава да постоје нације које се налазе у некој врсти идентитетске кризе, тачније у унутрашњим превирањима која настају из немоћи нације да изабере сопствену припадност једној од цивилизација. У те „растрзане нације“ (*torn nations*) аутор убраја Русију, Турску и Мексико. Сматрамо да је ова теза прилично тачна, али да би се у великој мери могла проширити на готово све латиноамеричке, источноевропске православне и блискоисточне муслиманске народе.

2. Из претходне премисе произлази и тврдња о такозваним „државама-језгрима“ (*the core-state*), тј. „средишњим државама“ унутар једне цивилизације, око које ће се остале окупљати икоја ће бити хегемон. По њему, на Западу су то САД, на Далеком Истоку Кина, док би Русија тек требало да заузме своје место на челу Православља, а исламски свет да изнедри свог предводника. Друга тврдња јесте да нације унутар једне цивилизације представљају једна другој „сродне земље“ (*kin country*), те да ће у међународним односима, поготово у време сукоба, бити на страни својих сродника, вођени културно-цивилизацијским везама.

3. Уколико се цивилизације сударају, ти се судари одигравају на одређеним територијама, те Хантингтон уводи појам „линија раскола“ (*fault lines*). Те линије се углавном поклапају са линијама разграничења великих религија. Он посебно инсистира на „крвавим границама ислама“, објашњавајући тако сукоб муслимана са својим суседима других вера, широм света.

Југословенски ратови 1991-1995 послужили су Хантингтону као одличан пример да докаже своје тезе о међуцивилизацијским сукобима. Тако он наводи да се рат у Босни и Херцеговини водио управо на „линијама раскола“ три цивилизације, оличене православљем, католичанством и исламом. У том рату „средишње државе“ тих цивилизација, уз савезнике, притекле су у помоћ својим „сродницима“: Запад (САД, Немачка, Ватикан) Хрватима, православни (Русија, Грчка) Србима, а исламски свет (Саудијска Арабија, Иран, Турска) муслиманима.¹⁵ Но, и сам аутор примећује да постоје и неке нелогичности у његовој сопственој теорији, наводећи

¹⁵S. Huntington, оп.цит. стр. 281-289.

пример Сједињених Америчких Држава као једине немуслиманске земље која је пружи́ла отворену подршку и помоћ муслиманима у БиХ.¹⁶

Ова чињеница показује да Хантингтонова теорија има недоследности, у смислу тврдње да се нације воде искључиво цивилизацијским афинитетима („сродност“) при међународним односима, или пак није у стању да објасни зашто би једна западна, протестантска земља подржавала муслимане на штрб православних, па и католика. Премда, ваљало би се подсетити британске туркофилске политике током већег дела 19. века како би се на ово питање дао ваљан одговор. С друге стране, он је добро уочио и аргументовао демографски раст муслиманске популације и дефинисао то као потенцијалну претњу.¹⁷ Такође, Хантингтонов став да ће Кина и кинеска цивилизација бити главни такмац и супарник Западу, све више добијају на важности данас.¹⁸

На крају, морамо закључити да се Хантингтон овом књигом прикључио низу својих претходника, било руских (попут Данилевског и Гумиљова), било англосаксонских (попут Квиглија и Тојнбија), који су ,пored истинољубивости неопходне за ваљано истраживање, ипак развили једну врсту дијалектике, оправдавајући постојање (тј. настајање и одржавање) империја, где мање бројним и снажним народима не преостаје много избора, осим да следе своје моћне „сроднике“. Хантингтонове цивилизације, а посебно његове „средишње државе“ имају све атрибуте империја, и очигледно је да овај писац једино тако види и тумачи историјске процесе. „Судар цивилизација“ јесте заправо упутство Западу (тачније Америчкој империји) како да преживи нарастајуће изазове.

Узимајући ове чињенице у обзир, јасно је да би предвиђени судар цивилизација био само поновљени процес, каквих је било много током историје, у коме су ојачале скупине народа и племена покушале да изазову, парирају или, пак, потпуно униште до тада најмоћнију империју, као јединог светског хегемона, односно да се та империја, проширивши се превише, уруши сама од себе.

¹⁶ Исто, стр. 289.

¹⁷ Исто, стр. 259-265.

¹⁸ Исто, стр. 229-238; 312-313.

3. Узроци и чиниоци сукоба цивилизација на српском простору

Пошто је цивилизација један од најсложенијих облика људске заједнице, будући сплет антрополошких, културних, историјских, политичких и географских чинилаца, узроци сукоба различитих цивилизација морају такође бити разнолики. Савремена наука углавном разматра материјални аспект ових узрока, пре свега геополитички, који у себи садржи политичке, географске, привредне и безбедносне факторе, но, са развојем догађаја последњих деценија, теме верских и културних ратова постају све заступљеније.

Тако, уз богатство земљишта, воде, ваздуха, сировина и комуникација, да би се тачно и прецизно објаснили постојећи, и надлазећи, сукоби који се све више заснивају на нематеријалним (чак ирационалним) узроцима, потребно је проучавати и нематеријалне услове, факторе и датости. У наставку рада представићемо главне чиниоце текућег сукоба цивилизација на српском простору:

1. Материјалне чиниоце, односно геополитичке константе које се формирају на основу материјалних потреба једног ентитета;
2. Идентитетска питања, тј. етнопсихолошке обрасце којим се различити народи воде;
3. Расне и етничке побуде које стварају сукобе;
4. Верске разлике које могу бити покретач конфликта;
5. Питање културних ратова, који се могу тумачити као појавни облик идентитетске кризе, а у српском случају и као врста геополитичког притиска;
6. Питање симбола и симболизма у политици, тј. проблем стварања одређених предубеђења о појмовима, личностима и колективима који су нам непознати;

3.1. Материјални чиниоци

Материјални чиниоци сукоба људских заједница свакако су међу најважнијима, будући да су борба за земљиште, природне ресурсе и бољи географски положај актуелни током читаве забележене људске историје. Научна дисциплина која се развила почетком 20. века и која се бавила овим питањима назива се геополитика. Проф. др Радомир Милашиновић у својој књизи „*Основи теорије конфликта*“ даје преглед различитих аутора, попут Рудолфа Кјелена, Емила Рајха, Карла Хаусхофера, Халфорда Макиндера, итд, као и њихових теорија. Геополитика се дефинише као: „...*теоријска поставка по којој на спољну политику држава утичу њихов положај, природна богатства и физичка околина.*“¹⁹

Геополитика се нарочито развијала међу Англосаксонцима и Немцима. Британски и амерички геополитичари трудили су се да развојем ове дисциплине обезбеде теоријску подлогу којом би омогућили проширивање политичког утицаја својих земаља, пре свега у прекоморске и преокеанске крајеве. Један од најзначајнијих геополитичара био је енглески географ Халфорд Џон Макиндер, који је поставио чувену теорију „Средишње земље“ (*Heartland*) у есеју „*Географска оса историје*“. Та теорија гласи: „*Ко влада Источном Европом, влада Средишњом земљом (срцем копна); Ко влада Средишњом земљом, влада Светским острвом; Ко влада Светским острвом, влада светом.*“²⁰

Амерички геополитичар Николас Спајкман имао је другачији поглед на поменуту тему, али је усвојио Макиндерове појмове и одреднице. Спајкмен је, за разлику од свог претходника, нагласак стављао на „приобаље“ (*Rimland*) и тврдио да „*ко влада приобаљем, влада Евроазијом; Ко влада Евроазијом влада судбином света.*“²¹ И један и други сматрали су Русију главним такмацом Англосаса, Макиндер због руске контроле над срцем Евроазије, а Спајкман због руског уплива на европске обале, Блиски и Далеки исток.

¹⁹ Радомир М. Милашиновић, Срђан М. Милашиновић, *Основи теорије конфликта*, Универзитет у Београду-Факултет безбедности, Београд, 2007; стр. 53.

²⁰ Halford John Mackinder, *The Geographical Pivot of History*, The Geographical Society, Vol. 23, No.4, (April 1904), стр. 421-437 (прев.аут.)

²¹ Nicolas J. Spykman, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace and Company, 1944.

Слично је размишљао и немачки геополитичар Карл Хаусхофер, оснивач Института за геополитику у Минхену. Он је у Немачкој популаризовао појмове попут „животног простора“ (*Lebensraum*), „продора на Исток“ (*Drang nach Osten*), „владајућег народа“ (*Herrenvolk*), итд. Својим учењем снажно је утицао на нацистичке идеологе, пре свега преко свог ученика Рудолфа Хеса.²² Његов рад наставио се на претходне теоретичаре који су Источну Европу, тачније руске земље, видели као најзначајнији плен.

Хаусхофер и његови настављачи су у својим идејним поставкама примењивали и расне теорије које су већ биле популарне међу Англосаксонцима, и у теорији и у пракси. Занимљиво је да многи савремени писци и истраживачи све више указују на енглеску империјалну идеологију, засновану на миту о Англосасима као „раси господара“ (*master race*), као узору будућих немачких националсоцијалиста и њиховим идејама о супериорној германској раси.²³

Руска наука се по питању геополитике разликује од западне, пошто се сама геополитика у руском случају појављивала више у склопу филозофије историје и историје цивилизације, него као посебна дисциплина. Руски филозофи историје су сви сматрали да руски народ твори културу и цивилизацију различиту од оне која је настала у католичко-протестантској Европи, али су имали различита виђења испољавања тих посебности у конкретним геополитичким кретањима, о чему ћемо писати у наставку рада. Неки су као главни правац руског утицаја видели словенство, други Евроазију, а трећи сматрали да се уопште не би требало упуштати у империјалне подухвате.

Геополитика, дакле, разматра могућности стратешке спољне политике појединих земаља на основу географије, тј. земље и њених ресурса, а у наставку рада размотрићемо и чиниоце који се тичу становништва тих земаља.

²² Р. Милашиновић, С. Милашиновић, оп.цит. стр. 55-57.

²³ Погледај: Мануел Саркисјанц, *Енглески корени немачког фашизма: Од британске ка аустро-баварској „раси господара“*, Романов, Бања Лука, 2014.

3.2. Појам сопства и етнопсихологија

Једно од најконтроверзнијих питања модерне друштвене науке јесте питање урођености, тј. датости људске природе. Либерална, као и претходно марксистичка, мисао инсистира на „детерминисаности“, односно условљености људске природе васпитањем, окружењем и околностима, док конзервативна мисао, настављајући се на религиозни, хришћански поглед на свет, тврди да је већи део људског карактера одређен већ рођењем. У складу са тим, можемо испитати да ли поред појединачних постоје и скупни (колективни) карактери, који могу бити пресудан фактор при међунационални, међукултурним и међуверским односима, па и генератори њихових сукоба.

Савремени писац Момчило Селић у својим књигама, ратним репортажама и есејима чврсто заступа већ поменути конзервативну тезу. Ту мисао он даље развија, инсистирајући на појму „сопства“. Сопство он схвата као личност, односно основу бића, слично појму *атман* у индијској филозофији.²⁴ Тако, он објашњава: „Свако сопство, наиме, зависи од порекла, искуства, и свести о себи. Порекло је, опет, предодређено генотипом, фенотипом, и психотипом, то јест: семеном или крвљу, појавом или ликом, и карактером или духом.“²⁵ Ово антрополошко становиште и Селић и неки други аутори поткрепљују примерима из историје, филологије и етнологије, као и историје уметности.

Но, Селић иде даље, тврдећи да је сопство заправо главни разлог сукоба различитих (националних и културних) идентитета. Сопство је, дакле, основ и културе и религије и идеје, а свака борба јесте заправо „*рат сујета*“ испољених кроз расне, етничке, верске, економске, па и културно-цивилизацијске сукобе. У збирци полемика „*Страва*“ он образлаже свој став примерима из сусрета са људима на Блиском Истоку: „*Адел, бесумње, беше душа од човека, но, када је говорио о данима арапске славе није уступао ни корак...*“, „... из Аделових

²⁴ *Atman*, Oxford Dictionaries, Oxford University Press (2012), доступно на: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/atman>; приступљено 02.03.2017.

²⁵ Момчило Селић, *О сопству*, Српски лист, бр. 3, јун 2003, Београд, стр. 58. доступно на: <http://www.srpskilist.net/files/o-sopstvu.pdf>; приступљено 02.03.2017.

нератоборних очију искрила је жудња да се историјски дугови намире, да се напакон докаже да је његов, неевропски сој супериорнији, јер, <таштина, све је таштина...>“²⁶

Оваква теза подразумева, дакле, да је сопство одређено пореклом, тј. рођењем, и припадношћу одређеној етничкој заједници и њеним обичајима, вредностима, наслеђу и историјском искуству. Такође, она се заснива на претпоставци да постоји колективни идентитет, односно оно што би могли да назовемо „народном душом“ или националним карактером. Управо на таквим основама настала је и етнопсихологија, односно карактерологија, као наука која истражује те карактере. Српска и југословенска наука дала је велики допринос етнопсихологији, пре свега кроз Јована Цвијића и његову поделу Јужних Словена на етнопсихолошке типове (динарски, централни, панонски и источнобалкански)²⁷ на основу антропогеографских истраживања.

Историчар Радован Дамјановић сличног је мишљења. Истражујући српску етимологију у циљу расветљавања историјских чињеница, сачињавава појам „етнопсихичка константа“. Тај појам он још назива и ЕПК фактор, сматрајући да се „... намеће идеја о биолошко-психичкој матрици нашег народа која преомишљује технолошке успоне и падове цивилизација. Та матрица или константа, како хоћете, определила је и усмерила Србина у старини, да именује предмете и појаве око себе и оне које први пут види, да их именује онако како су то тисућима лета раније чинили његови преци, наравно без свести да су се тако звале и пре. Тај инстинкт, тај <говорни српски логаритам> кружи у форми језика миленијумима кроз нашу свест учествујући у одржавању етно-психичке константе из које опет извиру сви наши капацитети везани за поимање добра и зла, лепог и ружног. Морална и естетска начела проткана су кроз ту матрицу и са спољним утицајима кроз генерације чине оно што зовемо карактер.“²⁸

²⁶ Момчило Селић, *Страва*, Друштво Српска Крајина, Београд, јул 1995, стр. 143, 148-149.

²⁷ Погледај: Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Народна Библиотека Србије, Београд, 2013.

²⁸ Радован Дамјановић, *Српско-српски речник (прва свеска)*, ауторово издање, Београд, 2011, стр. 205.

3.3. Расне и етничке разлике

Расне и етничке основе сукоба различитих цивилизација данас су веома реална чињеница. Хантингтонова разматрања обухватају Западну, доминантно белу (европску), Кинеску (азијатску) и Исламску (доминантно семитску и туранску) цивилизацију. На основу претходних тврдњи о етнопсихологији и утицају сопства и карактера на односе у политици, покушаћемо да утврдимо узрочно-последичне односе између биолошког порекла и културно-цивилизацијских ентитета, као и њихову улогу у међусобним сукобима.

Уколико занемаримо Азију и Африку, јасно је да у самој Европи не можемо говорити о расизму, будући да расни конфликти чине „*специфичну врсту етничких сукоба који су засновани на биолошким, тачније, физичким карактеристикама појединих група*“.²⁹ Ту можемо говорити о етничким сукобима, који се пре свега базирају на различитим језичким, историјским, верским али и вредносним (културним) чиниоцима. Ипак, поменути етнолог Нико Жупанић у свом раду даје занимљиву теорију о пореклу и етногенези првобитних Европљана. Према његовој теорији, првобитну Европу насељавала су три расна слоја: Ибери или Алароди (Медитеранци); Арији или Алпинци (становници планинских крајева од Алпа преко Балкана, Карпата, Кавказа, иранске висоравни, до Хиндукуша и Синкјанга); и Нордици (Северњаци).³⁰

Симбиозом ових ентитета настале су главне етно-језичке заједнице Европе: Словени, Германи, Романи и Келти. После пада Римског царства и Велике сеобе народа, наступило је доба дуготрајних и сурових међусобних сукоба. Од 4.-7. века Германи ће покорити и истребљивати келтско-романске народе на Западу Европе, да би од 8. столећа кренули у уништавање, покрштавање и германизовање Словена на Истоку. У исто време, муслимански Арапи ће из Африке покушавати да освоје Европу, све док не буду протерани крајем 15. века. С друге стране, муслимански

²⁹ Р. Милашиновић, С. Милашиновић, оп. цит. стр. 230.

³⁰ Моника Милосављевић, *Нико Жупанић и конструкција југословенске етногенезе*, Етноантрополошки проблеми, н. с. год. 8. св. 3 (2013).

Турци ће у Малу Азију (до тада претежно грчко-јерменско-лашку, хришћанску област) продрети крајем 11. века, да би у време шпанске Реконкисте већ освојили Балкан.

Посебан став по питању утицаја расног и етничког порекла на обликовање културе и цивилизације имали су писци и филозофи, такозвани „Традиционалисти“. Став који су заступали заснива се на тврдњи да сви Индоевропљани имају заједничке претке (крвно сродство) и, још важније, заједничку „примордијалну“ традицију засновану на заједничким вредностима и врлинама (духовно сродство). Стога, припадност Индоевропској (Аријској) заједници није само етничка, већ и етичка категорија.

Борис Над, српски писац који се бави пореклом културе, религије, митологије и цивилизације, на трагу је традиционалиста, везујући претке Индоевропљана за мит о Хипербореји. Следећи тај мит, допуњен истраживањима историчара, археолога, езотеричара, поларних истраживача, етнолога, Над закључује да су „Хиперборејци“ заправо Индоевропљани (Арији) који су, дошавши са Севера у Средоземље, донели култ патријархалне заједнице, ратништва, обожавања светлости и епског поимања света, као и развијену технолошку цивилизацију.³¹

Већ поменути Керол Квигли је, у свом делу „Еволуција цивилизација“, прихватио тезу америчког историчара Џејмса Хенрија Брестида о тзв. „Северозападном квадранту“, тј. простору који обухвата Европу, Северну Африку и западни део Азије, као исходишту најзначајнијих људских цивилизација (пре свега оних које су створили бели људи). Тај предео он дели на Северну и Јужну равницу и Планине које их деле, од којих је сваки предео изнедрио посебан расни и духовни тип.³²

Те типове Квигли разврстава на мало другачији начин него Жупанић, па и Над, али пратећи сличне обрасце, притом посвећујући доста пажње климатским променама, земљишту и условима живота уопште. Његово виђење динамике историје, њеног тока и развоја, као историје цивилизација, уз дела многих других класичних аутора,

³¹ Погледај: Борис Над, *Хиперборејско наслеђе*, Пешић и синови, Београд, 2017.

³² С. Quigley, оп. цит. стр. 167-208.

даје на значају антропологији и њеној улози у истраживању историје и цивилизације.

На балканском, тачније југословенском простору, етнички сукоби (уз неизбежну верску компоненту) завређују посебну пажњу. Поред учешћа великих империја, попут Османлија, Хабзбурга, па и Млетака, а касније Руса, Француза, Немаца и Англосаса, сукоби се одвијају и међу домородачким становништвом. У вези са етничким коренима ових сукоба, требало би поменути аутора који је са поља етнопсихологије покушао да обради ову проблематику.

Милош Богдановић у својој књизи „*Проклетство нације*“ разматра ову проблематику са антрополошког становишта. Он прихвата расну типологију Европљана, па и Јужних Словена, коју су заступали водећи антрополози 19. и 20. века, притом се позивајући и на домаће ауторе из области етнопсихологије, посебно на Цвијића. Према Богдановићу, сукоб Срба и Хрвата јесте сукоб два етничка карактера, две душе и менталног склопа. С једне стране су православни Срби, оличени у динарском типу, виолентном и егоистичном, који воли да пркоси ауторитету и који пати од комплекса више вредности, а са друге стране римокатолички Хрвати, припадници алпског типа који пати од комплекса ниже вредности (оличене у осећању кривице и страха), и који испољава нетрпељивост према мањинама.³³ Аутор то упоређује са различитим типовима ауторитарности: нацистичким, карактеристичним за католичку Средњу Европу, и балканским, карактеристичним за православне Балканце.³⁴

Оно што је веома интересно јесте да Богдановић заступа идеју да су антрополошке и етнопсихолошке разлике међу људима последица утицаја различитих хормона, али и да се те разлике (које неминовно воде до сукоба) могу превазићи једино усвајањем просветитељских идеја, насталих на западу Европе у 17. веку.

³³Милош Богдановић, *Проклетство нације*, Еден, Нови Сад, 2011, стр. 144-145.

³⁴М. Богдановић, оп. цит. стр. 98-100.

3.4. Верске разлике

Верски сукоби једна су од најзаступљенијих тема, како у стручној, тако и у лаичкој јавности. Ратови на Балкану, Кавказу, Украјини, Блиском и Далеком Истоку потврђују Хантингтонову тезу о линијама раскола различитих цивилизација. Те линије најчешће јесу линије раздвајања различитих религија и јасно је да су религиозни фактори уско повезани са етничким и културним, што је претпоставка за умешаност већег броја учесника, чији ће избор непријатеља и савезника бити (претежно) у складу са њиховом етничком, културном и верском идентификацијом.

Генерални став савремене политикологије јесте да: *“Иако су верски сукоби појавно често садржавали или изражавали и чисто теолошке разлике, њихови главни узроци нису били у религији, већ у њеној злоупотреби од стране верских институција или носилаца власти и политичких функција, мада су о том питању присутна подељена, па и супротна теоријска мишљења.”*³⁵ На српском етничком и историјском простору, који је обухваћен овим радом, константно се испољава сукоба, како хришћанства и ислама, тако и унутар хришћанства (православља и католичанства, уз каснију умешаност протестаната).

Један број научника, међу којима се истиче политиколог религије проф. др Мирољуб Јевтић, тврди да је хришћанство изузетак међу религијама у погледу односа религије и политике. Јевтић повлачи паралеле између конфесија у односу на речи, дела и поуке оснивача и утемељивача тих религија, која су забележена у светим књигама. Тако, он објашњава суштину хришћанског односа према политици речима Исуса Христа својим следбеницима: *„...подајте дакле ћесарево ћесару, и Божије Богу.”*³⁶ Јевтић сматра да је такав став омогућио првобитним хришћанима да преживе пуна три столећа прогона и истребљивања од стране најмоћније и најорганизоване државе тога времена, Римске империје.³⁷ И поред тога што је хришћанство у наредном периоду остваривало неку врсту теократије, или облике

³⁵ Р. Милашиновић, С. Милашиновић, оп. цит. стр. 214.

³⁶ *Нови Завјет*, Јеванђеље по Матеју, 22:21; превео Вук Стеф. Карацић, Библијско друштво, Београд, 1974.

³⁷ *Трибина: Да ли је Србија секуларна држава?*, доступно на: https://www.youtube.com/watch?v=L7-U_pp5mPs&t=1872s; приступљено 03.03.2017.

владавине блиске теократији, став оснивача религије је такав да јасно раздваја веру (приватни домен, домен духовности) од политике, тј. државе (јавни домен), што је омогућило касније стварање секуларних поредака у Европи, почевши од 18. века.

С те тачке гледишта, можемо рећи да је успостава теократије, тј. наметања религије и религијских закона у приватном и јавном животу, тј. заснивање правног поретка на хришћанској догматици и канонском праву, у супротности са основним начелима хришћанског учења. На Западу, папство је вековима напуштало изворну догму, да би потом почело да показује и политичке претензије, што је и довело до раскола 1054. године. Каснија политика папске Курије, оличена у крсташким ратовима, Инквизицији и прозелитизму, потпуно је витоперење исконске вере.³⁸

Разматрајући разлике између православља и католичанства, руски филозоф Иван Иљин их разврстава у неколико категорија. Уколико оставимо по страни догматске и обредне разлике, Иљин као најзначајније наводи црквену организацију, мисионарску праксу, моралну и политичку природу, као и природу самог религиозног чина. Тако, римокатоличанство одбацује православну праксу саборности и ослања се на централизовану црквену хијерархију, на челу са првосвештеником (папом). Истовремено, католичка црква спроводи своју мисију силом проверавајући, прогонећи и убијајући иноверне, борећи се за земаљску (световну) власт и усађујући својим верницима страх од казне. Такође, католички религиозни чин заснива се на вољи, за разлику од православља које се темељи на љубави и савести.³⁹

Иако јудаизам као религија не учествује непосредно у сукобу различитих цивилизација на Балкану и у српским земљама, значајно га је поменути због његове посредне улоге. Иљин у истом есеју тврди да је основна одлика јудаизма такозвани „генотеизам“, тј. поклоњење „богу националне искључивости“⁴⁰. Циљ овакве религије јесте самопотврђивање јеврејског народа на Земљи, кроз поштовање

³⁸ Погледај: Владимир Димитријевић, *Између Вашингтона и Ватикана; Светосавска Црква на распећу историје*, Лио, Београд, 2012.

³⁹ Иван Иљин, *Бела идеја: О Русији сутрашњег дана (изабрани чланци)*, Логос, Београд, 2011. *О православљу и католичанству*, стр. 104-116.

⁴⁰ И. Иљин, оп. цит. стр. 110.

божијих закона. Ти закони дати су пре свега у старом Завету (Тори), а касније и у Талмуду и Шулхан Аруху, кодексима који прописују начин живота јудеја, од свакодневице до есхатолошких питања. Управо ти кодекси садрже учење о супериорности јудеја (Јевреја) над свима другима и налажу строгу дискриминацију свих нејудеја, од којих се неки (попут хришћана) сматрају идолопоклоницима и заслужују физичко уништење.⁴¹

Иако је антихришћански став један од темеља јудаизма, нека протестантска учења која су ухватила корена у Енглеској током 17. века, нарочито после Кромвелове револуције, постала су окренута Старом Завету (Тори) и прожета снажном емпатијом према јеврејству.⁴² Енглески исељеници у Северну Америку, тзв. „пуританци“, пренели су те идеје у Нови свет. Међу њима се развила месијанска идеја о изабраности од Бога, те су себе почели да идентификују са „Новим Израиљом“, или „Новим Јерусалимом“. Артур Крокер, у књизи *„Идеологија поновног рађања“* сјајно анализира догму америчког друштва, а нарочито америчке елите састављене од протестантских фундаменталиста (такозваних *диспензијалиста*), о моралној супериорности Американаца над остатком света и филозофији којом се воде у односу према другима као:

*„...судбоносни сусрет древних пророчанстава Старог Завета и свеобухватне будућности сајбер-ратова. То је идеологија Поновног рађања... **непопустљива политика** заснована на превентивним акцијама, политика живљења од данас до сутра, **константних** војних интервенција, **непрекидних расприривања** немира, **медијских провокација** са циљем да се изазове панични страх међу домаћим становништвом, **зашта је спаситељско насиље једино решење...**“⁴³ То даје Крокеру за право да порекне секуларну, па и атеистичку, природу америчке цивилизације и геополитике: *„Покретачка снага Америчког империјалног пројекта је у основи**

⁴¹ Leon Zilberstein et al, *Judaic sources on the attitude towards Gentiles*, posted on December 18, 2003; доступно на: Talk Reason, <http://www.talkreason.org/articles/gentiles.cfm#top>; приступљено 26.10.2017.

⁴² Погледај: David Sharp, *Oliver Cromwell*, Heinemann, Portsmouth, 2003.

⁴³ А. Крокер, оп.цит. стр. 24. (прев.аут.)

*верска а не политичка. Владајућа америчка митопоетика је есхатолошка. Она се бави <последњим временима>“.*⁴⁴

Што се тиче ислама, суштина је слична, али је веома једноставно постављена. Мухамед, веровесник ислама, проповеда божије учење које је записано у *Курану*. И исламски свети списи, као и исламски теолози, правници и историчари непобитно тврде неколико чињеница:

1. Ислам као религију је немогуће практиковати без примене исламског верског права *шарије*, тј. шеријата (*„Сматра се да је у исламу право оно што је теологија у хришћанству-најтипичнија манифестација вјерског учења. За муслимане право није само елемент укупног исламског учења већ његов функционални израз.“*⁴⁵).

2. Шеријатско право се може примењивати у потпуности само успостављањем исламског правног поретка, односно исламске државе, која би обухватала све муслимане, са тенденцијом да се прошири на читаву планету (*„Газа-свети рат био је као идеал значајан чинилац у оснивању и развоју Османске државе. Друштво у тим крајевима саобразило се са посебном културом и било прожето идеологијом непрекидног светог рата и несусталог ширења дар ул ислама све док не обухвати читав свет.“*⁴⁶).

3. У сврху успостављања исламске државе, дозвољена су сва средства, а дискриминација и репресија (до физичког уништавања) немуслимана (слично као и у јудаизму), једна је од кључних тачака исламске политичке праксе. (*„Борите се против оних којима је дата Књига, а који не вјерују ни у Аллаха ни у онај свијет, не сматрају забрањеним оно што Аллах и Његов Посланик забрањују и не исповиједају истинску вјеру – све док не дају главарину послушно и смјерно.“*⁴⁷).

Овде можемо објаснити какве су биле последице ширења ислама на конкретном, српском, случају, по питању стварања културних и цивилизацијских образаца. Требало би истаћи да је, иако је верска идентификација међу муслиманима потпуно

⁴⁴ Исто

⁴⁵ Мирољуб Јевтић, *Његош и ислам*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2015, стр. 35.

⁴⁶ Халил Иналцик, *Османско царство*, Српска књижевна задруга, Београд, 1974, стр. 11.

⁴⁷ *Коран с преводом Бесима Коркута*, Сарајево, 1984. Al-Tewba (9), ајет 29.

потиснула националну, расни и етнички моменат код првобитних Турака-Османлија играо значајну улогу. Турска етнопсихологија формирана је у њиховој постојбини, степи: „Османска експанзија била је условљена природом њиховог првобитног номадског друштва, још у евроазијским степима. Пасишта за стоку водила су номадске народе према цивилизованом југозападу... Њихове војне способности произвеле су осјећај супериорности, који их је сачувао од крајње асимилације. Задржали су језик и степску ратничку етику. Номади у сеобама постају државотворни и господарећи на освојеној земљи, управљајући затеченим становништвом као раније својим стадом.“⁴⁸

Ако ову чињеницу повежемо са већ поменутом исламском доктрином, можемо закључити какав је утицај овакав поредак имао на верске конвертите који су пришли освајачу: „Дугорочно, исламизација је онтолошки знатно превазилазила уско вјерски процес – била је улазак у исламско-оријенталну цивилизацију, коју је одликовао специфични модел права, социјалне и политичке организације, умјетничко стваралаштво и став према људском животу и судбини. Ислам је <религија и држава> (*din wa davla*) – подједнако је управљао духовним и свјетовним животом своје нације. У крајњој линији, исламизација је трансформисала свијест...“⁴⁹

Јевто Дедијер је, свом делу „Херцеговина“, описао јасну разлику између православних Срба и њихових сународника који су прешли на католичанство или ислам. Он тврди да муслимани поседују српску националну традицију, али не и свест, док већина католика нема ни те традиције. Једино православни не само да имају националну традицију и свест, већ и националне тежње⁵⁰, огледане у напорима за ослобођење и уједињење у независну националну државу. За то време, католици и муслимани осећају припадност својим верским заједницама и империјама које се воде тим религијама.

⁴⁸ Жељко Вујадиновић, *Османско царство (Република Турска) и Европа: контрасти и прожимања*, у: *Турска-регионална сила?* (Уредили Миша Ђурковић и Александар Раковић), ИЕС, 2013. стр. 269.

⁴⁹ Ж. Вујадиновић, оп. цит. стр. 271.

⁵⁰ Јевто Дедијер, *Херцеговина*, Веселин Маслеша, Београд, 2009. стр. 122.

3.5. Културни ратови

Поред културно-цивилизацијских сукоба који се очитују кроз ратове два и више народа, посебну врсту таквих сукоба представљају такозвани „културни ратови“. То су уствари сукоби у оквиру једне зајенице, односно друштва, око тога које културне вредности и обрасци би требало да постану доминантни и важећи у том друштву. Појам културног рата настао је у Немачкој крајем 19. века. *Kulturkampf* (културна борба) био је назив за политику немачког канцелара Ота фон Бизмарка, којом је сузбијао утицај Римокатоличке цркве међу Немцима.

Појам је постао популаран у САД, с обзиром на све већу подељеност друштва и мањак консензуса око кључних питања. Један од водећих америчких конзервативних мислилаца и публициста Патрик Бјукенен је 1992. образложио шта значи културни рат: *„Пријатељи, на овим изборима се одлучује много више од тога шта ће ко да добије. Одлучује се о томе ко смо. Одлучује се о томе у шта верујемо. Одлучује се о томе чему, као Американци, тежимо. У овој земљи на делу је верски рат за душу Америке. То је културни рат. А он може бити једнако значајан за будућност наше нације као што је био и сам Хладни рат.“*⁵¹

Културни ратови су, у суштини, процеси које је Семјуел Хантингтон препознао као стање „растрзаности нације“, односно лутања између два различита културна модела, тј. цивилизације. Мада је Хантингтон у виду имао, оправдано, Русију, Турску и Мексико, догађаји у последње две деценије указују на то да културни рат постаје глобални феномен. Запад је суочен са овим проблемом још од реформације и верских ратова римокатолика и протестаната (16-17. век), а потом и од Француске револуције. Руси су растргнути од Петра Великог, муслимански свет од нестанка Османског царства, а Далеки исток од насилног сусрета са Западом, средином 19. века.

⁵¹ Patrick J. Buchanan, „1992 Republican National Convention Speech“, www.buchanan.org/blog/1992-republican-national-convention-speech-148; према: Слободан Антонић, *Увод у социологију културног рата (са кратким освртом на Србију)*, доступно на: http://www.maticarspska.org.rs/letopis/letopis_492_4_oktobar/Slobodan%20Antonic.pdf; приступљено 03.03.2017.

Културни ратови се ретко јављају самостално у оквиру неке заједнице. Сукоби погледа на свет, сопствену заједницу и њене вредности, прошлост и будућност, углавном јесу самоникли, али се претежно одвијају у оквиру елите, док је за њихово продубљивање и омасовљавање неопходно неколико чинилаца:

1. делање (односно недељање) управљачке класе дате заједнице, са нагласком на културну елиту;
2. сукоб различитих етничких, културних или верских скупина у оквиру једног друштва;
3. утицај из иностранства;

Српско искуство са овом појавом садржи сва три чиниоца. Српска елита је кроз готово цео 19. и 20. век (настављајући кроз садашњицу) тежила Западу, доводећи прво до културне, а потом и политичке и сваке друге потчињености Срба том делу света. Иако многи сматрају да је 19. век било доба борбе два супротстављена културна и цивилизацијска концепта у Србији-прозападних либерала и проруских народњака и конзервативаца, па чак и да су ови други однели превагу⁵², ближи је истини став да је то била више идеолошка и геополитичка борба (потпомогнута извана) између две културно блиске струје, будући да је и сама Русија тога времена била под снажним западњачким утицајем.

Непромишљен улазак у југословенску државу довео је до готово непрестаних сукоба са суседима и (бившим) сународницима, што су странци такође обилато користили и потпомагали. Иностранци утицај на српском простору никада није ни престајао, будући да и инвазије инородних и иноверних освајача (римокатолика и муслимана), утицај страних, тоталитарних идеологија (комунизам, наци-фашизам, либерализам), као и готово тродеценијско наметање „транзиције“ које се и данас одвија, имају за циљ поништавање српског сопства и свести и потпуно покорвање мишљењу, виђењу и начину живота других.

⁵² Погледај: Латинка Перовић, *Доминантна и нежељена елита*, ДанГраф, Београд, 2015.

3.6. Значај симболизма у политици

Из до сада наведеног можемо закључити да је културни рат, у ствари, борба за сопствено виђење себе, па и других. Момчило Селић је то назвао још и „ратом поимања“⁵³, а Милош Црњански још у доба Краљевине Југославије позивао на повратак „српском становишту“.⁵⁴ Виђење себе и другог на одређен начин, поготово у симболичким категоријама, веома је важан фактор са којим и политика и геополитика морају рачунати, посебно када говоримо о међукултурним и међуцивилизацијским односима.

Проф. Петар Павловић писао је о појму „виђења“ у политици, сматрајући да је *„виђење само по себи једна аутономна политичка стварност“*.⁵⁵ Николај Данилевски навео је речи једног неруског саговорника којим је описао виђење Русије на Западу: *„Погледајте мапу-говорио ми је један странац-зар можемо да не осећамо да нас Русија гуши својом масом као наишли облак, као грозни кошмар“*.⁵⁶ Ако ове чињенице пренесемо на поље политичког, добићемо ситуацију у којој народи (па и цивилизације) једни друге посматрају на овакав начин, и у складу са тим се једни према другима и опходе.

Чувени немачки политички филозоф Карл Шмит је овај проблем промишљао у делу *„Политичка теологија“*, користећи појмове „пријатељ“ и „непријатељ“; *„Такав рат...истовремено деградирала непријатеља у моралном и другом погледу и приморан је да од њега направи чудовиште које мора бити не само поражено, већ и потпуно уништено.“*⁵⁷ Управо такво виђење непријатеља, и уопште оног „Другог“, и његово свођење на монструозну појаву која не сме да постоји, потпомогнута већ увреженим, расним, етничким, верским или културним догмама и предрасудама, најбољи је пут у крваве обрачуне којих је кроз историју било много, нарочито на балканском простору.

⁵³ Момчило Селић, *Рат*, Српски лист, доступно на: <http://www.srpskolist.net/gledista/rat>; приступљено 05.03.2017.

⁵⁴ Милош Црњански, *„До тог мора доћи“*, у: *О национализму и српском становишту*, приредио Бошко Обрадовић, Catena Mundi, Београд, 2014, стр. 194-197.

⁵⁵ Петар Павловић, *Да ли је Милошевић Србин или комуниста*, Српска реч, бр. 1, јун 1990, стр. 47.

⁵⁶ Н. Данилевски, оп. цит. стр. 38.

⁵⁷ Carl Schmitt. *The Concept of the Political*, The University of the Chicago Press, Chicago, IL, 2007, p. 36. (прев.аут.)

4. Најважнији процеси сукоба цивилизација у модерној српској историји

Како би што боље образложили тему овог рада, тј. утицај сукоба цивилизација на српски народ, његову историју, државност и безбедност (у геостратешком смислу), у овом поглављу ћемо анализирати четири историјска процеса, веома значајна у модерној српској историји. Ти процеси су од кључног значаја за савремена дешавања и појаве, те је веома битно анализирати њихове константе и узрочно последичне везе.

Поред краћег приказа стања и токова европске историје до почетка 19. века, идуће поглавље обухватиће следеће теме:

1. Источно питање-борба Британског, Аустријског и Руског царства (али и других сила) за наслеђе пропадајуће Османске Турске;
2. Развој идеологије југословенства, као политичког програма, пре свега, Аустрије и Велике Британије за ограничавање и предупредивање српске премоћи на Балканском полуострву и спречавање руског утицаја на том простору;
3. Стварање и развој титоизма као посебне идеологије и доктрине која се настављала на југословенство, само у доста екстремнијем облику и прилагођено конкретним околностима Хладног рата и тадашњих идеолошких трендова;
4. Разбијање СФР Југославије и ратови који су уследили, као део процеса успостављања Новог светског поретка од стране Сједињених Америчких Држава;

Ове процесе приказаћемо у краћим цртама, не улазећи у историографске детаље, већ се фокусирајући на сукобљене стране, њихове интересе, циљеве и стратегије, као и последице разних процеса. Такође, приоритет ћемо дати односима Срба према великим силама као носиоцима сукоба цивилизација и глобалних дешавања.

4.1. Историјска позадина

Последња два миленијума на Балканском полуострву обележили су судари различитих империја, култура и цивилизација који су пресудно утицали на развој српске историје. Римско освајање Илирика, који је обухватао већи део доцнијег српског етничког простора, трајало је око 250 година, да би било завршено у време Христовог живота. Пропаст Рима у периоду 4-5. век, допринела је размаху такозваних „варварских“ народа, међу којима су били и Срби.

Наредни миленијум, међутим, Срби проводе под утицајем (пре свега верским и културним) Ромејског царства, тј. Византије, с којим ће убрзо доћи у сукоб. Током владавине Немањића, Срби су потискивали Ромеје и наметнули се као такмац и њима и Бугарима за првенство на Истоку. Током владавине цара Душана Силног (1331-155), Србија је постало једна од најснажнијих и најразвијенијих европских држава, али је убрзо тај процват прекинут.

Продор ислама преко Турака-Османлија на Балканско полуострво наметнуо је нов поредак. Од 14-16. века успели су Турци да освоје и подвласте Балкан и део Паноније. Но, њихов утицај на Србе у наредним вековима био је више политички, војни и економски, а мање културни, изузев у случају исламизираних Срба. Срби који су остали у православној вери живели су по исконском обрасцу који је Цвијић називао „патријархалном културом“.

За то време, у Средњој Европи настала је, од немачких, словенских и мађарских земаља, нова држава-Аустријско царство, чија је главна историјска улога, према Данилевском и Васиљу Поповићу, била да спречава османску најезду у дубину европског континента.⁵⁸ Срби су тој борби дали велики допринос: као Крајишници у Аустрији (војни граничари ослобођени феудалних обавеза), као ускоци на приморју, у служби Венеције, и као хајдуци на подручју под османском влашћу, често дижући буне и устанке. Обе ове силе су, међутим, упоредо са потискивањем Турака у 17. и 18. веку започеле проверавање дела Срба на римокатолицизам.

⁵⁸ Н. Данилевски, оп.цит. стр. 259.

Васиљ Поповић, *Источно питање*, Службени лист СРЈ, Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996. стр. 65-66.

Западна цивилизација се, према Шпенглери, рађа у 10. веку, на тлу германских монархија насталих на простору некадашњег Западног римског царства и над покореним Келтима и Романима. Те заједнице створиле су особену културу, језик, религију, право и начин живота. Нормани, потомци скандинавских гусара-викинга, успоставили су власт над делом западног света током 10. и 11. века, а пре свега у Енглеској, где су образовали посебан политичко-економски систем заснован на ширењу, освајању и плачки и тиме утиснули свој печат целој цивилизацији.

Период 16, 17. и 18. века, зенит Западне културе, обележен је географским открићима, оснивањем колонијалних империја, развојем технологије и индустријском револуцијом, као и слабљењем религије и цркве. Последице тога су крупне промене у култури, вери и политици: након појаве протестантизма и Реформације, долази до серије крвавих верских ратова који трају дуже од века и деле до тада верски јединствен Запад; културу ренесансе и барока следиће опадање племства и сеоског живота, све бројнија градска сиротиња и све богатија и утицајнија буржоазија, као и нестанак феудално-аристократске државе у корист строго централизоване апсолутне монархије.

Процват такозваних „просветитељских“ идеја, заснованих на разуму, секуларизму и потирању сталешких разлика, доводи до првих политичких идеологија ослоњених на егалитаризам, грађанство и демократију, као и капиталистичку привреду. Револуције у Америци (1776.) и Француској (1789.) довеле су до увођења маса у политику, економију и рат. Француска револуција изнедрила је Наполеона који је, баш на револуционарним принципима, кренуо у освајање и уједињење Европе. Тај пројекат је пропао услед пораза од стране Русије и Наполеонових противника у самој Европи 1815. године. Битна последица ових процеса јесте опадање традиционалних католичких царстава, попут Француске, Аустрије и Шпаније, и успон модерних протестантских држава какве су Велика Британија, Холандија и, касније, Сједињене Америчке Државе.

Уздизање Русије средином 16. века дало је наду да се хришћански Исток може обновити. Идеја Москве као „Трећег Рима“, односно наследника ромејске

империјалне идеје, и успостављање Руског царства под Иваном Грозним 1547. године, значила је васкрс православног Словенства и његово поновно ступање на европску историјску позорницу. Сама Русија доживела је крупне промене у време цара Петра Великог (1682-1725), који је спровео реформе, насилно европеизујући и позападњачујући руско племство, интелигенцију, Цркву, културу, војску и државну управу.

Иако је Петар створио Руску Империју, која је током 18. века постала значајан и моћан геополитички чинилац и снага, само руско друштво постало је поље културних и идеолошких борби. Док је већина руског народа наставила да живи традиционалним начином живота, велики делови племства, интелигенције и грађанске класе прихватили су различите западњачке идеологије, верујући да су оне кључ за решавање руских проблема и недостатака.

Прекретница наше новије историје свакако је Српска револуција (1804-1813). Током безмало целе деценије Срби су ратовали против Османске империје, сами и без ичије помоћи, изузев делимично руске. Под Карађорђем Петровићем српски устаници су извојевали бројне победе, истовремено обнављајући државу, уништenu крајем Средњег века. Такође, један од главних праваца српске политике водио је повезивању слободне Србије са слободном Црном Гором и другим српским земљама, али и другим балканским народима, у циљу општег устанка свих хришћана и протеривања Турске из Европе.

Условљен међународним околностима у време Наполеонових ратова, овај подухват је пропао 1813. године, али мисао о васкрсу Српства није. Истовремено, та српска идеја обухватала је рушење и Аустријске царевине ради ослобођења својих сународника. Утицај оваквих догађаја на друге потчињене народе у Европи представљао је опасност по Велике силе, те су Срби на Западу још тада виђени као „реметилачки фактор“. Европа је схватила да Срби постају озбиљан политички чинилац, с којим ваља рачунати у будућности.

4.2. Источно питање

Такозвано „Источно питање“ односи се на историјске процесе и догађаје од краја 18. до краја 19. века, везане за пропадање Османског царства и борбу за његово наслеђе на Балкану, Блиском Истоку и Средоземљу. Најзаинтересованији за решење овог питања свакако су били потлачени хришћани у такозваној „Европској Турској“, на Кавказу, Леванту и у Малој Азији, желећи и борећи се за слободу. Но, и европске империје попут Русије, Британије, Француске и Аустрије имале су своје интересе.

Источно питање отворено је већим мешањем Руске империје у догађаје на Балкану и Блиском Истоку, нарочито ратом који су Руси водили против Османлија 1768-1774. Победом у овом сукобу, и склапањем мира у Кучук-Кајнарџију, Русија је стекла покровитељство над православним хришћанима у Османском царству, као и знатна територијална проширења.⁵⁹ Данилевски је у поменутом делу изложио свој чврст став да је Русија историјски позвана да реши Источно питање тако што ће радити на рушењу Турске и Аустрије и стварању Словенског савеза са седиштем у Цариграду, који би био под руском управом.⁶⁰

Ипак, руска политика током већег дела 19. века била је легитимистичка и није подразумевала нестанак Аустрије, већ њено очување. Такође, у погледу Турске, њен превасходни циљ био је заузимање Цариграда и мореуза Босфора и Дарданела, чиме би руска морнарица добила приступ Средоземљу. Но, чак и ови планови дочекани су на Западу непријатељски. Ово је постало очигледно нарочито после Руско-турског рата 1828-1829. године, и Једренског мира којим је тај рат завршен, а који је донео независност Грчкој, а широку аутономију Србији, Влашкој и Молдавији. Још значајнији догађај био је споразум у Ункјар-Искелесију 1833. године, којим је Османско царство фактички потпало под руски протекторат.⁶¹

⁵⁹ Мировни уговор у Кучук-Кајнарџију, 10.07.1774. доступно на: <http://xn--d1aml.xn--h1aaridg8g.xn--p1ai/18/kyuchuk-kaynardzhiyskiy-mirnyy-dogovor-mezhdu-rossiye-i-turtsiye/>; приступљено 15.03.2017.

⁶⁰ Н. Данилевски, оп. цит. стр. 234-335.

⁶¹ Милош Ковић, *Две империје: Британци и Османлије (1774-1923)*, у: Ђурковић, Раковић, оп. цит. стр.195.

Према угледном историчару Милошу Ковићу, Британија се није много мешала у руско-турске односе, све док није претрпела пораз у Северној Америци 1783. године, изгубивши тамошње колоније. После тога, стратешки правац њеног делања постају Индија и Далеки Исток, што у фокус британске пажње доводи Балкан и Левант. Ковић наводи да је једина константа британске геополитике била такозвана „равнотежа снага на континенту“, која би спречавала било коју силу да постигне потпуну доминацију у Европи, док Британци имају одрешене руке на морима и океанима.⁶²

Међутим, руски успеси и експанзија су од стране Запада схваћени као претња по њихове виталне интересе. Да би се ово схватило, морамо навести неке чињенице. Према Ђуру Бодрожичу, Европа је видеала у Русији непријатеља још од 16. столећа, тачније од такозваног Ливонског рата (1658-1683). Тај рат између Руса с једне стране, и Литванаца, Пољака, Швеђана, Данаца и Балтичких Немаца с друге стране, усадио је Европи представу према којој је Рус „варварин на вратима“.⁶³ Данилевски је то исто тврдио, сматрајући да „Европа у Русији и словенству види нешто себи туђе, и не само туђе, већ и непријатељско.“⁶⁴

Концесије које је Русија добила у периоду 1829-1833. године разљутиле су британску јавност, као и британску елиту, што је изазвало осећање снажне русофобије, чији ће наставак, према тврдњама Милорада Екмечића, бити упорна србофобија. Иако је у британској јавности и делу политичке елите постојала струја која је била за сарадњу са Русима и пружање помоћи балканским хришћанима, надвладало је већинско мишљење, које се ослањало на већ укорене англосаксонске предрасуде о Словенима и православљу, те је ускоро дошло до консензуса између Британије, Француске и Аустрије да је руски уплив на Балканско полуострво директна претња интересима Запада, те да тај уплив мора бити спречен по сваку цену.

⁶² М. Ковић, оп. цит. стр. 191-192.

⁶³ Ђуро Бодрожич, *Религија, друштвени поредак и идентитет*, ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА, Година (XXVIII) XV, vol=50 Бр. 4/2016. стр. 50.

⁶⁴ Н. Данилевски, оп. цит. стр. 78-79.

Нетрпељивост је букнула у Кримском рату (1853-1856), када су удружене Француска, Британија, и Пијемонт, уз подршку Аустрије (коју је Русија спасила пропасти 1849. године), стале у одбрану Турске, напале и потукле Русију, спасивши Турке пропасти.⁶⁵ Ослабљена империја тада се окренула унутрашњим реформама. Њена источна политика постала је активна у периоду кризе 1875-1878, али је овога пута Русија радила споразумно са Западом, како ћемо касније видети, на сопствену штету.

Српски интереси су се умногоме поклапали са руским, те је Србија веома рано дошла у фокус енглеске политике. Британска туркофилија и русофобија најбоље су се огледале у изјави британског конзула на двору кнеза Милоша, пуковника Хоцеса, да би остваривање пуног руског утицаја у Србији довело до ситуације у којој би: *„Босна, Бугарска и друге турске покрајине зависиле... од ње; она би имала само да нареди општи хришћански устанак, па да једном за свагда буде свршено с Отоманском Царвином.*“⁶⁶ Хоцес је врло предано покушавао да Милоша приволи дубљим везама са Аустријом и Британијом, пружајући у исто време подршку Милошевом самовлашћу. Но, насупрот новој грађанској класи у настајању, премоћна већина народа остала је привржена савезу и пријатељству са Русијом.⁶⁷

И поред великог залагања, британска политика је била осуђена на неуспех, пошто је пропаст турске државе у њеном европском делу био неминован. Није помогао чак ни пораз нанет Русима у Кримском рату, па је Британија одлучила да пређе на резервни план. Повлачење Османлија са Балкана требало би да буде праћено наступањем Аустрије, која би заузимањем стратешких делова Полуострва спречила ширење Грка и, пре свега, Срба, као и њихово национално уједињење. Ово наступање, требало је да буде прикривено тобоже „цивилизаторском мисијом“

⁶⁵ М. Ковић, оп.цит. стр. 198.

⁶⁶ Зоран Чворовић, *Слобода Балкана два века између Запада и Русије (I)*, Нови Стандард, 08.12.2014. доступно на: <http://www.standard.rs/istorija/30629-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B2%D0%B0-%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%92%D1%83-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%B8-%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B5-1>; приступљено 15.03.2017.

⁶⁷ З. Чворовић, оп. цит.

Аустрије, будући да балкански Словени наводно нису дорасли независном државном животу.

Британски представници су 1876. године говорили српском либералном политичару Владимиру Јовановићу о неопходности стварања Балканског савеза „под председништвом Аустрије“, уједно одбијајући да одобре ратне кредите Србији, која се те године спрема да уђе у одсудан сукоб са Османлијама, за своје национално ослобођење. Јовановић је потом образложио какав је био став Лондона према Србима и какве су биле српске алтернативе: *“После обавештења у Лондону, ја сам се вратио у Србију, и одмах поднео писмен извештај влади, са наглашењем да Србија потребан јој зајам треба да тражи само где његовом реализовању интереси не сметају, а то је у Русији, која има интерес да јуначким мишицама своје угњетене браће лопти снаге азијских господара Цариграда.”*⁶⁸

Ипак, после пораза у Кримском рату, руска спољна политика почиње да мења свој курс на Балкану, не сматрајући више Србе главним савезницима, већ се оријентишући ка Бугарима. Оваква бугарофилска политика подразумевала је пропагирање бугарског језика, културе и историје, често на рачун Срба, што се најбоље огледало у стварању Бугарске Егзархије (Цркве) и њеном протезању на чисто српске области, уз отварање бугарских школа. Веома је занимљиво да су се у спровођењу ове политике истакли људи који су били познати као словенофили.⁶⁹

Дејан Стевановић бавио се разлозима заузимања оваквог става према Србима у својој књизи *„Утемељивање растемељеног“*. Његова је тврдња да је до промене политике дошло опет под утицајем петровштине, тачније због пријема великог броја неруса у редове руског племства, као и у Академију наука. Неруски етнички састав управљачког сталеза довео је и до ширења Русима страног духа и страних идеја, а самим тим и до промене перцепције руских геополитичких интереса. Стевановић сматра да је руска елита развила себичне империјалне тежње, те да је најближи и најбржи пут за остваривање тих тежњи (освајање Цариграда, Босфора и

⁶⁸ Исто

⁶⁹ Погледај: Спиридон Гопчевић, *Стара Србија и Македонија*, превео са немачког Милан Касумовић, штампарија Д. Димитријевића, Београд, 1890. (репринт издање)

Дарданела) водио преко Бугарске. Уз то, могућ разлог јесте подозрење руских државника и стратега према сувише израженој српској самосталности и независности, те бојазни да Срби не би могли да буду послушни извршиоци руске империјалне политике и оруђе Петрограда.⁷⁰

Устанак Срба у Херцеговини 1875. године, познат као Невесињска буна, постао је окидач за серију прворазредних историјских догађаја на европском нивоу, који су имали одлучујући утицај на српску судбину. Тај устанак, сам по себи, није много интересовао Европу, али је био увод у немире широм Османског царства. Турци су реаговали сурово, поготово приликом гушења побуне у Бугарској 1876. године, што је довело до реакције европске јавности у корист хришћанских народа у тзв. „Европској Турској“.⁷¹

И поред расположења сопственог јавног мњења, британски премијер Дизраели одлучио је да не реагује, сматрајући (исправно) да би протеривање Османлија из Европе ставило балканске Словене под снажан руски утицај. Британија остаје верна свом плану да, уместо тога, распарчане османске територије преузме Аустроугарска. Када су Руси у току рата са Турцима 1877.-1878. били у могућности да заузму Цариград, Британска морнарица је стала на страну Турака у исто време мобилисавши индијске муслимане за одбрану османског султана, као халифе (верског поглавара) свих муслимана. Русија је одустала, схвативши да би могла да се поново нађе у рату против савеза западних држава.⁷²

Аустроугарска је спремно прихватила изазов који јој се нудио овим развојем догађаја. Њен главни циљ био је заузимање Босне и Херцеговине и отварање пута према Солуну, куда је требало да прође железница, за шта је била заинтересована и Немачка. Но, и Аустријанци су желели да се споразумеју са Русима, не хотећи да преузимају самосталне акције. С друге стране, Русија је, како смо већ поменули, водила отворено бугарофилску политику, надајући се да ће им Бугари послужити у намери да што пре избију на Цариградске мореузе, те је до договора између две

⁷⁰ Дејан Радоњин Стевановић, *Утемељивање растемељеног*, Жагор, Београд, 2007. стр. 174-179.

⁷¹ Владимир Ћоровић, *Илустрована историја Срба (књига шеста)*, Политика-Народна књига, Београд, 2006. стр. 14.

⁷² М. Ковић, оп. цит. стр. 197.

империје дошло убрзо пошто су Србија и Црна Гора објавиле рат Турској 30. јуна 1876. године, а Срби у Босни и Херцеговини само неколико дана касније прогласили присаједињење српским кнежевинама.⁷³

Руски император Александар II и аустријски цар Фрањо Јосиф састали су се 08.07.1876. године у Рајхштату, како би се договорили о будућим корацима. Споразумели су се да у случају турске победе обе силе инсистирају на очувању српских кнежевина, по принципу *status quo ante bellum*, док би у случају српске победе била дозвољена минимална проширења Србије и Црне Горе. Бугарска, Албанија, Румелија и Босна добиле би аутономију, док би Аустријанци анектирали део Босне, а Руси Бесарабију. Важно је напоменути да је овај споразум био строго тајан, поготово у односу на Србе.⁷⁴

Пораз Србије, те 1876. године, скренуо је ток историје у другом правцу. Желећи да оствари своје интересе што пре, Русија је сама ушла у рат против Турске, априла 1877. године, али је пре тога дошло до још једног договора са Аустријанцима, овога пута потписивањем тајне конвенције у Будимпешти, 15.01.1877. године. Тај споразум био је знатно јаснији од претходног и садржао је конкретније аранжмане.

Најинтересантнија тачка овог споразума јесте сагласност обе царевине да је: „...у случају територијалних измена или распада Османске империје искључено образовање велике јединствене словенске, или неке друге, државе...“.⁷⁵ Из истог договора могло се закључити да су Аустроугарска и Русија поделиле своје интересне зоне на Балкану, па су српске земље (Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина) припале првој, а источно од њих (Бугарска и Румелија) другој.⁷⁶

Тиме је Русија дефинитивно променила своју политику према Србима, остављајући их у германској, односно западној сфери утицаја. Тако је немачки фактор постао доминантан у Србији за наредних неколико деценија. Русија је упркос ратном

⁷³ В. Ђоровић, оп. цит. стр. 14.

⁷⁴ *Reichstaatsvertrag, 26 июня/8 июля 1876 г. Рейхштаатское соглашение между Россией и Австро-Венгрией*, доступно на: <http://istmat.info/node/27175>; приступљено 17.03.2017.

⁷⁵ *Будапешт, 3/15 января 1877 г. Секретная конвенция между Россией и Австро-Венгрией*, доступно на: <http://istmat.info/node/27176>; приступљено 17.03.2017.

⁷⁶ Исто

успеху одустала од освајања Цариграда, не желећи да јој се понови Кримски рат. Зато је 03.03. 1878. године склопила мир са Турском у Сан Стефану, којим је предвиђено стварање Велике Бугарске на просторима целокупне Македоније, Тракије и Мезије.⁷⁷ Но, друге велике силе нису желеле да допусте толики руски утицај, те су одмах оспориле овај договор. Русија је још једном попустила пред заједничким наступом Запада, а пре свега Енглеске и Аустрије.⁷⁸

Проф. Зоран Чворовић је у свом чланку, који смо већ цитирали, синтетизовао ставове, мишљења и намере Запада према Србима и другим Балканцима, и њиховом односу са Русијом, пред Берлински конгрес. И он је на становишту да је немачки фактор (Аустроугарска) у суштини инструмент британске политике за ограничавање руског утицаја на Балкану, што поткрепљује наводећи прилично расистичке ставове западних дипломата о Словенима. Тако, лорд Биконсфилд (Дизраели) тврди: *„Ако би конгрес оставио ове провинције у стању у коме се сада налазе, то би довело до доминације словенске расе, која није спремна да праведно поступа са другима”*⁷⁹, а италијански либерал Чезаре Балбоа наводи да: *„Русија врши најдубљи утицај на балканске покрете, али од тога долази опасност да се једно османлијско и исламско ропство замени руским, које ће бити још горе... словенски народи могу (се) ослободити само ако њихове земље окупирају Аустрија и Пруска, прва на Балкану и друга у Пољској”*.⁸⁰

Академик Драгољуб Живојиновић је, стога, у праву када каже: *„Британски државници наменили су Аустро-Угарској одређену улогу – да пажљиво прати деловање Србије и Црне Горе, да их извуче испод руског утицаја, да их привуче себи и да на тај начин онемогући њихов национално-политички рад”*.⁸¹ Тај задатак ће у наредном периоду Аустроугарска веома ревносно испуњавати.

⁷⁷ Сан-Стефано, 19 фебруара/3 марта 1878 г. Сан-Стефански прелиминарни мирни договор, доступно на: <http://istmat.info/node/27178>; приступљено 17.03.2017.

⁷⁸ В. Чворовић, оп. цит. стр. 19.

⁷⁹ З. Чворовић, оп. цит.

⁸⁰ Исто

⁸¹ Исто

4.3. Југословенска идеологија као фактор ограничавања Срба

Бечки двор је још од средине 19. века видео Србе као „реметиљачки фактор“ који се мора сузбити, будући опасан по аустријску државу. Срби су виђени као народ који би својом националном идеологијом, независном православном црквом, посебном и развијеном културом, заснованом на народном језику и богатом предању, могао послужити као пример и узор другим аустријским Словенима. Један од начина како би то спречила, аустријска власт је видела у политици националне еманципације оног дела Јужних Словена на својој територији, који су живели измешани са православним Србима, али због своје римокатоличке или муслиманске вероисповести немају јасну националну свест, и да их после такве еманципације окрене против Срба.

Зоран Чворовић, сматра да је југословенска идеја један од британских политичких пројеката, поред туркофилства и аустрофилства, који се наставља на њих са истим циљем. Аустрија је, како видимо, решила да преко католичких Јужних Словена створи блок на супрот православним Србима. Владимир Ћоровић тврди да су католици у Босни и Херцеговини већ у време Берлинског конгреса били наклоњени Аустрији, а у исто време хрватски културни и политички кругови сматрали су да би ове покрајине требало да дођу у хрватске руке, што је Аустрији одговарало.⁸²

Беч је, пре свега, рачунао на верске разлике, те је прегао да прво Србе католике асимилије у Хрвате. То није било нарочито тешко, имајући у виду чињенице које је описивао Јевто Дедијер, сматрајући да католици Западне Херцеговине немају националну свест, традиције ни тежње, док је руски дипломата и историчар Александар Хиљфердинг тврдио да Срби католици немају националну, већ само ужу, завичајну свест, уз осећање припадности Римокатоличкој цркви.⁸³ Милорад Екмечић наводи да је још средином 19. века јака католичка струја утицала на

⁸² Ћоровић, оп. цит. стр. 14-15.

⁸³ Лазо М. Костић, *Крађа српског језика*, Баден, 1964. (фототипско издање Добрица књига, Нови Сад) стр. 16.

српску елиту, предвођену Илијом Гарашанином да почне да размишља о југословенској држави, у којој би били сједињени православни и католици.⁸⁴

Југословенска идеја је баш у то време продрла у кругове српске интелигенције, али се она сагледавала на другачији начин од оног како је та идеја изворно настала у Бечу. Већина Срба није била југословенски расположена, осећајући припадност православном свету и везаност за Русију. За то време, српска интелигенција је била углавном везана за Француску и Енглеску, негујући југословенска осећања, по узору на либералне идеје национализма из 19. века.⁸⁵ Међутим, и међу њима је постојала разлика. Најбројнији део српских националиста-Југословена сматрао је југословенство продужењем Српства, засновано на српским традицијама.

Краљевина Србија успела је да у периоду 1903-1914. године постигне огромне резултате на националном и државном пољу и у Велики рат је ушла обзнањујући југословенско уједињење као званични државни програм и ратни циљ. Међутим, да би се значај те идеје и пројекта потпуно објаснио, морају се у обзир узети крупни догађаји од светског значаја. Немачки успон крајем 19. и почетком 20. века потпуно је изменио дотадашњу међународну ситуацију у Европи, стварајући нова савезништва. Немци постају нови стратешки савезник Османлијама уместо Енглеза, ширећи свој утицај у турској војсци и финансијама, а заузврат добијајући концесију за градњу Багдадске железнице.⁸⁶

Немачке амбиције да сруше британску премоћ на мору⁸⁷, као и продор њиховог утицаја у Турску, окренули су британску политику у другом правцу. Британија је склопила савез са Французима (1904) и Русима (1907), стварајући такозвану Антанту. Немци су деценијама припремали подухват којим би загосподарили Европом, добили већи удео у афричким и азијским колонијама и продрли на Блиски и Средњи Исток. Њихови планови обелодањени су у такозваном

⁸⁴ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања, Историја Срба у Новом Веку (1492-1992)*, Завод за уџбенике, Београд, 2008. стр. 224-225.

⁸⁵ Погледај: Милош Ковић, *Срби 1903-1914-историја идеја*, Клио, Београд, 2015.

⁸⁶ М. Ковић, оп. цит. стр. 198-200.

⁸⁷ А.Ј.Р. Taylor, *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*, Oxford, Clarendon Press, 1954. стр. 447-449.

„Септембарском програму“ из 1914. године, који је, у ствари, садржао немачке ратне циљеве.

Ти циљеви били су: свођење Француске на државу без великог утицаја и економски зависну од Немачке; потискивање Русије даље на исток (отприлике на данашње границе Руске Федерације) и успостављање низа малих држава које би служиле као „санитарни кордон“ Немачкој; окончање британске премоћи у трговини и поморству и прерасподела колонија; стварање тзв. *Mittleurope* (Средње Европе), која би обухватала Немачки Рајх, Белгију, Холандију Луксембург, Аустроугарску и цео Балкан и Источну Европу.⁸⁸

Истовремено, Русија је очекивала рат (као друге силе, знајући за већину немачких планова), те је стога кројила и сопствене ратне циљеве. Цариград са мореузима, уз евентуалну луку на Средоземљу, била је константа руске политике, као и проширења у области Галиције, на рачун Аустроугарске.⁸⁹ Став Русије по југословенском питању био је негативан. Руски министар спољних послова Сазонов, отворено је говорио српском посланику Спалајковићу да се Русија противи уједињењу православних Срба са католичким Словенима, који притом ратују на страни непријатеља.⁹⁰

Надметање међу Англосаксонцима, Немцима и Французима одвијало се у оквиру једне цивилизације, односно културно-историјског типа, око тога ко ће преузети примат на Западу, док је Русија, како смо видели, сматрана за страног тело, и вечиту претњу. Овде је важно истаћи да је Русија такође била у демографском, привредном, војном и технолошком успону, као и Немачка, те да је била потенцијални такмац не само Немцима, већ и Британској империји, а посредно и Америци. Англосаксонском фактору није одговарала још снажнија и већа Русија, као победница у рату против Немачке, а тиме ни самостална и уједињена Србија, која се показала као најискренији руски савезник у Европи. Пацификација Срба

⁸⁸ *Germany's War Aims, September 1914, Bethmann Hollweg, Chapter 34*, доступно на: <http://www.wvnorton.com/college/history/ralph/workbook/ralprs34.htm>; приступљено 07.12.2017.

⁸⁹ А.Ј.Р. Тајлор, оп. цит. стр. 539-545.

⁹⁰ Радослав Гаћиновић, *Југословенство и разбијање српског националног идентитета*, стр. 94-95. Доступно на: http://kpolisa.com/KP30/KP30-II-1_Gacinovic.pdf; приступљено 29.03.2017.

ишла је под руку са политиком ограничавања и слабљења Русије, која је била привремено утихнула због ратног савезништва.

Британци су били против било каквих српских добитака, поготово оних који би укључивали рушење Аустроугарске, чији је опстанак био један од императива британске политике. Ипак, пошто су заједно са Французима, марта 1915. године, признали право Русије на Цариград, требало је охрабрити и остале савезнике. Италија је са Антантом потписала Лондонски пакт, 26. априла 1915. године, Овај уговор је са српске стране одлучно одбачен, иако је гарантовао Србији присаједињење готово свих српских крајева Аустроугарске и излазак на Јадран.⁹¹

САД су још ратом против Шпаније, 1898. године, напустиле своју политику изолационизма и кренуле ка интервенционизму. Иако је америчка јавност била против мешања у Европски рат, и америчка влада све до почетка 1917. године то званично и потврђивала, постоје индиције и тврдње неких аутора о решености америчког естаблишмента да не само уђу у рат, већ и да се наметну као нови хегемон у оквиру послератног поретка, уз успостављање једне међународне, наднационалне организације, која би чувала мир и надгледала међународне односе.

Увидевши да је Аустроугарска осуђена на пропаст, поготово уласком САД у рат 1917. године, у складу са Вилсоновим начелом самоопредељења народа, Британци су се одлучили на резервни план. Тај план је, још пре рата, формулисао историчар, новинар и публициста Роберт Вилијам Ситон-Вотсон. Пишући о Србима после Мајског преврата 1903. године, он је сматрао да су у културном заостатку за католичким Словенцима и Хрватима.⁹² Првобитна његова замисао била је преуређење Двојне монархије по принципу тријализма, тј. стварања једне јужнословенске аутономне јединице са центром у Загребу. Временом, и Србија би требало да се прикључи Монархији.⁹³

⁹¹ Р. Гаћиновић, оп. цит. стр. 92-95.

⁹² Nicholas J. Miller, R .W. SETON-WATSON AND SERBIA DURING THE REEMERGENCE OF YUGOSLAVISM, 1903-1914, стр. 59-61. Доступно на: https://www.academia.edu/464739/R.W._Seton-Watson_and_Serbia_during_the_Re-emergence_of_Yugoslavism_1903-1914; приступљено 30.03.2017.

⁹³ N. Miller, оп. цит. стр. 62-63.

Ситон-Вотсон је после Балканских ратова и посете Србији 1913. донекле променио своје мишљење. Схватио је да Србија никада својом вољом неће постати део Аустроугарске, као и да су српски успеси утицали на аустријске Србе и један део хрватске омладине, да почну да раде на отцепљењу од Беча. Још 1911. године писао је о опасности „великосрпске идеје“ по светски мир и њеним последицама: *„Тријумф великосрпске идеје значио би тријумф источне на западном културом, и представљао би кобан ударац напретку и модерном развоју на читавом Балкану.“*⁹⁴

Зазирући од проширене самосталне Србије, предложио је стварање заједничке државе Јужних Словена, сматрајући да Срби нису способни да њом управљају. Тај предлог написао је у форми меморандума Форин офису, 1. октобра 1914. године. У том меморандуму препоручује се да будућа заједница буде таква да би: *„цивилизованаци Хрвати и Словенци убрзо преузели вођство у политичком и културном животу нове државе од храбрих, али примитивних српских сународника.“*⁹⁵ У истом меморандуму предлаже измештање престонице из Београда, како би се учврстила превласт Запада у овој држави.

Главна препрека стварању Југославије по британском рецепту нестала је пропашћу Руске империје 1917. године. Збацивање монархије, фебруара те године, большевички преврат, капитулација у Брест-Литовску (чиме су испуњени немачки ратни циљеви на Истоку)⁹⁶ и грађански рат потом, срушили су моћног супарника Запада, који је био способан да можда донесе крупне промене у послератној Европи. Нестанком Русије, значајно су опале могућности за процват нове цивилизације на Истоку, о којој је писао Шпенглер.

Према Владимиру Ћоровићу, већина Срба (у Србији и у Аустрији) желела је Велику Србију, док је већина Словенаца, Хрвата, па и муслимана, видела своју будућност у оквиру Аустроугарске, под Хабзбурзима.⁹⁷ Тако, заправо, ни српска

⁹⁴ Исто, стр. 62. У оригиналу стоји „све-српске“ (Pan-Serbian).

⁹⁵ Р. Гаћиновић, оп. цит. стр. 96.

⁹⁶ Погледај: *Брестски мир*; доступно на: http://www.hrono.ru/dokum/191_dok/19180303brest.php; приступљено 07.12.2017.

⁹⁷ В. Ћоровић, оп. цит. стр. 132.

влада ни Југословенски одбор (који су сачињавали хрватски и словеначки емигранти из Аустроугарске) нису заступали искрене жеље својих народа. Југословенски одбор, уз то, није био легитимни представник воље аустроугарских Југословена. Легитимни, изабрани представници хрватског и словеначког народа у аустријском парламенту изгласали су 30.05.1917. године такозвану Мајску декларацију, формулисавши званично своју жељу да се изврши јужнословенско уједињење у оквиру Аустроугарске, под Хабзбурзима и на темељу „хрватског државног права“.⁹⁸

Ово је, у суштини, значило Велику Хрватску под фирмом југословенства. Хрватски политичари су се, после уједињења 1918. године и стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, позивали управо на нелегитимност Југословенског одбора, не признајући ни сам начин уједињења, ни Видовдански устав из 1921. године. Они су спровели неколико иницијатива у међуратном периоду за остваривање свога циља, међу којима се (не рачунајући Женевску декларацију) истичу: *Нацрт Устава*, који је предложила Хрватска заједница (клуб хрватских посланика, углавном интелектуалаца, у Привременом народном представништву 1919-1920); предлог Влатка Мачека краљу Александру о преуређењу државе 1928. године; и предлог групе загребачких интелектуалаца 1937. године.⁹⁹

Марко Павловић сматра да је хрватска политика тежила обнови државноправних односа некадашње Аустроугарске кроз тзв. „реалну унију“. То подразумева да држава има једног владара који би оличавао државно јединство, као и заједничку одбрану, спољну политику и финансије потребне за њихово одржавање. Таква држава, остављајући својим покрајинама потпуну унутрашњу самосталност и суверенитет, заиста би личила на некадашњу Хабзбуршку монархију, тј. била би конфедерација, што Павловић врло аргументовано и доказује.¹⁰⁰

Роберт Ситон-Вотсон, један од креатора британске политике према Србима још у току Великог рата, посетио је Југославију 1936. године, сусрео се са главним

⁹⁸ Исто стр. 136.

⁹⁹ Погледај: Исто, стр. 14-23; Ljubo Boban, *Nacrt Ustava grupe zagrebačkih intelektualaca (1937)*; Доступно на: <http://rack.srce.hr/176298>; приступљено 08.12.2017.

¹⁰⁰ М. Павловић, оп. цит. стр. 14-19.

политичким личностима у земљи, и написао Меморандум Форин офису, у коме износи своје виђење решења југословенске кризе. У том Меморандуму тврди да је српско-хрватски споразум у од значајног интереса за велику Британију у наредним годинама. Ситон-Вотсон је, веран својим начелима из 1914. године, стао на страну Влатка Мачека, вође ХСС-а и његовог виђења решења.

Мачек је захтевао поделу државе на седам покрајина: Србију, Хрватску (у границама сличним данашњим), Словенију, Црну Гору, Босну и Херцеговину, Македонију и Војводину, допуштајући да би ове две последње могле да остану у саставу Србије, уз одређену аутономију.¹⁰¹ Ситон-Вотсон је сматрао да је Кнез-намесник Павле заинтересован за споразум, али да је главна препрека био тадашњи југословенски премијер Милан Стојадиновић, чија је влада (1935-1939) гајила веома добре односе са Немачком и Италијом, што Британији свакако није био интерес. Ипак, након великих притисака, кнез Павле сменио је Стојадиновића, те је нову владу почетком 1939. године саставио Драгиша Цветковић.

Цветковић је ушао убрзо у преговоре са Мачеком, што је резултирало Споразумом од 26.08.1939. године и стварањем Бановине Хрватске. Тиме су Хрвати добили државу у држави, која је у односу на Југославију добила положај чиниоца реалне уније. Ипак, Срби су били незадовољни, пошто су Хрвати присвојили многе чисто српске крајеве и око 847 000 Срба, обесправили их, а затим створили своју паравојску у виду *Хрватског оружничтва*, док су српске земље и даље остале разједињене.¹⁰²

Поред усташа и бугарског ВМРО-а, који су имали подршку Немачке, Италије и Мађарске, и ХСС-а, инструменталног у британској политици према Србима, Совјетски Савез је радио на растурању Југославије преко Коминтерне и Комунистичке партије Југославије још од њеног оснивања. Према одлукама Четвртог конгреса КПЈ у Дрездену, Југославија је вештачка творевина у којој „великосрпска буржоазија“ угњетава друге народе, и КПЈ се залаже за

¹⁰¹ Ljubo Boban, *Memorandum R. W. Seton-Watsona o prilikama u Jugoslaviji (1936)*, Historijski zbornik, Godina XIX-XX, 1966-1967; Ognjen Prica, Zagreb, 1968. стр. 325.

¹⁰² Lj. Boban, оп. цит. стр. 165-166.

успостављање независне Хрватске, Словеније, Македоније и Црне Горе, уз право на самоопредељење и отцепљење за Мађаре и Албанце.¹⁰³

Оваква совјетска политика потврђује став да је пропаст Русије 1917. године имала далекосежне последице и по српски народ, будући да је тадашња совјетска власт наставила политику тзв. „западњака“, насупрот „славјанофилској“ политици, из доба царске Русије. Драган Крстић у својим дневницима, писаним тајно у доба комунизма, заступа став да је совјетска бољшевичка власт производ западног духа, који почива на римокатолицизму, протестантизму и материјалној производњи, те да су те вредности хипертрофирале у Совјетском Савезу. Отуда, по Крстићу, није ни чудно зашто СССР води суштиниски антируску и антисрпску политику.¹⁰⁴

Западњачку суштину совјетске власти доказују и чињенице о успостављању тог режима у Русији. Познато је да су бољшевичку активности током 1917. године (укључујући Октобарску револуцију) финансирали Немци, како би дестабилизовали Русију, али је још важније питање западне подршке Фебруарској револуцији, коју су спровели незадовољни генерали, одрођена руска интелигенција и део племства, либералних и левих светоназора. Ту револуцију подржала је петроградска радничка сиротиња и многи нижи и сиромашнији слојеви друштва. Но, Британија је одмах признала Привремену владу¹⁰⁵, а постоје индиције да је то учињено, како из материјалних разлога¹⁰⁶, тако и из евентуалне жеље да сукоби у Русији буду повод за интервенцију западних држава. Таква политика постала је образац за различите геополитичке пројекте Запада у будућности.

¹⁰³ Перо Морача, Др Душан Биланчић, Др Станислав Стојановић, *Историја Савеза комуниста Југославије*, ИП Рад, Београд, 1977. стр. 104-107.

¹⁰⁴ Драган Крстић, *Психолошке белешке II 1968-1973*, Балканија, Нови Сад, 2015. стр. 375-376.

¹⁰⁵ *House of Commons, 14 and 17 March 1917*. Доступно на: <https://www.marxists.org/history/etol/writers/challinor/1977/british-bolshevism/ch08.htm#n1>; приступљено 07.12.2017.

¹⁰⁶ *Letter of Brigadier General FC Poole to Lord Milner, 31 July 1917, HO 197 (1917) C.18/21(4)*. Доступно на истом извору; приступљено 07.12.2017.

4.4. Хладни рат и титоизам

Феномен „титоизма“, као политичке идеологије и праксе, везујемо за неколико главних карактеристика. У унутрашњој политици то су: национална политика на штету Срба; посебна врста социјализма, позната као „самоуправљање“; и такозвани „плишани тоталитаризам“, који је од 1950-их година сменио дотадашњи стаљинистички метод владања. С друге стране, југословенска спољна политика заснивала се на политици „несврстаности“, односно лавирању између две супротстављене суперсиле: САД и Совјетског Савеза.

Да би смо, међутим, разумели праву суштину титоизма, његове циљеве и улогу (пре свега у Хладном рату), његове изворе и почетке, морамо анализирати догађаје током и после Другог светског рата у Југославији. Политика југословенства, на којој су инсистирале силе заинтересоване за што мању српску моћ и независност, добила је у титоизму свој логичан наставак.

На почетку би требало нагласити да су, поред тога што су све три силе које су руководиле збивањима у Југославији у периоду 1941-1945, Велика Британија, Немачка и Совјетски Савез (с којим је Југославија успоставила дипломатске односе 1940. године), здушно подржавале Хрвате и хрватски национални програм, Срби су већином остали русофили, иако зазорни према болшевизму, уз снажне симпатије према западним демократијама, пре свега Француској.

Чисто комунистичка или про-немачка осећања гајиле су малобројне групе окупљене око КПЈ и покрета Збор Димитрија Љотића. Но, према Драгану Крстићу, од почетка 20. века Београдски Универзитет (а тиме и омладина и интелектуална елита) били су подељени на „масоне“ и „левичаре“. На ове прве, грађанске либерале, социјалдемократе и умерене националисте југословенског опредељења, рачунали су Британци, а на ове друге, екстремније и организованије, рачунали су Совјети. Обе струје су, према Крстићу, били носиоци страног духа и стране колонијалне политике и културе.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Д. Крстић, оп. цит. стр. 43-45.

Већ 1930-их година ситуација у Европи почела је да подсећа на ону пред 1914. годину. Надметање Англосаксонаца и Немаца за превласт у Европи, као и заједничко подозрење Запада према нарастајућој моћи Совјетског Савеза (виђеног као наследника царства Романових), било је геополитичке, а не идеолошке природе. Као и у Првом светском рату, Запад, односно Англосаксонске силе, рачунале су на крвав и исцрпљујући сукоб Немаца и Руса из кога ће они на крају рата извући највећу добит.

Током ратних сукоба, 1941-1945. године, свака од ових сила, као што смо поменули, имала је своје експоненте међу Србима и Југословенима. Немци су се током окупације ослањали на све српске непријатеље у окружењу, а Совјети на комунисте. Западни савезници (Велика Британија, САД, Француска) испрва су подржавали избегличку краљевску владу и легални национални покрет отпора под генералом Дражом Михаиловићем, да би већ од 1943. године напустили ту позицију и подржали паравојску Комунистичке партије Југославије, на челу са Јосипом Брозом Титом.

Британци већ са слањем прве војне мисије у партизански Врховни штаб, маја 1943. године, почели да оптужују Михаиловића за опртунизам, неборбеност и колаборацију.¹⁰⁸ На Техеранској конференцији, крајем 1943. године, Савезници су пружили пуну материјалну и моралну подршку Титу, што је на крају резултирало уласком Црвене армије у Србију, октобра 1944. године, и успостављања комунистичке диктатуре, праћене масовним терором.¹⁰⁹ Сви савезници су податке са балканског ратишта добијали преко британских канала, те је јасно да је британска влада била та која је иницирала овакву промену савезничке политике. Питање Михаиловићеве борбености и доприноса савезничкој победи данас је већ разјашњено, те су оптужбе на његов рачун, уз истовремено уздизање Тита и његове улоге у рату, изгубиле значај аргумената који би овакве потезе Англосаксонаца могли да оправдају.

¹⁰⁸ Погледај: Генерал Дража Михаиловић и општа историја четничког покрета, 1-16, UNA PRESS, Београд, 2007.

¹⁰⁹ Д. Крстић, оп. цит. стр. 186, 194.

Навешћемо ставове немачког државног врха. Хајнрих Химлер написао је 17. јула 1942. године да је: „Основа за било какав успех у Србији и целој Југоисточној Европи... Михаиловићева ликвидација.“¹¹⁰ Лично је Адолф Хитлер означио Михаиловића као главног непријатеља на Балкану у обраћању за Нову 1943. годину: „Прави узрок тешкоћама (током 1942.) у Северној Африци и на Балкану (Југоисточној Европи) лежи у упорним покушајима саботаже и парализе. (...) Њихове сталне саботаже, уз веома разноврстан пасивни отпор, успеле су да зауставе допремање залиха у Африку и другде.“¹¹¹

Ова Хитлерова теза уклапа се потпуно у тврдње које износи амерички научник и обавештајац, пуковник Роберт Мекдауел, шеф америчке војне мисије „Ренџер“ при Михаиловићевом штабу с јесени 1944. Његова књига „Стрељање историје“ пружа обиље података о улози и значају Михаиловићевог покрета, али и Срба уопште, у кључним догађајима током Другог светског рата. Мекдауел цело једно поглавље посветио је Хитлеровој ратној стратегији. Та стратегија састојала се у пацификацији и контроли Балкана, како би немачка војска могла да потуче Британце у Источном Средоземљу и Блиском Истоку, и Русе у Закавказју.

Тиме би Немци, преко Кавказа и Суеца, освојили значајна нафтна поља и сировинске базе Каспијског басена, Персијског залива и Средње Азије и запосели пут за Индију.¹¹² Да би ово успело, Немци су морали да нанесу муњевите поразе Совјетима и Британцима, што се није догодило. Мекдауел наводи бројне чињенице, анализе и сведочења (савезничка и немачка) која се слажу у закључку да је покрет генерала Михаиловића дао велики допринос немачким поразима у Африци и Русији током 1942. године, захваљујући успешним саботажама на Дунаву и железници Београд-Солун.¹¹³

¹¹⁰ Иван Авакумовић, *Михаиловић према немачким документима*, Институт за савремену историју, Београд, 2004. стр. 54-55.

¹¹¹ Роберт Макдауел, *Стрељање историје-Кључна улога Срба у Другом светском рату*, Поета-ИП Рад а.д., Београд, 2012. стр. 86.

¹¹² Р. Мекдауел, оп. цит. стр. 35-58.

¹¹³ Исто, стр. 59-98.

Евентуалне разлоге за овакву британску политику према Србима и Михаиловићу можемо потражити у документима која садрже извештаје британских обавештајаца са терена. Према тим документима, сачуваним у Британском државном архиву (Public Record Office)¹¹⁴, може се закључити да су постојале две линије извештавања, са дијаметрално супротним подацима. Већина извештаја војног карактера у периоду од августа 1942. до фебруара 1944. године слажу се да је Михаиловићев покрет доминантан и да је кључни антиосовински фактор на Балкану, као и да ужива већинску подршку српског народа, али и да нараста подршка међу Хрватима и Словенцима. Наводи се да је Михаиловић обречен дубоким и коренитим реформама после рата, као и да у спољној политици заступа идеју стварања снажне и независне Балканске федерације.

С друге стране, делови извештаја политичке природе нису наклоњени Михаиловићу, сматрајући њега и његово окружење „великосрбима“, чак шовинистима (нарочито Драгишу Васића). Британци кључ послератног југословенског поретка виде у обнови српско-хрватског споразума из 1939. године. Општи утисак који ови извештаји одају јесте британска жеља да се Хрвати што више сачувају од могуће „српске освете“, као и да им се после рата дају широке концесије, јер је већина Хрвата, наводно, прозападно и демократски расположена.

Конкретне предлоге садржи документ под називом „*The Basis Policy for Yugoslavia*“ (Основа за политику према Југославији), написан 11. априла 1943. године. У њему су оцртане јасне смернице по којима би требало да буде уређена послератна Југославија. Најзначајније су оне одредбе које говоре о потреби да се укине предратни „административни централизам“, заснован на „великосрпској политици“, и да се земља подели на шест покрајина, при чему би Срби били разбијени у пет федералних јединица. Управо такву поделу и унутрашње устројство прокламовали су југословенски комунисти на заседању АВНОЈ-а, новембра 1943. године, и применили га у послератној уставној пракси. Национално и државно уређење Југославије после рата били су истински покретачи такве британске политике.

¹¹⁴ PRO, FO 371, 30255, SOE/Yugoslavia 71, HS5/938

За разлику од Тита, Михаиловић се залагао за Југославију подељену на три етничке целине: српску, хрватску и словеначку, проширену територијама сва три народа које су остале ван граница Југославије после Првог светског рата.¹¹⁵ Уз то, он се залагао за стварање Балканске федерације, као и реформе на пољу политике, јавне управе, образовања, социјалне политике и војске, а посебну пажњу заузима његов став који преноси амерички пуковник Алберт Сајц: *„Политика пријатељства према свим великим силама, посебно совјетској Русији, али и одбијање признавања било ког дела Балкана као сфере утицаја било које спољне силе“*.¹¹⁶

Англосаксонски план, сличан њиховим жељама из претходног рата, да из игре избаце Немце и Русе, није успео. Већ 1943-1944. године постало је јасно да ће Запад морати да дели плен са Стаљином. И једној и другој страни, како смо већ навели, било је стало да у Југославији власт држе експоненти њихове политике. Стога, Черчилова политика била је дакле двострука: не дозволити стварање Балканског савеза којим би доминирали Срби после рата, и заштитити британске интересе у Средоземљу и на Јадрану. Уколико британско-совјетски договор о будућој уједињеној Југославији не би био могућ, Британија би радила на подели земље на источни (српски) и западни (хрватско-словеначки) део, при чему би исток потпао под совјетску интересну сферу, а запад под британску.¹¹⁷

С том политиком на уму, Черчил је Стаљину предложио у Москви, октобра 1944. године, поделу интересних сфера на Балкану, при чему би интереси СССР-а и Запада у Југославији били у односу 50-50, изражено у процентима, што је совјетски вођа и прихватио.¹¹⁸ Из свега овога можемо закључити да је Стаљин, нарочито од почетка Великог отаџбинског рата, напустио идеју светске револуције, и почео да базира своју политику на учвршћивању геостратешке позиције Совјетског Савеза, по угледу на геополитику некадашње Руске империје, док Велика Британија своју империјалну политику није ни напуштала.

¹¹⁵ Милослав Самарцић, *Генерал Дража Михаиловић и опита историја четничког покрета*, четврти том, НИП “Погледи“, Крагујевац, 2007, стр. 76-81.

¹¹⁶ Р. Мекдавел, оп. цит. стр. 66.

¹¹⁷ Исто, стр. 153.

¹¹⁸ Winston S. Churchill, *The Second World War, volume VI, Triumph and Tragedy*; Houghton Mifflin Company, New York, 1981, p. 198.

Ова подела интересних сфера вероватно би се поклапала са Черчиловим замислима о евентуалној подели Југославије, тј. у тој варијанти би већина српских крајева остала под совјетским утицајем. Психолог Драган Крстић сматра да је резолуција Информбироа 1948. била у суштини покушај Москве да овај договор исправи у своју корист, увидевши да, и поред ревносне комунистичке линије, Титов режим у ствари ради за геополитичке интересе Запада¹¹⁹, што можда потврђује тезу о Титовом дисиденству од раније.

Совјетско-југословенски раскол 1948. године, инициран из Москве због незадовољства све слободнијом и самосталнијом политиком југословенске владе и партије у балканским питањима¹²⁰, имао је велике последице. Ови догађаји довели су до окретања читавог Источног блока против Југославије, укључујући економску блокаду и војну претњу. У страху од инвазије, југословенска влада окренула се Западу, тачније Сједињеним Америчким Државама. Видевши могућност да разоре комунистичко јединство, Американци започињу интензивнију сарадњу са југословенским властима, прво на обавештајном, потом дипломатском, а затим и на економском и војном нивоу.¹²¹

Конкретан чин означавања Југославије као Западног савезника, насупрот Источном блоку био је стварање Балканског пакта. После потписивања Споразума о војној сарадњи између САД и Југославије, новембра 1951. године¹²², амерички војни врх приступио је приближавању Југославије НАТО савезу, додуше на посредан начин, схватајући објективне тешкоће једне социјалистичке земље да приступи таквој организацији.

Челници НАТО-а су у Стратешком концепту одбране, усвојеном 09.12.1952. године, Југославију дефинисали као „једини бивши сателит“ (совјетски) који је, иако није члан Северноатланског савеза, спреман да се придружи одбрамбеном

¹¹⁹ Драган Крстић, *Психолошке белешке II 1968-1973*, Балканија, Нови Сад, 2015. стр. 270.

¹²⁰ Matt Evans, *Why Was Yugoslavia Expelled from Cominform*, July 24 2016; доступно на: http://www.e-ir.info/2016/07/24/why-was-yugoslavia-expelled-from-cominform/#_ftn6; приступљено 26.05.2017.

¹²¹ С.А. Mehta, "A Rat Hole to be Watched"? *CIA Analyses of the Tito-Stalin Split, 1948-1950.*, стр. 3.

¹²² *Military Assistance Agreement Between the United States and Yugoslavia, November 14, 1951*, доступно на: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/yugo001.asp; приступљено 26.05.2017.

рату против Источног блока, пружајући тиме Западу, не само значајну војну, већ и психолошку помоћ.¹²³ Следеће године, 28.02.1953. у Анкари, Југославија је склопила Уговор о пријатељству и сарадњи са Турском и Грчком (које су током 1952. године приступиле НАТО-у)¹²⁴, да би тај уговор прерастао у војно-политички савез познат као Балкански пакт, склапањем уговора од 09.08.1954. године.¹²⁵

Процес привлачења Југославије западним војно-политичко-економским структурама имао је далекосежну и дугорочну намеру. Амерички Меморандум о политици према СФРЈ из 1984. године недвосмислено тврди да је улога Титове Југославије у међународној политици да буде препрека совјетском продору и хегемонији у Јужној Европи, као и да буде стални подсетник источноевропским земљама какве су предности независности у односу на СССР и какве су користи од сарадње и пријатељства са Западом.¹²⁶

Исто можемо закључити и за Покрет несврстаних. Ова организација основана је званично 19.07.1956. године, потписивањем Брионске декларације. Ту декларацију потписали су вође Југославије, Египта и Индије: Тито, Насер и Нехру. На јесен 1961. године одржана је прва конференција несврстаних у Београду, а у наредним деценијама видљива је велика улога Тита и југословенске владе у овом Покрету. Поменути Меморандум даје подршку југословенској политици и њеној улози у Покрету несврстаних, којом се сузбија совјетски утицај.¹²⁷

¹²³Dr Jordan Baev, *US Intelligence Community Estimates on Yugoslavia (1948-1991)*, p. 98; доступно на: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/nikola/My%20Documents/Downloads/08Baev.pdf>; приступљено 26.05.2017.

¹²⁴УГОВОР О ПРИЈАТЕЉСТВУ И САРАДЊИ ИЗМЕЂУ ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, КРАЉЕВИНЕ ГРЧКЕ И РЕПУБЛИКЕ ТУРСКЕ, 1953; <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dipl-tradicija/istorijski-diplomatski-dokumenti/39-ugovor-prijateljstvo-1953?lang=cyr>; приступљено 12.06.2017.

¹²⁵ http://avalon.law.yale.edu/20th_century/eu002.asp; приступљено 12.06.2017.

¹²⁶ NSDD 133 *United States Policy towards Yugoslavia*, March 14, 1984, National Archives Catalog; доступно на: <https://catalog.archives.gov/id/6879731>; приступљено 12.04.2018.

¹²⁷ NSDD 133, оп. цит.

4.5. Постхеројски рат: Сукоб Запада са Србима и Нови светски поредак

Ратови вођени на југословенском простору током 1990-их година морају се ставити у шири, глобални контекст, поготово из угла сукоба цивилизација, уколико се жели доћи до суштине догађаја. Тако, Владан Ивковић, уредник блога „Србист“, даје своје виђење ових процеса, који се могу сматрати прилично разложним. Ивковић, пре свега, уводи појам „Атлантска империја“ за политички ентитет састављен од Сједињених Америчких Држава (тј. структура моћи у САД), њихових сателита и савезника у Европској Унији, Израелу и исламском свету, са НАТО савезом као ударном песницом, и разним међународним организацијама (ОУН, ММФ, СТО...) као пуким полугама моћи те Империје.

Према тој тврдњи, у периоду од 1990. до 1999. године, рат је вођен између Атлантске империје и Срба као народа, при чему је Империја свесно и прорачунато започела рат, док су се Срби борили за опстанак. У склопу те тезе јесу и тврдње да су Словенци, Хрвати, муслимани и Албанци били само пуки извршитељи империјалних циљева (зашта одличан пример Вашингтонски споразум из 1994. године), а да су бомбардовања, санкције, блокаде и медијски рат били само различита средства борбе против Срба.

Ивковић наводи чврсте аргументе да је тај рат био искључиво против Срба, за рачун Империје, и то у времену пошто је она успела да порази најопаснијег противника (СССР), а пре него што су се други такмаци појавили. Српски животни простор је сужен, расцепкан и окупиран, а Срби су доведени у неку врсту колонијалног положаја. Занимљиво је да је, притом, Империја успела да окупи на својој страни оне силе које важе за међусобне жестоке противнике, па и непријатеље (Немачка, Француска, Енглеска, Ватикан, Иран, Саудијска Арабија), што довољно говори о њиховом другоразредном положају у односу на америчког хегемона.¹²⁸

¹²⁸ *Српски рат Атлантске империје*, Србист; доступно на: <https://srbist.com/2017/08/08/%D1%81%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D1%82/>; приступљено 01.09.2017.

Овде ћемо покушати да анализирамо циљ овог рата, у склопу успона САД ка статусу једине суперсиле и планетарног хегемона, уз слом совјетске империје, и стварање Новог светског поретка, који би требало да представља врхунац Западне цивилизације. Околности и догађаји у самој Југославији, као и процеси током Хладног рата, утицали су на развој америчке стратегије и политике. Такође, без удубљивања у борбене акције и поједине дипломатске подухвате, навешћемо главне догађаје и факторе и на америчкој и на српској страни.

Као што смо навели, прилике у самој Југославији биле су веома лоше, те је смрт Јосипа Броза Тита 1980. године само убрзала пропаст државе. Видели смо да је сам режим устројио фактички неодржив поредак, тј. створио конфедерацију са унутрашњим механизмима за њено разбијање. И без тога, било је очигледно да је стање у друштву, али и у државној управи, било такво да није обећавало позитиван исход. Меморандум ЦИА-е из новембра 1970. године такође даје суморне прогнозе. Писци овог документа се позивају на Милована Ђиласа и његову изјаву из те године, у којој каже да је југословенска комунистичка партија разбијена на шест републичких огранака, да држава не функционише и да је присутна стална опасност од совјетске инвазије.

У меморандуму се наводи да Совјети имају два плана у случају преузимања контроле над Југославијом: први, који подразумева очување државе довођењем на власт централистичке струје југословенских комуниста (одстрањених после смене Александра Ранковића 1966. године); и други, који разматра поделу Југославије, при чему би Словенија и Хрватска биле препуштене Западу, Србија, БиХ и Црна Гора остале у заједници под совјетским утицајем, а Македонија евентуално припојена Бугарској.¹²⁹ Овај документ оцењује историјску улогу Срба у обе Југославије, као водећег државотворног и интегративног фактора, примећујући да и поред уклањања династије и Цркве, Србија јесте *„природни предводник сваке интегралне југословенске државе.“*¹³⁰

¹²⁹ *Intelligence Report YUGOSLAVIA: THE OUTWORN STRUCTURE* (Reference Title: ESAU XLVII), RSS No. 0048/70, 20 November 1970, стр. 41.

¹³⁰ Исто, стр. 1.

Исцрпљен и изнурен ратом у Авганистану и трком у наоружању са Американцима, СССР се нашао у незавидном положају. Реформе Михаила Горбачова (1986-1991) довеле су до краха комунистичке идеологије, али и кохезије унутар заједничке државе. Пропаст комунизма у Источној Европи, нестанак Варшавског пакта и, на крају, распад Совјетског Савеза 1991. године означили су завршетак Хладног рата.

Администрација Џорџа Буша Старијег прокламовала је успостављање „Новог светског поретка“ на крају 20. века, чија се суштина огледа у потпуној политичкој, културној, војној и привредној доминацији САД над остатком света. У том циљу, америчка влада имала је неколико приоритета на геополитичком плану: остваривање потпуне контроле над Европом, спречавање раста кинеске моћи (пре свега економске) и даљи притисак на Русију, са циљем да се настави њено распарчавање. Главну полуку за остварење овог последњег циља представља НАТО, који је наставио да постоји и после распуштања Варшавског пакта, чак ширећи се на Средњу и Источну Европу.

И Хантингтон и Бжежински, као добри познаваоци прилика, указивали су на ове кључне циљеве америчке политике. Главни амерички савезник у Европи постала је уједињена Немачка, а на Блиском Истоку, Турска. Уздизање ових држава веома снажно је утицало југословенска дешавања. Немачка је, фактички, поништила резултате оба светска рата, објединивши некадашње поседе Немачког Рајха и Аустроугарске у своју интересну зону, пре свега кроз Европску Заједницу.¹³¹ С друге стране, турски председник Тургут Озал објавио је идеју о „турском свету од Јадрана до Кинеског зида“, тј. програм ширења турског утицаја на туркофоне и исламске земље на Блиском, Средњем Истоку и на Балкану.¹³²

Овакве тенденције ишле су насупрот виталним српским интересима, пошто су поменуте силе пружале пуну подршку српским непријатељима током ратова за југословенско наслеђе. Балкан је постао поприште на коме се доказивало колико је могуће остварити Нови светски поредак. Планови западних стратега за ово подручје нису били обећавајући, будући да је њихов став по питању Балкана био да

¹³¹ С. Аврамов, *Постхеројски рат Запада против Југославије*, ИГАМ, Београд, 1997. стр. 94.

¹³² С. Аврамов, оп. цит. стр. 98.

је то културно заостало подручје неспособно да се укључи у европску цивилизацију¹³³, чији би неки делови (Србија, Румунија и Бугарска) требало да буду искључени из свих европских токова и искључени из „процеса европеизације“, више него и Латинска Америка.¹³⁴

Прогнозе српског политичара у емиграцији, Милана Гавриловића, из 1960. године, да ће пад комунизма у Југославији оставити простор за уједињено Српство као нову снагу на Балкану¹³⁵, биле су јасне и креаторима америчке и, уопште, западне политике од 1990. године. Историчар Мирослав Свирчевић сматрао је да је главни став Запада у току рата против Срба, очување авнојевских граница. Тиме би се Срби остали разбијени и онемогућени, а истовремено би други југословенски народи били спречени да се довољно уздигну. Стари обрасци британске империјалне политике о „равнотежи снага“ уз фрагментацију и ограничавање српског фактора, у овој ситуацији су дошли до пуног изражаја.¹³⁶

Узевши у обзир ове чињенице, назиремо главне америчке циљеве: да спречи очекивану доминацију Србије на Балкану, како тај простор не би постао упориште Русије, а истовремено би дошао под војну контролу Запада и постао сигурно залеђе за даље наступање ка Средоземљу и Блиском истоку.¹³⁷ У складу са том стратешком политиком, Запад је дезинтегрисао Југославију. Још у децембру 1989. године, тадашњи заменик америчког државног секретара Лоренс Иглбергер изјавио је да би распад Југославије могао постати „*модел за дезинтеграцију СССР*“. То је маја 1992. године потврдио и његов шеф, државни секретар Џејмс Бејкер, заложивши се за даље распарчавање Русије, и то на минимум пет нових држава.¹³⁸

Политику кажњавања Срба Американци су спроводили етапно и на више фронтова:

1. кроз медијску сатанизацију српске стране;

¹³³ Исто, стр. 100.

¹³⁴ Исто, стр. 125.

¹³⁵ Милан Гавриловић, *Народни пут*, Балканија, Нови Сад, 2015, стр.

¹³⁶ Мирослав Свирчевић, *Апорија Устава СФРЈ од 1974. године, у: 20 година од разбијања СФРЈ*, Институт за упоредно право, Београд, 2011, стр. 152-153.

¹³⁷ С. Аврамов, оп. цит. стр. 239.

¹³⁸ Исто, стр. 239-240.

2. наметањем геноцидних санкција злоупотребом ОУН;
3. војним ангажманом кроз неколико фаза-а) неутрализацијом ЈНА; б) наоружавањем српских непријатеља; в) стварањем равнотеже на бојном пољу злоупотребом мировних снага ОУН; г) агресијом НАТО-а.¹³⁹

Дешавања у самој Југославији ишла су на руку западним циљевима. Национални програми Словенаца, Хрвата, косметских Албанаца и босанско-херцеговачких муслимана били су директно супротстављени српским интересима. Руководства тих народа су од почетка имала јасне циљеве и подршку већине становништва за њихово остваривање, као и разумевање и потпору Запада. Тачније, Запад, односно САД, имале су унапред спремљен план и стратегију, а српски непријатељи и противници у Југославији ишли су на руку америчкој стратегији и у складу са тим пројектом су били употребљени.

После признања сецесионистичких југословенских република, њиховог пријема у ОУН и наметања санкција Србима (мај 1992. године), главни циљ америчке, и уопште западне, политике био је пораз (или бар пацификација) Срба у Републици Српској и Републици Српској Крајини. У Крајини је стање било релативно мирно, пошто су зарађене стране биле раздвојене тзв. „мировним снагама“ УН, уз повремене упаде Хрватске војске у Крајину и покоље цивилног становништва. Међутим, у Босни и Херцеговини се одвијала жестока борба у којој су Срби побеђивали, па је тај део ратишта Западу био изузетно важан.

Схвативши да Срби у РС не желе да поклекну, западњаци су заиграли на карту Милошевића. Жељан власти у Србији (која му је била угрожена због санкција, лоше националне политике и притиска опозиције), Милошевић је пристајао на концесије. Запад је као крајњи циљ поставио очување „авнојских“ граница међу републикама бивше СФРЈ, које су прогласили државним. Дејвид Овен, један од кључних преговарача тзв. „међународне заједнице“, сам је признао да је „*Кључни човек... Милошевић*“¹⁴⁰ и да би он могао бити фактор утицаја на босанске Србе.

¹³⁹ Исто, стр. 531.

¹⁴⁰ Исто, стр. 483.

Ово је довело до ситуације у којој је власт Савезне Републике Југославије стајала на страну Запада приликом притисака на Републику Српску да прихвати разне мировне планове. Ти планови имали су за циљ разбијање и распарчавање хомогене и компактне српске територије у Крајини и БиХ, према Оеновим речима: „Срби хоће територију, али то им не можемо дати. Ако им се препусти територија, онда је то Велика Србија и стварна подела Босне...”¹⁴¹.

Приликом преговора о тзв. Венс-Оеновом плану, почетком 1993. године, Овен је одбацио српски предлог о јединственој српској провинцији унутар БиХ, рекавши да би то значило „обезбеђење српске контроле од Книна до Београда”.¹⁴² Такав развој догађаја је Западу очигледно био неприхватљив, у склопу политике да се ниједном самосвојном народу, а поготово Србима, не допусти стварање велике, јединствене и снажне националне државе.

Поред притисака да прихвати западна решења, под претњом бомбардовања (па чак и копнене инвазије), скидања ембарга на оружје Муслиманима и Хрватима, уз нуђење повластица у третману према СРЈ, Запад је преко Милошевића деловао у још два правца, и то на бојном пољу. С једне стране, Срби су зауздавани од освајања стратешких циљева и коначне победе над непријатељем, а с друге стране им је забрањено да реагују на хрватско-муслиманске офанзиве, што је слабило морал народа и бораца и смањивало веру у победу.

„Српски рат Атлантске империје“, како ове сукобе назива Владан Ивковић (по узору на Пунске и друге ратове Римске империје), вођен је у неколико етапа. Прва етапа завршена је НАТО акцијом, названом „Олуја“, окупацијом Крајине и протеривањем готово целокупног српског живља са тог подручја. Друга етапа односила се на Босну и Херцеговину, односно Републику Српску, на коју је НАТО (чији су главни извршиоци на терену, као и у случају Крајине, биле хрватске и муслиманске снаге) извршио агресију септембра 1995. године.

¹⁴¹ Исто, стр. 483.

¹⁴² Исто, стр. 476.

Током новембра 1995. године вођени су преговори у војној бази у граду Дејтону (САД), који су резултирали мировним уговором од 21.11.1995. године, који је у име Срба потписао Слободан Милошевић, овлашћен од стране делегације РС, иако та иста делегација није прихватила коначну верзију уговора, а сам уговор осудила је и Српска Православна Црква. Тим уговором је озваничена окупација трећине РС, готово цело Сарајево је предато Муслиманима, а цела Босна и Херцеговина су окупиране од стране НАТО, који се потврдио као једини владар те земље.¹⁴³ Милошевић је слављен као „фактор мира и стабилности“, али ће његова политика уступака и капитулацију ускоро показати своју најнегативнију страну.

Трећа етапа Српског рата вођена је на Косову и Метохији, 1998-1999. године, између албанских сепаратиста и терориста (које је подржавала Америка и НАТО) и српских војно-полицијских снага. Ти сукоби су, после неуспелих преговора у Рамбујеу, током којих је српска делегација одбила споразум који би водио отцепљењу Космета и контроли НАТО-а над СРЈ, прерасли у агресију НАТО савеза на Југославију, у периоду од марта до јуна 1999. године.

У току 78 дана рата, војска, полиција и народ пружили су жесток отпор агресору, трпећи бомбардовање војних и цивилних циљева и индустријских постројења, истовремено водећи борбу против терориста на Космету и жестоке битке са терористима, албанском војском и НАТО снагама на граници са Албанијом. Срби су остварили велике успехе, спречивши масовне жртве и разарања, копнени упад из Албаније и, што најважније, раскол између народа и државног руководства, што је НАТО прижељкивао.¹⁴⁴ Требало би поменути да на међународном плану СРЈ није имала никакву помоћ, осим моралне и дипломатске подршке Русије, Белорусије и донекле Кине. Рат је ипак завршен тзв. Кумановским споразумом¹⁴⁵, НАТО окупацијом Космета и прогоном Срба са тог подручја.

¹⁴³ Исто, стр. 537-543

¹⁴⁴ *Правда*, 24.-25.03.2007, стр. 18-24; Бојан Димитријевић, *Преглед дејстава арнаутске гериле 1998-1999. у: Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878-2000*, Институт за савремену историју, Београд, 2001; стр. 229-253.

¹⁴⁵ *Војно-технички споразум између међународних снага безбедности (КФОР) И Влада Савезне Републике Југославије и Републике Србије*, у: оп. цит. стр. 291-299. *Резолуција 1244 Савета безбедности о Косову*, у: Исто, стр. 300-306.

5. Савремено доба и перспективе у будућности

Поред основних теоријских поставки на којима почива истраживање о сукобу цивилизација и утицају тог процеса на Србе, као и поред историјског прегледа најзначајнијих догађаја у последња два века, морамо се позабавити тренутним стањем, како у српским земљама, тако и на глобалном нивоу. Ово поглавље ће обухватати анализу тренутног стања (као и кратку генезу таквог стања):

1. Српских земаља после 2000. године;
2. Сједињених Америчких Држава као водеће силе и хегемона светског поретка;
3. Русије као велике силе, њеног положаја у светском поретку и њених унутрашњих струјања по питању даље геополитичке позиције;
4. Исламског света као најтруснијег подручја планете и попришта најкрвавијих сукоба и геополитичких надметања у последњих неколико деценија;
5. Европе као исходишта тренутно владајуће Западне цивилизације и њеног положаја унутар те цивилизације;

Поред тога, у закључном делу поглавља ћемо се бавити перспективама за српски народ и државу у надлазећем времену, с обзиром на већ поменуто стање у оним културно-цивилизацијским ентитетима који су имали кључну улогу у модерној српској историји.

5.1. Геополитика и безбедносна слика српских земаља

Након Милошевићевог свргавања с власти 5. октобра 2000. године од стране прозападне опозиције, на челу са Војиславом Коштуницом и Зораном Ђинђићем, Србија је ушла у искључиву интересну зону Запада, усклађујући своју државотворну, безбедносну, културну и економску политику са западним, нарочито америчким интересима. То се манифестовало, пре свега, јавним опредељењем за прикључење Европској Унији и НАТО савезу. У складу са тим, везе са Русијом су минимизирани, уз истовремене позиве за дипломатском и политичком подршком у одбрани интегритета и суверенитета Србије и СРЈ на Космету.

Коначан биланс „Српског рата“ био је окупација и успостављање НАТО база на Космету, у Македонији и БиХ, нестанак РСК, око милион прогнаних Срба¹⁴⁶, изручење готово целог политичког, војног и полицијског руководства српских држава (на челу са Милошевићем) Хашком трибуналу, и потпуно потчињавање америчким и западноевропским стратешким интересима.

Поред распарчавања и окупације српских етничких простора, Запад је започео процес окруживања Србије, кроз политичке и војне савезе. Тако су Европској Унији приступиле Мађарска и Словенија (2004), Бугарска и Румунија (2007) и Хрватска (2013). Истовремено, све ове државе, уз Албанију и Црну Гору, постале су чланице НАТО. Србија је, такође, још од 2001. године у преговорима о приступању обема организацијама, али није постала чланица ниједне. Ипак, са НАТО и САД су потписани тзв. СОФА и ИПАП споразуми, који су омогућили

¹⁴⁶Упоређивањем броја Срба који су живели, према пописима становништва на Косову и Метохији, у Хрватској и Муслиманско-хрватској Федерацији пре започињања ратних дејстава на поменутиим подручјима, и после окончања рата, говоре о укупној цифри од око 980 000 протераних Срба (укључујући и оне који су се изјаснили као Црногорци); погледај: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1991/pdf/G19914026.pdf>; https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02.html; <http://pop-stat.mashke.org/kosovo-ethnic2011.htm>; приступљено 10.12.2017. "UNHCR Statistical Package for Bosnia-Herzegovina", UNHCR, Sarajevo, 1996;

несметано кретање, стационарање и правни имунитет оружаних снага, како Америке, тако и НАТО савеза, у Србији.¹⁴⁷

Истовремено, Запад је успоставио чврсту и сигурну мрежу контроле политичких фактора, безбедносних служби, правосуђа, медија, банака и готово читаве привреде у Србији.¹⁴⁸ Оно што је, међутим, много важније јесте културни колонијализам који Запад спроводи над Србијом. Циљ овакве политике јесте разарање аутентичне националне културне матрице и њена замена неком потпуно страном. Овакав процес веома је сличан већ поменутом *kulturkampf*-у, с тим што се у овој прилици ради о наметању културног обрасца споља, преко извесних домаћих чинилаца.

Одличну анализу ових процеса дао је Слободан Антонић, у свом огледу (и потоњој књизи) *Културни рат у Србији*¹⁴⁹. У овом есеју Антонић на конкретним примерима образлаже политику изругивања највећим вредностима српске културе, и то на крајње вулгаран начин. Такође, уместо тих вредности, промовишу се вредности Запада, као „цивилизације“, наспрам српском „варварству“ и „заосталости“. Занимљиво је, како Антонић наводи, да су ове методе преузете баш са Запада, где су (до тада) доминантне хришћанске вредности извргаване руглу. У есеју *Пинк транзиција*¹⁵⁰, аутор анализира наметање тзв. „културе смрти“, и то на масовном плану, чији је крајњи резултат поништавање свих традиционалних вредности, мерила и достигнућа и потпуна промена менталног склопа, начина живота и размишљања широких маса.

Веома је важно нагласити да се овакав културни рат не води у име традиционалних западних (европских и америчких) вредности, већ се пораженом народу намећу производи постмодерне, либерално-прогресивне контра-културе, која би требало да

¹⁴⁷ Данијел Игрец, *Правно-политички аспекти СОФА и ИПАП споразума*, Србин.инфо, 05.03.2016. доступно на: <http://srbin.info/2016/03/05/pravno-politicki-aspekti-sofa-i-ipap-sporazuma/>; приступљено 02.09.2017.

¹⁴⁸ Погледи остварења српско-канадског редитеља Бориса Малагурског: *Тежина ланаца* (<https://www.youtube.com/watch?v=waEYQ46gH08>) и *Тежина ланаца 2* (https://www.youtube.com/watch?v=vNNG_mn_9DU)

¹⁴⁹ Слободан Антонић, *Културни рат у Србији*, непознат датум, Нова српска политичка мисао; доступно на: http://starisajt.nspm.rs/kulturnapolitika/2007_ant_kulturni_rat.htm; приступљено 02.09.2107.

¹⁵⁰ Слободан Антонић, „*Пинк транзиција*“ у *Србији*; доступно на: <file:///C:/Users/Milijan/Downloads/Antonic.pdf>; приступљено 02.09.2017.

постане општа и универзална култура читаве планете. Њен основни циљ јесте, заправо „да се изврши једна посебна, и збиља оригинална, врста насиља – да се ништа, ђубре и зло прогласе уметничким делом“.¹⁵¹ Изгледа да је културни рат у самим САД довео до тога да та либерална догма постане културна матрица тзв. Атлантске империје.

Овакав амерички колонијализам, заснован на унижавању српске културе, има и своју другу страну, која се огледа у поновном оживљавању идеје југословенства. Ова идеја наставља се на југословенство Аустроугарске, Ватикана, хрватске политичко-културне елите и њихових англосаксонских покровитеља. Та идеја остварује се на политичком, економском и културном плану у другачијем облику, али са истом суштином-ограничавањем српске надмоћи и подређивањем Срба Западу.

Овај процес симболички је започео популарисањем назива „регион“, „југосфера“ и „Западни Балкан“ за простор бивше СФРЈ, у који се сада укључује и Албанија. На политичком и економском плану то се манифестује заговарањем тзв. „Балканске царинске уније“, која би ово подручје (укључујући НАТО протекторат на Косову и Метохији) ставио под делотворнију контролу Европске Уније и спречио руски економски утицај, пре свега на српске земље.¹⁵² Истовремено, постаје све очигледније да српске земље (Србија, Босна и Херцеговина, Македонија и Црна Гора) неће у догледно време бити примљене у ЕУ, али се интензивно ради на интеграцији целог „региона“ у НАТО савез.

На културном пољу наметање југословенског обрасца (по западном моделу) такође континуирано тече. Таквим југословенством бавио се у међуратном периоду још Милош Црњански, разобличујући марксизам као „прикривени франковлук“, а интегрално југословенство као суштински хрватску политику, залажући се за „повратак српском становишту“, а против страног колонијализма у култури.¹⁵³ У

¹⁵¹ С. Антонић, оп. цит. стр. 8.

¹⁵² Др Митар Ковач, *Антисрпски карактер „Балканске царинске уније“*, Васељенска ТВ, 19.08.2017. доступно на: <http://www.vaseljenska.com/misljenja/antisrpski-karakter-balkanske-carinske-unije/>; приступљено 02.09.2017.

¹⁵³ Погледај: М. Црњански, оп. цит.

новије време, о том културном колонијализму, са нагласком прихватања хрватских културних матрица и образаца под маском југословенства (хрватско/југословенско становиште насупрот српског становишта), пише проф. Мило Ломпар, сматрајући такву културну политику темељем титоизма, као западњачке идеологије наметнуте Србима.¹⁵⁴

У пракси, то се спроводи у три правца: преко медија, кроз образовне програме, и кроз културне установе. У ту сврху, створени су медији са „регионалном“ фреквенцијом и програмом, чији је циљ распарчавање српског културног и језичког простора, кроз обнову титоистичког „братства и јединства“ и југословенства, а у суштини промовисања новопроглашених нација и језика (хрватског, босанског, црногорског). Најбољи пример су телевизије *Pink* (један од медијских стубова Милошевићевог режима), *NI* (у власништву ККР фондације, чији је један од угледнијих чланова бивши директор ЦИА Дејвид Петреус¹⁵⁵) и *Al Jazeera Balkans* (са седиштем у Катару, једном од главних финансијера међународног исламског тероризма).

Утицај преко образовних садржаја спроводи се више посредно, ван школских установа. Улогу школе преузимају невладине организације попут РЕКОМ-а (Регионална комисија за утврђивање ратних злочина у југословенским ратовима)¹⁵⁶, нелегални „Трибунал за ратне злочине у бившој Југославији“, у Хагу (пред којим се на суђењу бившем председнику РС Радовану Караџићу Његошев „Горски вијенац“ помиње као инспирација за злочине над муслиманима)¹⁵⁷, или управо медији као што је поменута *Al Jazeera*, приказујући документарне филмове који величају османско-турску окупацију православних балканских народа.¹⁵⁸

Трећи канал кроз који се ова агенда спроводи јесу националне културне установе, и то на разне начине, било наметањем потпуно анационалне (или антinationалне)

¹⁵⁴ Мило Ломпар, *Дух самопорицања*, Орфеус, Београд, 2012.

¹⁵⁵ Аница Телесковић, *Српска посла Дејвида Петреуса*, Политика, 02.12.2016. доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/369045/Srpska-posla-Dejvida-Petreusa>; приступљено 02.09.2017.

¹⁵⁶ <http://recom.link/sr/>; 02.09.2017.

¹⁵⁷ <http://srbinaokup.info/?p=27351>; 02.09.2017.

¹⁵⁸ *Nijemi Balkan*, <https://www.youtube.com/watch?v=z236UIEkCsU>; 02.09.2017.

културне политике¹⁵⁹, било опструкцијом или потпуним занемаривањем.¹⁶⁰ Поред војне, политичке и економске окупације и контроле, слабљење националне самосвести кроз уништавање самобитне културе, један је од најважнијих услова поробљавања или онемогућавања одређене нације.

Безалтернативни пут ка ЕУ, уз наводно очување војне неутралности и геополитичког баланса међу великим силама (све више супротстављеним), било да се ради о званичним чиниоцима, попут „четири стуба спољне политике“ (САД, ЕУ, Русија, Кина) председника Бориса Тадића¹⁶¹, или незваничним, попут испоставе Трилатералне комисије у Србији (*East West Bridge*)¹⁶², потпуно се уклапа у поменути геополитичку матрицу. У новије време, од избијања рата у Украјини 2014. године, један од главних западних циљева у политици према Србима јесте поштравање политике Србије према Русији и њено прилагођавање ЕУ и САД.¹⁶³

¹⁵⁹ Василије Крестић, *Руководство САНУ води противсрпску политику*, Српски лист; доступно на: <http://www.srpskolist.net/gledista/rukovodstvo-sanu-vodi-protivsrpsku-politiku>; 02.09.2017.

¹⁶⁰ Јово Бајић, *Под катанцем пет милиона књига*, Српски лист; доступно на: <http://www.srpskolist.net/vesti/pod-katancem-pet-miliona-knjiga>; 02.09.2017.

¹⁶¹ *Србија има четири стуба спољне политике*, Мондо, 30.08.2009. доступно на: <http://mondo.rs/a146694/Info/Srbija/Srbija-ima-cetiri-stuba-spoljne-politike.html>; приступљено 13.09.2017.

¹⁶² „Цео регион све више вуче ка НАТО... Како ће Србија?“, Танјуг, 26.08.2017. доступно на: <http://www.ewb.rs/news.aspx>; приступљено 13.09.2017.

¹⁶³ *Мекалистер: Србија мора да прати ЕУ у увођењу санкција*, Н1инфо, 14.07.2016. доступно на: <http://rs.n1info.com/a176883/Vesti/Vesti/Mekalister-Srbija-mora-da-prati-EU-u-uvodjenju-sankcija.html>; приступљено 13.09.2017.

5.2. Америчка империја на раскршћу

Сасвим је очигледно и неспорно да савремене Сједињене Америчке Државе представљају империју. У својој поменутој књизи „*Велика шаховска табла*“, Збигњев Бжежински то недвосмислено тврди, упоређујући САД са некадашњом Римском империјом. Етнички, расно и верски разнолико становништво, огромна војна, економска, политичка и културна моћ и утицај на већи део планете и жеља да се та моћ и даље акумулира а утицај шири, несумњиво дају Бжежинском за право.

У последње време све више америчких стручњака и писаца бави се поређењем Рима и Америке¹⁶⁴, желећи пре свега да увиди развој и законитости пропадања Римске империје, не би ли то предупредили у случају своје земље, као што је то чинио и Хантингтон. Главна тема ових проматрања јесте начин на који је Америка (попут Рима) прешла пут од Републике до Империје и може ли да настави истим путем а да не доживи судбину свих империја до сада.

У свом есеју из 1987. године, „*О моћи*“, Момчило Селић писао је о потреби да Американци схвате свој положај у свету, као империје која је то постала стицајем историјских околности и сопственим развојем, те да се врате начину вођења политике и геополитике из времена председника Теодора Рузвелта (1901-1909). Овај државник је сам упоредио начин вођења те политике са: „... *начином на који се частан човек односи према ближњем свом. Нисмо обећали ништа што нисмо били кадри да одржимо, и што нисмо одржали. Нисмо упутили ни једну претњу коју нисмо били у стању да испунимо.*“¹⁶⁵

Овакав став претпоставља понашање у политици и међународним односима које, као и у личним односима, подразумева да моћ, која произилази из снаге и слободе да се та снага употреби, мора да буде праћена одређеном одговорношћу према себи и другима. Међутим, све огољенија безобзирност америчке унутрашње и спољне

¹⁶⁴ Погледај: Cullen Murphey, *Are We Rome? The Fall of the Empire and the Fate of America*, Houghton Mifflin, 2007.

¹⁶⁵ Momcilo Selic, *On Might*, The Chronicles, November 1987, p. 8.

политике показује да такво понашање више није у оптицају, те да, за разлику од Британаца, чије империјално наслеђе живи и поштује се код разних народа Британског Комонвелта, Американци играју по сопственим, новим правилима, са тенденцијом да постану најомраженија нација на свету.

Америчка империјална идеологија и пракса (и уопште политичка култура) почивају на неколико основа, који и данас одређују њену политику у стратешким питањима, а тиме и најважније историјске токове данашњице:

1. Наслеђе идеје о „Изузетној нацији“ протестантских фундаменталиста-пуританаца, из чијих су религиозно-политичких заједница изникле САД и које данас баштини већина Американаца (посебно америчка елита).¹⁶⁶
2. Веровање, засновано на управо тој „изузетности“, да је Бог Американцима одредио „очигледну судбину“ (*Manifest Destiny*) да се прошире по целом континенту, а потом и планети, не би ли тако успоставили владавину добра, просвећености и напретка.¹⁶⁷
3. Такозвани „хришћански ционизам“, посебно протестантско учење о апокалиптичном крају света, уз други Христов долазак, који ће уздићи протестантске фундаменталисте као једину праву веру и представнике добра, за шта је један од главних услова повратак Јевреја у Палестину и стварање јеврејске државе.¹⁶⁸ Ово умногоме објашњава свесрдну америчку подршку Израелу, али и снажан јеврејски утицај на Американце, због чега су неки аутори почели да Сједињене Државе називају „Англо-ционистичком империјом“¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Miroljub Jevtic, *Position of President and Religion Within Political System of USA*, Политикологија религије, свеска II, 2007, стр. 39-60.

Погледај: John Winthrop, *A Modell of Christian Charity* (1630), доступно на: <https://history.hanover.edu/texts/winthmod.html>; приступљено 21.12.2017.

¹⁶⁷ John O'Sullivan, *Annexation*, *United States Magazine and Democratic Review* 17, no.1 (July-August 1845): 5-10; доступно на: <http://web.grinnell.edu/courses/HIS/f01/HIS202-01/Documents/OSullivan.html>; приступљено 21.12.2017.

¹⁶⁸ Мирољуб Јевтић, *Хришћански ционизам као чинилац политике САД*, *Bibliid* Vol. LXV, бр. 4, стр. 462-478. Изворни научни рад, октобар 2013

¹⁶⁹ Погледај: интернет часопис *The Saker*, доступан на: <https://thesaker.is/terminology/>;

4. Особена култура насиља која образовала кроз ширење првобитних колонија током 17. и 18. века, а потом кроз освајање „Дивљег Запада“ у 19. веку, да би током 20. столећа почела све више да се исказује у америчкој спољној политици, поготово после победе у Хладном рату.¹⁷⁰

Све ове особине оцртале су амерички карактер, који је морао да посегне за ширењем, јачањем и наметањем свог виђења и своје воље другима, у правцу стварања империје. Тиме су себи изборили примат међу Англосаксонцима, а потом и међу Европљанима. Но, непрестајање других цивилизација на амерички начин живота, доводи до сукоба, будући да америчка елита не прихвата могућност алтернативних цивилизација и поредака, већ верује искључиво у хијерархију и надмоћ.¹⁷¹

Главни противник и изазивач америчкој глобалној хегемонији јесте Кина. Европа (односно Европска Унија), налази се у дубокој кризи, пре свега идентитетској и егзистенцијалној, док је исламски свет, и поред демографске експанзије, снажења својих војних и економских капацитета и проналажења моћних савезника, и даље далеко од могућности да угрози америчку империју. Русија очигледно стагнира, док је успон Кинеза је још увек спор и нестабилан. САД још увек доминирају над остатком света, али њихова доминација је у очевидном паду.

Већина планете више не верује да су САД предводник и представник „Слободног света“, како је то било за време Хладног рата, док све већи број Американаца види Путина као ауторитет и успешног вођу који може да понуди алтернативу Новом светском поретку Буша Старијег. Без обзира јесу ли ова виђења тачна, сасвим је јасно да су амерички идеали и принципи, које негује елита, постали туђи оном делу америчког народа уморном од жртвовања за циљеве Империје засноване на вери у америчку изузетност, посебност, супериорност и историјску мисију.¹⁷²

¹⁷⁰ Леонид Савин, *Америчка стратешка култура и спољна политика*, Печат, 05.02.2016. доступно на: <http://www.pecat.co.rs/2016/02/americka-strateska-kultura-i-spoljna-politika/>; приступљено 29.12.2017.

¹⁷¹ Дмитриј Михејев, *Шта је идеологија америчке беле елите?*, Патриот, 28.05.2017. доступно на: <https://patriot.rs/dmitrij-mihejev-sta-je-odeologija-americke-bele-elite/>; приступљено 29.12.2017.

¹⁷² Александар Меркурис, *Америка је уморна*, ЦЕОПОМ ИСТИНА, 07.02.2017. доступно на: <http://www.ceopom-istina.rs/politika-i-drustvo/amerika-je-umorna/>; приступљено 29.12.2017.

Све очигледнији мањак унутрашњег консензуса о будућности нације (а тиме и међународних односа), прерастао је почетком 1990-их у прави културни рат, који је достигао врхунац пред председничке изборе 2016. године. Постојећа подела естаблишмента на конзервативне републиканце и либералне демократе, постала је небитна, будући да се већина у обе ове фракције залаже за јачање и ширење Империје, свака на свој начин.¹⁷³ Посебна струја међу америчким експанзионистима и поборницима америчке доминације и хегемоније су већ поменути неоконзервативци, који као саветници, стратежи и финансијери стоје из оба ова крила америчке политике.

Избор Доналда Трампа за председника САД био је шок за многе, али и велика нада. Његова победа створила је осећај да се напokon чуо глас обичног народа, да је империјални естаблишмент побеђен, и да ће америчка унутрашња и спољна политика поћи сасвим другачијим и новим правцем, више у интересу обичних људи, а не елита који су америчке националне интересе подредили успону Империје. Јасно раздвајање та два ентитета и њихових интереса кључно је за разумевање основне поделе у текућем америчком културном рату.

Сам Трамп томе је допринео својом кампањом, током које се заложио за побољшање америчко-руских односа, обустављање серије ратова које САД воде широм света, прекид неконтролисане илегалне имиграције и обнова посустале и презадужене америчке привреде.¹⁷⁴ Иако су прве две године његовог мандата обележене наизглед противречним и непромишљеним потезима, Трампова политика се може схватити кроз становиште да је Трамп заправо део естаблишмента (или једне његове струје) и да је та политика сасвим уравнотежена и промишљена. Све су чешћи ставови и закључци аналитичара и коментатора да амерички империјални естаблишмент жели прекомпоновање светског поретка, који постаје скуп и неодржив, уз задржавање хегемонске позиције саме САД. Ову теорију ћемо подробније образложити у наставку рада.

¹⁷³ Л. Савин, оп. цит.

¹⁷⁴ *Trump dreams vs Trump reality – hopes still permitted!*, The Saker, February 19, 2017; доступно на: <https://thesaker.is/trump-dreams-vs-trump-reality-hopes-still-permitted/>; приступљено 30.12.2017.

Суштина те политике би било огољавање чињеница о стању глобалног поретка и делање у неколико праваца. С једне стране, Трамп оштро наступа према досадашњим америчким савезницима у ЕУ и НАТО, захтевајући од њих да своју одбрану финансирају сами и укидајући им досадашње трговинске повластице. Истовремено продубљује савезништво са заливским монархијама које Америку снабдевају енергентима неопходним за одржавање индустријског и високотехнолошког друштва. На крају, Трамп у преговоре са главним супарницима, Русијом, Кином, С. Корејом и Ираном, улази једнострано, повлачећи се из неколицине организација и билатералних споразума (Г7, НАФТА, УНЕСКО).

Најзначајнији званични документ америчке владе који поткрепљује ову тврдњу јесте најновија Стратегија националне безбедности коју је објавила Бела кућа, и која представља основ безбедносне (па и спољне) политике Трампове администрације у наредном периоду. Названа стратегијом „Америка на првом месту“ (*America First*), она се наслања на досадашњи наратив о Америци као изабраној и најбољој нацији, чија је дужност да шири демократију, слободу и људска права, истовремено штитећи свој начин живота, истичући притом кључни допринос САД стварању и обликовању данашњег света.¹⁷⁵

Иако се у документу наглашава (сасвим реална и постојећа) опасност од кинеске растуће економије и трговинске експанзије, Русија и даље остаје најзначајнији супарник САД, које сматрају недопустивим ширење руског утицаја у Европи и на Блиском истоку, уз наводно рушење суверенитета суседних држава. Агресивна политика према Ирану, руском геополитичком савезнику, постаје јаснија уз ову чињеницу, као и подршка иранским регионалним супарницима, салафијским заливским монархијама (на челу са Саудијском Арабијом) и Израелу.¹⁷⁶

Ову политику прати новообјављена Стратегија националне одбране, која се фокусира на три регије: Азија-Пацифик (који Американци почињу да називају Индо-Пацификом), Блиски исток и Европу. Исте земље су приказане као главни супарници, али је још занимљивија отворено признање да прворазредни изазов

¹⁷⁵ *National Security Strategy of the United States of America*, December 2017; стр. 1-4.

¹⁷⁶ *National Security Strategy...*, оп. цит. стр. 47-50.

америчкој безбедности не долази од тероризма, већ од „дугорочног стратешког надметања са Кином и Русијом“, које се оптужују за „поткопавање међународног поретка и покушај да остатку света наметну свој ауторитарни модел управљања“.¹⁷⁷ Један од најважнијих задатака америчке одбране јесте и „изграђивање смртоносније силе“, који укључује и модернизацију нуклеарних потенцијала.¹⁷⁸

Балканом и српским питањем баве се документи објављени од стране угледних тинк-тенкова, удружења и невладиних организација, који умногоме помажу америчкој влади у креирању спољне политике. Сарадник Савета за спољне односе, Тимоти Лес, објавио је децембра 2016. године план за решавање балканске кризе кроз промену авнојевских граница бивших југословенских република (изузев Словеније) на основу тренутне етничке ситуације. То би укључивало поделу БиХ и Македоније, повећање Албаније, Хрватске и, делимично, Србије, која би морала да се одрекне већег дела Космета и дела Пчињског округа.¹⁷⁹

Лес сматра да би тиме била постигнута стабилност, што би омогућило Западу да повуче своје војне снаге са Балкана. Овај предлог занимљив је са више аспеката: његов аутор отворено говори о неуспеху концепта мултиетничких држава и друштава, критикујући такав приступ приликом „распада Југославије“, истовремено истичући ефикасност предложених решења. Ово се може довести у везу са евентуалним сукобима које Запад (САД и НАТО) очекују у другим деловима света или на глобалном нивоу, те им је потребна сва могућа оружана сила на располагању, укључујући и трупе на Балкану, после чијег би повлачења и новог разграничења, овај део Европе био миран, стабилан и окренут даљим интеграцијама у НАТО и Европску Унију.

¹⁷⁷ *Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America: Sharpening the American Military's Competitive Edge*, доступно на: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>, стр. 2. приступљено 25.01.2018.

¹⁷⁸ *Summary...*, оп. цит. стр. 5-8.

¹⁷⁹ Timothy Less, *Disfunction in the Balkans-Can the Post-Yugoslav Settlement Survive?*, Нова српска политичка мисао, 22.12.2016. доступно на: <http://www.nspm.rs/nspm-in-english/dysfunction-in-the-balkans-can-the-post-yugoslav-settlement-survive.html>; приступљено 25.01.2018.

Поред тврдње да су западне елите током 1990-их година били против стварања националних држава из идеолошких, а не геополитичких разлога (што смо показали анализирајући циљеве рата Запада и Америчке империје против Срба), аргумент у корист новог разграничења оповргава амерички дипломата Данијел Сервер, у свом меморандуму за Центар за превентивну акцију (који дела у оквиру Савета за спољне односе).¹⁸⁰ Сервер такође разматра могућа разграничења по истом принципу, али сматра да би тај процес био скуп и неделотворан, јер би створио „Велику Србију“, незаинтересовану за интеграције са Западом и везану за Русију, као и низ муслиманских ентитета, у којима прети опасност од радикализације ислама.

У истом документу се разматрају могући фактори дестабилизације и истовремени изазови америчким интересима на Балканском полуострву: референдум о независности Републике Српске, српско-албански сукоб на Космету, македонско-албански сукоб, тероризам (нарочито исламски) и политичка убиства, као и руска дестабилизација Македоније и Црне Горе. Ново разграничење само је једна од „превентивних опција“ које нуди Сервер, преостале будући већа подршка дипломатији и механизмима Европске Уније, као и веће залагање и присуство америчке дипломатије и утицаја, укључујући и спречавање руског економског утицаја, кроз одвраћање од енергетске сарадње балканских земаља са Русијом.

Према Серверовом мишљењу, сукоби на Балкану одвратили би пажњу америчких савезника у Европи од важних глобалних проблема и пружили би Русији могућност да повећа свој утицај на српском простору, користећи се балканском кризом за решавање сопствених проблема у Новорусији, Придњестровљу и Кавказу. Истовремено, он сматра да би САД требало да вежу Србе и друге Балканце за себе чвршћом политиком притисака, активнијом дипломатијом, залагањем за владавину права и убрзањем „евро-атлантских интеграција“.

¹⁸⁰ Daniel P. Serwer, The Unraveling of the Balkans Peace Agreements, Contingency Planning Memorandum No. 32, Center for Preventive Action, November 08, 2017, доступно на: <https://www.cfr.org/report/unraveling-balkans-peace-agreements>; приступљено 24.01.2018.

Уочљиво је да Сервер такође гледа на Русију као на стратешког противника. У случају избијања сукоба или неке врсте дестабилизације, Сједињене Државе би требало да се фокусирају на отклањање руског утицаја (или чак на договор са Русијом, уколико пристане на америчке циљеве), спречавање уједињења Срба, ојачавање војног контингента на подручју бивше Југославије, притисак на аутократске националне вође и недвосмислено исказивање привржености начелу *status quo* по питању садашњих међудржавних граница (укључујући амерички став да је тзв. „Косово“ независна држава).

Сличне погледе дају аутори документа који је издао Атлантски савет, који такође предлаже будућу америчку политику према Балкану.¹⁸¹ Поред истих појмова које користе да опишу насилничку политику САД према непослушним народима, као што су „штап и шаргарепа“ (*carrots and sticks*) или „увртање руку“ (*twisting arms*), овај документ такође захтева веће америчко војно присуство на Балкану, снажнију и активнију борбу против било каквог руског утицаја, политичког, економског, безбедносног и медијског, очување садашњих граница и све друге активности које ће и Русима и Балканцима јасно поручити да: „Сједињене Државе не одлазе никуда“.¹⁸²

Аутори текста критикују досадашњи приступ ЕУ бирократије према „балканским аутократима“ који нису „посвећени реформама“ и јасно означавају главне опасности за своје интересе у овом делу света: српске тежње ка уједињењу, радикализацију балканских муслимана и наводну руску жељу за освајањима, дестабилизацијом и одвраћањем пажње од ратишта у Новорусији и Сирији. Режим у Србији представљен је као дволичан, док већина Срба и даље не жели да се повинује Западу. Један од главних задатака америчке балканске политике би требало да буде „нови историјски приступ“ Србији, који би требало да „помогне“ српским властима да се оријентишу потпуно ка западним жељама и интересима.¹⁸³

¹⁸¹ Damir Marusic, Sara Bedenbaugh, and Damon Wilson, *Balkans Forward; A New US Strategy for the Region*, Atlantic Council, November 2017

¹⁸² D. Marusic, S. Bedenbaugh, D. Wilson, оп. цит. стр. 16.

¹⁸³ Исто, стр. 18.

Све ово је само увид у могући развој догађаја у будућности. Питање да ли је амерички естаблишмент спреман да поведе још активнију политику према Србима мора се посматрати у светлу међународних односа на глобалном нивоу. Очигледно је да је циљ САД наставак неупитне доминације светом и светским процесима, али је та доминација оспорена од стране Кине на Далеком Истоку, Русије и њених савезника на Блиском истоку, растућег национализма и суверенизма међу европским нацијама и, на крају, неодобравањем доброг дела сопственог народа.

За сада, једини прави империјални супарник и изазивач Америци јесте Кина, нарочито на економском и финансијском пољу.¹⁸⁴ Ипак, Русија, по свему судећи, остаје непријатељ бр. 1, а Срби, као најприврженији руски савезници (са изразито развијеном државотворном идејом), остају главна сметња на балканском полуострву и вечити „реметилачки фактор“. Сви елементи америчке политике према српским суседима срачунати су да произведу ефекат против српског чиниоца, и нису ни у ком случају смишљени и спроведени за добробит тих политичких ентитета, већ се могу и окренути против њих, уколико то захтевају крупнији интереси у датом тренутку.

Такав је случај тренутно са Македонијом, а у будућности можда и са Црном Гором, па чак и Хрватима, муслиманима и Албанцима. Није искључено да би америчка влада могла да подржи неке од политичких снага опозиционих режиму у Србији, уколико буде сматрала да те снаге могу показати већи степен сарадње и извршавања америчких стратешких налога. Амерички утицај на Балкану и у Србији је веома снажан и очитује се војном, политичком, безбедносно-обавештајном, привредном, културном и медијском смислу. Тај је утицај крајње негативан у српском случају, а генерално је „Амерички поредак“ прихваћен од стране домородних народа као једини постојећи, који нуди какву-такву стабилност и перспективу.

¹⁸⁴ Погледај: Martin Jacques, *When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*, Penguin Book Ltd. London, 2009

5.3. Руска дилема

Попут Сједињених Америчких Држава, Русија је такође империја. Њен империјални развој започиње крајем 17. и почетком 18. века, у време владавине цара (потом императора) Петра Великог (1682-1725) и траје све до пропасти Руске монархије 1917. године. Прве две деценије бољшевичке власти раздирале су руски народ и земљу изнутра, да би под Стаљином (нарочито у време и после Другог светског рата), Совјетски Савез почео да се уздиже у нову глобалну силу, која је, барем у геополитичком смислу, тежио да обнови моћ и утицај Руске империје, па чак и да га прошири на оне делове света у којима царска Русија никада није била присутна, попут Африке и Латинске Америке.

Међутим, уколико анализирамо већ поменуте ауторе који су се бавили истраживањем руске културе и духовности, са посебним освртом на православље и словенство, можемо закључити да је руски народ током своје модерне историје, баш због таквог империјалног развоја, био у великом раскораку. Историја, али и географија су очигледно предодредиле развој Русије на већем делу евроазијског копна насељеног различитим народима, религијама, па и расама, а тиме и њену будућу империјалну улогу. Но, та империја настала је по цену одрођавања великог дела управљачког сталежа, тј. „елите“ (умногоне страног порекла) од остатка народа, невољног и неспремног на владање другима.

Током 19. века, истакнути руски мислиоци трудили су се да формулишу основни правац руске спољне политике, односно оно што би се могло назвати њеном историјском мисијом. Поменули смо Данилевског и његов „свесловенски“ програм, за који се може рећи да је уопштено представљао жеље словенофила, супротстављених либералима и западњацима, мада су они били више окренути културно-цивилизацијским него политичким питањима. Други правац те својеврсне руске геополитике био је евроазијство.

Евроазијска идеја се огледала, пре свега, у делима кнеза Николаја Трубецкоја. Он је сматрао Русију природним историјским и геополитичким наследником Џингисканове монголске империје, односно њеног језгра које назива Евроазијом.

Трубецкој је исправно закључио да су географске одлике Евроазије, односно Русије (сливови река правцем север-југ и климатски појасеви тундре, шуме, степе и планина од ушћа Дунава до Тихог океана) биле непогодне за стварање успешних самосталних држава појединачних народа и племена, те да су једино степски номади, попут Монгола, могли својом снагом и суровошћу да обједине поменуте земље под својом влашћу.¹⁸⁵

Идеја Трубецког почивала је на томе да би Руска империја требало да почива на сличним темељима као и монголска, осим што би уместо Монгола Руси владали масом словенских, финских, туранских и иранских народа. Евроазијство су очигледно (свесно или несвесно) усвојили и бољшевици, будући да је Совјетска империја од Стаљиновог времена (а нарочито после 1945. године) себе утврдила као силу која суверено влада Евроазијом, држећи под својом влашћу стотине народа и племена.

Распадом СССР-а 1991. године појавио се велики вакуум моћи на овом значајном простору, који нова Руска Федерација није могла да попуни. Навели смо да су бољшевичким, а потом и пост-совјетским, границама остварени стратешки интереси Немаца и Англосаксонаца, поготово у светлу геостратешке важности Црног мора, Балтика, Кавказа и Средње Азије за потенцијал Русије да себе сматра великом силом и империјом која би на глобалној равни могла да угрози примат Запада.

Међу различитим покушајима дефинисања нове руске геополитике, истакао се својим делом и популарношћу Александар Дугин, као настављач традиције евроазијства. Идеја обнављања моћи Царске Русије и Совјетског Савеза, додуше у новом руху, привукла је доста присталица, чак и међу припадницима самог руског естаблишмента. Тако, Дугин сукоб Русије са Западом види кроз призму онога што назива „првим законом геополитике“, тј. као сукоб између „поморских сила (таласократије)“, у које он убраја САД и Уједињено Краљевство, и

¹⁸⁵ Николај Трубецкој, *Русија као наследник Џингис-канове државе*, Српски лист-Гледишта, доступно на: <http://www.srpskolist.net/gledista/rusija-cao-naslednik-dzingis-kanove-drzave>; приступљено 16.03.2018.

„континенталних сила (телурократије)“, чији је Русија, као окосница Евроазије, типичан представник.¹⁸⁶

Чувени руски писац и национални радник Александар Солжењичин бавио се, између осталог, управо питањима будућности Русије, сагледане кроз културу, цивилизацију, историју и политику. Насупрот евроазијцима, а више следећи словенофилску мисао, Солжењичин је заговарао пут који бисмо могли описати као одрицање од империјализма и сваке идеологије. Овај својеврстан програм изнео је у чувеном „*Писму вођама Совјетског Савеза*“¹⁸⁷ из 1973. године, због којег је протеран из своје отаџбине.

Тим писмом Солжењичин је отворено изнео предлоге совјетском руководству како да направе промене које би поспешиле руски национални и државотворни развој и напредак. Поред очекиване критике комунизма, али и сваке идеологије у чијој би служби била држава, велики писац је проблем разматрао и са геополитичког становишта. Његове главне премисе су биле да је Западна цивилизација на заласку, исцрпљена и потрошена, те да будућност припада Истоку, чији је главни представник Кина, као и да је управо евентуални сукоб са Кином највећа опасност по Русију, нарочито због тога што на кретање ка сукобу утиче више идеологија него геополитика.

Кинеска опасност, према Солжењичину, један је од разлога за велики подухват насељавања „руског североистока“, тј. ретко насељених, или ненасељених, предела у азијском делу земље. С тим је повезана и потреба за повратак скромнијем, природнијем и исконскијем начину живота Руса, отклањањем од потрошачке цивилизације. Уопште, Солжењичин позива на унутрашњи развој и напредак, као предуслов да би Русија могла да има стварне успехе у спољној политици.

Слична гледишта делио је две деценије касније публициста и геополитичар Вадим Цимбурски. Он је тврдио да би руска геополитика морала да се води идејом Русије као „острва“, тј. својеврсним изолационизмом, што би значило одрицање од

¹⁸⁶ Александар Дугин, *Основи геополитике* (књига друга), Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 139.

¹⁸⁷ Александр Солженицын, *Письмо вождям Советского Союза*, Париз, YMCA PRESS, 1974.

империјализма и учешћа у светској утакмици.¹⁸⁸ Цимбурски је сматрао да је Солжењицин био у праву када је препоручивао руској елити унутрашњи развој и насељавање и оживљавање зауралских, сибирских и далекоисточних области. Истовремено, „острвска Русија“ искључивала би и словенофилску идеју свесловенства и евроазијску идеју овладавања целим тим континентом и стварањем руског „суперетноса“. Балкан, Источна Европа и Средња Азија, према Цимбурском, не би смели да буду геополитички приоритети модерне Русије, што се у пракси показало, и показује се, још од времена распада СССР-а.

И словенофилски и евроазијски, па и изолационистички пројекат, планови су за обнову руске империје на здравијим и стабилнијим основама, барем према ауторима тих планова. Ваља, међутим, проверити стварне могућности наведених замисли. Евроазијска идеја, поготово у данашње време и под данашњим околностима, нереална је и контрапродуктивна, будући да веже Русију са народима који су културно, историјски, демографски (а у кинеском случају и привредно) утемељенији и виталнији: Кинезима, Туранима, Иранцима и Арапима. Расна, етничка и верска шароликост би могла брзо прерасти у експанзију других на рачун Руса.

Словенофилска идеја такође се у пракси показала као немогућа. Публициста и новинар Никола Живковић, у приказу књиге Јелене Кострикове „*Геополитички интереси Русије и словенско питање*“¹⁸⁹, набраја историјски потврђене чињенице које је поменула ауторка објавила, а које ову тезу потврђују. Пре свега, јасно је да су римокатолички и муслимански Словени кроз историју били оштри и убеђени противници било какве руске политике, да су се према њој углавном односили непријатељски, као и да су испољили равнодушност према заједничким словенским интересима.

¹⁸⁸ В.Л. Цџимбурский, *ОСТРОВ РОССИЯ. Перспективы российской геополитики*, доступно на: http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/Starie_publicacii_Polisa/C/1993-5-Cimburskiy_Perspektivi_rossijskoj_geopolitiki.pdf; приступљено 28.03.2018.

¹⁸⁹ Никола Н. Живковић: *Приказ књиге Јелене Кострикове „Геополитички интереси Русије и словенско питање“*, Центар академске речи, Шабац, 28.11.2017; доступно на: <http://www.carsa.rs/nikola-n-zivkovic-prikaz-knjige-jelene-kostrikove-geopoliticki-interesi-rusije-slovensko-pitanje/>; приступљено 29.03.2018.

Русија данас има проблем са сопственом националном свешћу у класичним руским земљама, попут Украјине. Истовремено, њена спољна политика ослања се добрим делом на Турску и на туранско-муслиманске народе Средње Азије, упркос упозорења која преноси Кострикова, да *„Турска никада неће бити савезник Русије... У тој држави може само да у једном тренутку превлада јачи утицај Енглеза, а мало касније Немаца.“*¹⁹⁰

Предлози да се Русија окрене себи и пође путем препорода заснованом на етничком национализму и националној руској култури, може је лишити статуса империје и светске силе, мада су руско богатство у просторствима и сировинама и, пре свега, њен арсенал нуклеарног оружја јемство опстанка и суверености. Међутим, данашња Русија је устројена као либерално-капиталистичко грађанско друштво које тежи западним вредностима и циљевима, те је самим тим у културној, цивилизацијској и политичкој орбити Запада, тј. њеног главног представника, Америчке империје.

Сви покушаји руске владе да води помирљиву политику према Западу остају без одзива. Сви уступци које она чини (потпуно одрицање од заштите својих сународника у Прибалтику, Казахстану и Украјини, политика преговора са Американцима у Сирији, неодговарање на америчко-европске санкције и протеривање дипломата из САД и њених сателита, понижавање њених спортиста на међународним такмичењима, итд.) само стварају слику о руској слабости и Западу су знак за даље притиске.¹⁹¹

Очигледно је да, колико год Руси били кооперативни, или се изоловали, Запад их неће оставити на миру. Показали смо да кључни документи који обликују и наговештавају америчку спољну политику Русију посматрају као главног противника, у политичком, идеолошком и војно-безбедносном смислу. Управо поменуто богатство и нуклеарно оружје јесу једини разлози зашто не долази до директног и конвенционалног сукоба Запада са Русијом. Међутим, различите врсте

¹⁹⁰ Н. Н. Живковић, оп. цит.

¹⁹¹ Никола Н. Живковић, *Политичка ситуација у Русији крајем 2017. године*, Стање ствари, 23.12.2017. доступно на: <https://stanjestvari.com/2017/12/23/nikola-n-zivkovic-politicka-situacija-u-rusiji/>; приступљено 29.03.2018.

притисака, политичких и економских санкција, као и такозваних „посредничких“ ратова (*proxy wars*) срачунати су исцрпљују руске ресурсе и истовремено уцењују либералну олигархију која управља Русијом, али је вредносни и материјално потпуно окренута Западу.

Да би дошло до било каквог суштинског препорода, Русија мора да спроведе корените промене у култури и привреди, тачније у својинским односима. Признати економиста Сергеј Глазјев сматра да се мора променити читав економски систем који је за мање од 30 година довео Русију до нивоа земље Трећег света, угледајући се на пример Кине, још од времена Денг Сјаопинга, односно комбиновања социјалистичке и тржишне привреде.¹⁹²

Михаил Дељагин главни проблем види у либералном естаблишменту, односно у „офшорној аристократији“, како га назива.¹⁹³ Тај естаблишмент, потпуно одан Западу, кривац је за раслабљивање Русије, корупцију, неморал, демографски пад, сиромашење, што све доводи до слабљења спољнополитичког положаја Руске Федерације, губљења дотадашњих савезника и претварања у лаку мету потенцијалних непријатеља. Оба поменута аутора се залажу за нову идеологију (или бар идеју) која би водила руски народ и државу у опоравак и супротстављање Западу на равној ноzi.

Међутим, при разматрању овог питања требало би узети и још неке чињенице у обзир. Ни најозбиљнији планови очекиваног руског препорода и стратегије за будућност, попут „Манифеста просвећеног конзервативизма“ Никите Михалкова¹⁹⁴, нису наишли на одобравање естаблишмента, нити су прихваћени од стране државног врха, а многи од њих нису сами били толико радикални да раскину са основним постулатима западњачке идеологије: грађанским друштвом, плъчкашким капитализмом, постмодерним вредностима и нефункционалном парламентарном демократијом.

¹⁹² Русији је неопходна демонтажа економског система, Нови Стандард, 15.01.2018. доступно на: <http://standard.rs/2018/01/15/rusiji-je-neophodna-demontaza-ekonomskog-sistema/>; приступљено 29.03.2018.

¹⁹³ Русија мора прећи у офанзиву, Нови Стандард, 28.01.2018. доступно на: <https://standard.rs/2018/01/28/rusija-mora-precu-u-ofanzivu/>; приступљено 29.03.2018.

¹⁹⁴ Никита Михалков, „Манифест просвећеног конзервативизма“, Српски лист; доступно на: <http://www.srpstilist.net/gledista/manifest-prosvecenog-konzervativizma>; приступљено 29.03.2018.

Чињеница је, такође, да је велики део народа привржен истим вредностима као и елита. Могућност да естаблишмент сам започне промене кроз реформе, мало је вероватан, док би промена „одоздо“, од стране народа, заправо значила револуцију. То је такође мало вероватно будући да је већина Руса окупљена око владе и уплашена могућностима спољне агресије. Сви притисци Запада које смо поменули, а које многи називају „хибридним ратом“ срачунати су да дестабилизују руско друштво и доведу до немира и, на крају, до обарања режима.

Коначни циљ свакако не би био успостављање пуне демократије, већ распад унутрашњег система и потом, распад државе. Више пута смо нагласили да су Урал, Сибир и Руски Далеки Исток најпожељнији плен Запада, али не треба заборавити ни кинеске аспирације на ове области¹⁹⁵. За сада, ипак, Русија и Кина одржавају и јачају међусобне везе, управо како би конкурисале Западу. Сукоб Запада са Кином био би повољан исход за Русију, пошто би евентуалне санкције које би Запад увео Кини отворио врата за пласирање кинеских производа на руско тржиште, али, пре свега, многоструко стимулисао руски извоз сировина суседу. Кинеска политика, међутим, и поред америчких оптужби за нефер трговину (нарочито нафтом и челиком), и даље иде у правцу коректних односа и сарадње са САД.

Руска политика према Србији, у светлу свега изнетог, очигледно се неће мењати у правцу већег ангажовања. Русија има много већих проблема, али и важнијих партнера и савезника у овом делу света. Проблем Косова и Метохије такође није на листи руских приоритета, нити је Русија заинтересована за сукобљавање са Западом око тог питања, што показује и чињеница да је Руска војска повукла свој одред војника са Космета још 2003. године.¹⁹⁶ Прилично је јасно да, изузев одређених економских интереса, Србија и Балкан нису у главном фокусу руске политике, као уосталом ни америчке, али су САД ипак војно, безбедносно и политички инсталиране на српском простору, и за разлику од Руса, имају инфраструктуру која може да спроводи њихову зацртану политику.

¹⁹⁵ Погледај: [http://hir.harvard.edu/article/?a=2949; https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/threat-china.htm](http://hir.harvard.edu/article/?a=2949;https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/threat-china.htm);

¹⁹⁶ *Deset godina od odlaska velikog brata: Kako je stavljena tačka na rusko učešće u mirovnoj misiji na Kosovu*, 24.07.2013. доступно на: <https://milanmilenkovic.wordpress.com/2013/07/24/deset-godina-od-odlaska-velikog-brata-kako-je-stavljena-tacka-na-rusko-ucesce-u-mirovnoj-misiji-na-kosovu/>; приступљено 29.03.2018.

5.4. Исламски свет и његова улога

Појам „исламски свет“ из наслова овог поглавља не односи се на све муслиманске народе и земље на планети, већ на оне државе са муслиманском већином и чврстом исламском традицијом, а које играју крупну и значајну улогу у глобалној политици. То су државе Блиског и Средњег истока, које су поново доспеле у жижу јавности после такозваног Арапског пролећа, 2011. године.

Значај овог дела планете за глобалну политику и битне историјске процесе уопште, велики је. Непрестани ратови, експанзија верског фанатизма, мешање великих империјалних сила и колонијална освајања означили су ове пределе као извор нестабилности. Само по себи то можда не би представљало проблем да Блиски и Средњи Исток нису предели са огромним резервама енергената (нафте и течног гаса)¹⁹⁷, чији су такође извозници, као и да нису извор вишемилионске масе потенцијалних миграната и уљеза у Европу, путевима који спадају међу најзначајније на свету и које је користила свака империјална сила присутна на том делу планете током историје¹⁹⁸.

Главни узроци сталних сукоба међу народима Истока могу се утврдити прегледом њихове историје у последњих миленијум и по, и то су: 1. арапска освајања и ширење ислама са Арабијског полуострва на околне (неарапске и немуслиманске) регије после Мухамедове смрти; 2. поделе у исламу на суните и шиите; 3. опадање и нестанак Османског царства, уз империјализам тадашњих великих сила.

Арапи-муслимани успели су да у периоду 7-9. века искористе слабост две дотадашње велике силе, Византије и Персије, и освоје целу Северну Африку, Левант, Месопотамију и саму Персију, борећи се против старих вишебожачких религија, хришћанства и зороастријанства. Убрзо је међу освајачима дошло до политичких подела око наследства над империјом, што ће се прелити и на верски план, очитујући се појавом опозиционе исламске струје-шиизма.

¹⁹⁷ Погледај: *BP Statistical Review of World Energy-Oil*, June 2018, 67th edition; *BP Statistical Review of World Energy-Natural gas*, June 2018, 67th edition; доступно на: British Petroleum Global, <https://www.bp.com/>; приступљено 18.07.2018.

¹⁹⁸ Погледај: С. Quigley, оп. цит. стр. 171.

Кроз историју ислама, шиитима су називани следбеници и поштоваоци халифе Алија ибн Абу Талиба, Мухамедовог наследника и рођака, четвртог халифе (политичког поглавара муслимана), и према шиитском веровању, првог имама (просвећеног и духовног предводника исламског света). Многи муслимани, па и исламски мислиоци и теолози, сматрају да је ова подела искључиво политичке природе, око тога ко ће наследити пророка Мухамеда на челу исламске заједнице, док други верују да постоје дубљи, доктринарни и догматски разлози за раскол. Шиизам је постао најукорењенији у Персији и неким другим деловима Леванта, оставши то и до данас.

Занимљиво би било обазрети се на националне прилике у земљама у којима постоји иранско политичко, војно и безбедносно присуство. Ако упоредимо тврдње многих научника да Алавити и Либанци воде порекло од Хетита, Мардаита, Кананаца, Асираца, Феничана и других древних народа, са чињеницом да су многи од њих прихватили хришћанство или неку другу врсту ислама, различиту од доминантног и „правоверног“ сунитизма, један од могућих закључака који се намеће јесте да су ти народи управо у шиитском табору видели опозицију главним струјама међу арапским освајачима, и тиме покушали да направе што већу дистинкцију од завојевача. Овим питањима ваљало би се озбиљније позабавити, пошто могу бацити ново светло на неке недовољно објашњене теме.¹⁹⁹

У поглављу о Источном питању поменули смо политику Великих сила, посебно западних, према Османлијама. Током Првог светског рата Британци су, потпомогнути Французима и Италијанима, радили на пропасти Турске, подбуњујући Арапе против султана и пружајући им подршку. Послератни светски поредак укључивао је низ арапских држава произвољно нацртаних граница, без озбиљније инфраструктуре и доведених у колонијални и вазални однос према Западу, пре свега Британији.²⁰⁰

¹⁹⁹ Погледати књигу: Samuel Lyde, *The Asian Mystery Illustrated in the History, Religion, and Present State of Ansarieeh or Nusairis of Syria*; Longman, Green, Longman and Roberts; London, 1860.

²⁰⁰ М. Ковић, оп. цит. стр. 201-203.

Укидање халифата 1924. године значио је крај једне епохе и поретка који је међу огромним бројем муслимана постојао. Расцепканост, привредна неразвијеност, колонијална зависност и унутрашњи сукоби раздирали су добар део муслиманских, нарочито арапских земаља. Чак и после Другог светског рата и процеса деколонизације Блиског Истока, Запад је задржао водећу улогу у тој регији, намећући своју политичку вољу и економски експлоатишући бројне државе, што је изазвало, а и данас изазива снажне фрустрације блискоисточних муслимана. Радомир Милашиновић с правом тврди да *„за ислам проблем нису ЦИА или Министарство одбране САД него Запад, другачија цивилизација, чији је народ уверен у универзалност своје културе и у своју надмоћну снагу, као и у обавезу ширења те културе у целом свету.“*²⁰¹

Ситуација у овом делу света, по окончању Другог светског рата, постаје све сложенија. Један од преломних догађаја је свакако успостављање јеврејске националне државе-Израела на делу некадашњег британског протектората Палестина, 1948. године. Израел је од тада готово непрекидном сукобу са већим делом арапског и муслиманског света, а са арапским суседима водио је неколико ратова. У тим ратовима Израел је имао готово безрезервну подршку САД-а, што је довело до тога да многи Американци критикују политику својих влада, сматрајући да се она води са позиција јеврејско-ционистичког лобија у САД и пројеврејског, евангеличко-протестантског, дела америчке политичке елите.²⁰²

У тим условима, већина арапских држава окренула се америчком противнику-Совјетском Савезу, успоставивши неку врсту социјалистичких поредака, истовремено надахнутих и ослоњених на арапски национализам. Овакав поредак био је истовремено брана радикалном политичком исламу, чији је главни промотер и финансијер постојани амерички савезник Саудијска Арабија. Исламизам, како видимо и данас, доводи до сукоба и хаоса међу самим муслиманима, окрећући своју оштрицу од Израела и његових покровитеља на Западу.

²⁰¹ Р. Милашиновић, оп. цит, стр. 134.

²⁰² *“The Ninth Crusade”*, Instauration, Vol.1, No.2, January 1976, стр. 3; 15-19.

Америчка политика на Истоку прати британску, те су главни савезници Запада постали Турска (уласком у НАТО 1952), Иран шаха Мохамеда Резе Пахлавија (кога Англоамериканци два пута доводе силом на власт, 1941. и 1953.) и Саудијска Арабија (која стварањем америчко-саудијске нафтне компаније Арамко, 1944. године, постаје важан политички чинилац у том делу света). Формирањем Багдадског пакта 1955. године, Американци су добили још један чврст ослонац на Блиском Истоку, користећи такође већ поменути политику несвстаних за сузбијање совјетског утицаја у тој регији.

Но, све самосталнија политика неких муслиманских земаља, великих извозника нафте окупљених у организацији ОПЕК, постала је проблем за Запад. То се нарочито испољило приликом њиховог увођења ембарга на извоз нафте током тзв. Јомкипурског рата између Израела и његових арапских суседа 1973. године. Током 1970-их година САД су започеле политику изазивања криза и сукоба на простору који окружује Совјетски Савез (*Arc of Crisis*-Кризни лук, кризно подручје)²⁰³, како би га што више угрозили. Прва жртва те политике био је ирански шах Пахлави, који је збачен у Исламској револуцији 1979. године.²⁰⁴ Наредне године Ирак је, подржан од Американаца, напао Иран и започео осмогодишњи рат, у коме су САД трговале оружјем са обе стране.²⁰⁵

Истовремено, СССР је окупирао Авганистан 1979. године, што је довело до побуне и рата који ће трајати све до совјетског повлачења 1989. године. Ова инвазија претворила се у авантуру коју су многи почели да карактеришу као „совјетски Вијетнам“. Американци су током 1980-их година помагали, подржавали и наоружавали авганистанске побуњенике-муџахиде, иначе радикалне исламисте, у

²⁰³ George Lenczowsky, *The Arc of Crisis: It's Central Sector*, Foreign Affairs, Vol. 57, No. 4, Spring 1979. Доступно на: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1979-03-01/arc-crisis-its-central-sector>; приступљено 25.08.2018.

²⁰⁴ Saman Mohammadi, *The British And U.S. Governments Installed Khomeini Into Power In 1979*, The Excavator, November 3, 2011. Доступно на: <http://disquietreservations.blogspot.rs/2011/11/british-and-us-governments-installed.html>; William Engdahl, *A Century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World Order*, 1992, 2004. Pluto Press Ltd; стр 171-174.

²⁰⁵ Погледај: *The Iran-Contra Report*, доступно на: <http://www.presidency.ucsb.edu/PS157/assignment%20files%20public/congressional%20report%20key%20sections.htm>; приступљено 25.08.2018.;

борби против Совјета.²⁰⁶ Тиме су, *de facto*, отворили врата радикалном политичком исламу и исламском тероризму.

Победа Запада у Хладном рату утицала је и на блискоисточну ситуацију. Монопол САД на уплитање у глобалне проблеме и интервенисање у име сопствених интереса широм света испољило се прво на случају Ирака током америчке кампање против Ирачана у Кувајту 1991. године. Наредна деценија протекла је у знаку мање-више стабилних односа муслимана са Западом, укључујући и сарадњу на Балкану. Наиме, Турска, Иран и Саудијска Арабија здушно су подржале босанско-херцеговачке муслимане и косметске Албанце у борби против Срба, пропагандом, оружјем, новцем, снабдевањем, добровољцима и инструкторима, што свакако није могло проћи незапажено и неодобрено од стране америчких безбедносних структура.²⁰⁷

Америчка експанзија настављена је у склопу тзв. „Рата против тероризма“, односно освајањем Авганистана (2002) и Ирака (2003), а затим и иницирањем низа побуна у земљама Магреба и Леванта, познатијих као „Арапско пролеће“. Последице ових догађања су процват исламизма, крунисан стварањем новог покушаја калифата (терористичке Исламске државе), распад поредака и грађански ратови у Либији (2011), Сирији (2012) и Јемену (2015). Ови процеси неумитно су утицали, како на глобалне токове, тако и на Балкан и српске земље.

Највидљивији део тога утицаја је свакако мигрантска криза из 2015. године, која је захватила и Србију, о чему ће бити више речи у следећем поглављу. Но, стање и кретања у муслиманском свету су нераскидиво везана са Балканом, поготову када се ради о приликама у Турској. Турска, као главни мост Азије ка Балкану и Кавказу и, нарочито, као некадашњи империјални господар поменутих простора има

²⁰⁶ Jeffrey St. Claire, Alexander Cockburn, *How Jimmy Carter and I Started the Mujahideen*, Counterpunch, January 15, 1998; доступно на: <https://www.counterpunch.org/1998/01/15/how-jimmy-carter-and-i-started-the-mujahideen/>; приступљено 25.08.2018.

²⁰⁷ Погледај: Gordon N. Bardos, *Iran in the Balkans: A History and a Forecast*, World Affairs, January/February 2013; доступно на: <http://www.worldaffairsjournal.org/article/iran-balkans-history-and-forecast>; приступљено 25.08.2018.

Marcia Christoff Kurop, *Al Qaeda's Balkan Links*, The Wall Street Journal, November 1, 2001; доступно на: <https://www.wsj.com/articles/SB1004563569751363760>; приступљено 03.08.2017.

значајан утицај на пољу политике, културе и привреде, ослањајући се, пре свега, на тамошње муслимане.

У случају Србије, Турска је од појаве на Балкану, средином 14. века, играла изразито негативну улогу. Након пропасти Османског царства, чему су Срби умногоме допринели, односи Републике Турске и Краљевине Југославије, а потом и СФРЈ, били су коректни. Преокрет се догодио у времену распада Југославије, када је (како смо већ поменули) турска експанзионистичка политика нашла своје савезнике у Албанцима и Бошњацима.

Колико су они привржени османској заоставштини, објаснио је Адил Зулфикарпашић, муслимански политичар с почетка 1990-их година, који је важио за умереног и секуларног муслимана: „...*То је била наша држава. Држава која је испуњавала наше интересе... Дакле ми смо своју еманципацију, свој просперитет, своју будућност везивали за ту турску државу и настојали да је ојачамо... Када се Турска империја повукла... Срби су дубини душе остали наши противници, рушитељи наше земље.*“²⁰⁸

Већ цитирани зборник радова „*Турска-регионална сила?*“ даје одличан увид у стање турске нације и државе, њене геополитичке аспирације и, посебно, однос према Србима и Србији. Тако, Дарко Танасковић, анализирајући идеју неоосманизма као националну и државну идеологију модерне Турске, цитира политичког аналитичара Бурака Бекдила: „*Сва та реторика, која се досадно понавља, одражава снажну жељу да се изгради нови светски поредак, у којем би (а) Турска била не само регионална супер сила већ би имала и столицу и право гласа у преуређеном Савету безбедности УН; (б) владала би бившим османским територијама, али не више оштрицом сабље, већ мекшом (не баш обавезно и сасвим меком) моћи; (в) утицала би на регионалну и глобалну политику бизарном мешавином прагматизма и супериорности турског сунитског ислама*“.²⁰⁹

²⁰⁸ Ж. Вујадиновић, оп. цит. стр. 94.

²⁰⁹ Дарко Танасковић, *Противречности неоосманизма као практичне политике*, у: Ђурковић, Раковић, оп. цит. стр. 18.

На српском простору неоосманистичка политика се испољава првенствено кроз економске и културне пројекте. Занимљиво је да су такмац Турцима на економском плану, у Србији и Босни и Херцеговини, од скоро Уједињени Арапски Емирати, Катар и (у случају БиХ) Саудијска Арабија. Турци су, међутим, за разлику од арапских инвестиција ангажовани и политички. Турска је снажана промотер албанске сецесије на Космету (ту подршку је персонификовао турски председник Ердоган у посети Приштини 2013. године)²¹⁰, покровитељ исламистичких политичких снага међу муслиманима у БиХ²¹¹, а такође је демонстрирала и свој утицај и моћ (и истовремено немоћ српске државе) мешајући се у спорове и сукобе унутар исламске верске заједнице у Србији, наступивши као арбитар и посредник.²¹²

Утицај муслиманских земаља на српски простор зависиће убудуће од глобалних токова. Развоја рата у Сирији, руска и иранска умешаност и политика Трампове администрације према већем делу света, наговештавају промене. Турска се, после неуспелог пуча из 2016. године све више удаљава од САД и преговара са Русијом, Кином и Ираном, што се може објаснити све већом и све неопходнијом потребом за енергентима. Истовремено, Саудијска Арабија је, вољом САД-а, постала неформални хегемон коалиције арапских заливских монархија и још неких арапских држава (тзв. „арапски НАТО“), којима је Иран главни противник. Ова земља је неспорно кључ стабилности целог Блиског истока, те је опасност од америчко-иранског сукоба прилично озбиљна. Истовремено, америчке санкције које ступају на снагу 4. новембра 2018. представљају потенцијалну претњу тржишту нафте, али и економским и политичким процесима на глобалном нивоу.²¹³

²¹⁰ Миша Ђурковић, Александар Раковић, *Увод-постаје ли Турска регионална сила?*, у: Ђурковић, Раковић, оп. цит. стр. 9.

²¹¹ Ненад Кеџмановић, *Неоосманизам или панисламизам-рецепција неоосманизма у Босни и Херцеговини*, у: Ђурковић, Раковић, оп. цит. стр. 250-267.

²¹² Александар Раковић, *Турска иницијатива за уједињење Исламске заједнице у Републици Србији (2011)*, у: Ђурковић, Раковић, оп. цит. стр. 233-249.

²¹³ F. William Engdahl, *Washington's Silent Weapon for Not-so-quiet Wars*, 20 August 2018; доступно на: <http://www.williamengdahl.com/englishNEO20Aug2018.php>; приступљено 26.08.2018.

5.5. Нова Европа

Историја Западне Европе после 1945. године не може се тумачити без узимања у обзир њене зависности (па и потчињености) од Сједињених Америчких Држава. Американци су, припремајући се за глобално надметање са Совјетима, развили политику „задржавања“ совјетске експанзије, чији је битан део био учвршћивање америчког утицаја на европском континенту.²¹⁴ САД су помогле економску обнову капиталистичких друштава Западне Европе помоћу „Маршаловог плана“ (1948), а затим успоставиле војну доминацију стварањем Северноатлантског савеза-НАТО (1949) и распоређивањем преко 100 хиљада својих војника у Европи (тај број ће у јеку Хладног рата достићи око 400 хиљада).²¹⁵

Поред војне хегемоније, америчка политика је укључивала и економску. САД су наметнуле међународни финансијско-трговински поредак на конференцији у Бретон-Вудсу (1944) који је подразумевао слободну трговину и проток капитала. Последица тог договора је стварање Светске банке, Међународног монетарног фонда и Међународне банке за обнову и развој (1945), које и данас служе одржавању моћи и утицаја међународног (пре свега америчког) корпоративног капитала. Поменуте институције су обухватиле само капиталистички део Европе (*de facto* амерички протекторат) који је тиме остао везан за америчку привреду и финансије.

Истовремено се одвијају процеси приближавања неколицине најразвијенијих европских земаља (Француска, Западна Немачка, земље Бенелукса, Италија), прво кроз стварање Европске заједнице за угаљ и челик (1952), а затим и Европске економске заједнице и Европске заједнице за атомску енергију (1957). Сва три савеза постаће позната под називом Европска заједница и представљаће европски покушај стварања заједничког тржишта и усклађивања заједничке економске (а каснијих деценија и социјалне, безбедносне, културне, и др.) политике.

²¹⁴ В. М. Вртикапа, оп. цит. стр. 22-28.

²¹⁵ *U.S. Military Presence in Europe (1945-2016)*, доступно на: <file:///C:/Users/Nikola/Downloads/US%20FORCES%20IN%20EUROPE%20FACT%20SHEET%20MAY%2016.pdf>; приступљено 27.08.2018.

Сарадња Француске и 3. Немачке током 1960-их година, оличена у политици Шарла Де Гола и Конрада Аденауера, представљала је покушај вођења самосталне политике на континенту, независно од оба блока супротстављена у трци за глобалну хегемонију. Нарочито је Де Голова идеја о „Европи од Атлантика до Урала“ била значајна, поготово што је Француска за време његове власти ограничила своје учешће у НАТО пакту, одбила да да пристанак за приступање Велике Британије ЕЗ и развила сопствено нуклеарно наоружање.

Ипак, ускоро су се тенденције промениле, те је европска зависност од Америке све више јачала, америчким напуштањем златног стандарда 1971. године (што је фактички значило претварање долара у светску резервну валуту и обрачунско средство на глобалном тржишту), уласком Велике Британије у ЕЕЗ (1973) и даљом политиком проширивања Заједнице. Током мандата америчког председника Регана (1981-1989), Европа је постала једна од главних полуга агресивног антисовјетског (тј. анти-руског) наступања, кога је та администрација спроводила²¹⁶, и које је довело до америчке победе у Хладном рату.

Победа Америке довела је до ширења НАТО-а на исток, распадом СССР-а, као и до рата против Срба и разбијања Југославије, приликом чега је (како смо већ навели) Европа била послушни пратилац америчке политике. Уједињење Немачке (1990) представљало је прекретницу у европској политици, пошто је та земља постала главни амерички савезник у Европи и стуб проширења и јачања, односно централизације ЕЗ.

Та централизација испољила се претварањем Европске заједнице у Европску Унију, уговором из Маастрихта (1993), затим стварањем Европске монетарне уније (1999) и заједничке валуте „евро“ (2002) и, коначно, уговором из Лисабона (2009), којим је ЕУ постала наднационална државолика творевина. Но, поред све веће бирократизације, мањка демократског одлучивања и губитка суверености националних држава, Унија се суочила са три велика проблема која прете њеном опстанку.

²¹⁶ В. М. Вртикапа, оп. цит. стр. 42-46.

Први структурални проблем је настао избијањем дужничке кризе у неколико земаља-чланица: Грчкој, Ирској, Шпанији, Португалу и Кипру, а касније и у Италији, почевши од 2009. године надаље. Ова криза надовезала се на светску рецесију која се испољила после краха америчког тржишта некретнина (2008) и угрозила је опстанак еврозоне. Грчки случај показао се најозбиљнијим и криза је у тој земљи потрајала до 2015. године. Унија је покушала да ову кризу реши новим финансијским аранжманима, отписом дугова и јачом централизацијом, али медитеранске државе-чланице и даље остају проблем, пре свега за Немачку, као најразвијенију економију ЕУ.

Наредна криза која је захватила Европу јесте мигрантска криза 2015-2016. године, изазвана масовним приливом становника десетине афричких и азијских, муслиманских земаља. Након Арапског пролећа, тај талас покренут је из Либије, потом из суб-сахарске Африке, да би после успеха Исламске државе у Ираку и Сирији и сукоба у Авганистану, прилив достигао врхунац 2015. године. Према подацима УНХЦР-а, током 2015. године у Европу је приспело преко милион миграната, од чега преко 800 хиљада на Балкан, а остатак у Италију.²¹⁷ Немачка је очигледно омиљена дестинација дошљака, будући да је преко трећине захтева за азил у целој Европској Унији током 2015. године забележено у овој држави.²¹⁸

Овакав прилив великог броја неевропских (већином сунитских) муслимана, пореклом са Блиског истока и Африке, показао је сву слабост Европе на пољу контроле граница, борбе против кријумчарења и експлоатације људи, постојања заједничке имиграционе политике и, уопште, националног суверенитета. Њихова гетоизација по већим европским градовима, одбијање да се интегришу, све већа радикализација и сукоби са домородним становништвом не обећавају светлу будућност европским народима и државама.

²¹⁷ Jonathan Clayton, Hereward Holland, *Over one million sea arrivals reach Europe in 2015*, UNHCR, доступно на: <http://www.unhcr.org/afr/news/latest/2015/12/5683d0b56/million-sea-arrivals-reach-europe-2015.html>; приступљено 27.08.2018.

²¹⁸ *Asylum in the EU Member States Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015 Syrians, Afghans and Iraqis: top citizenships*, EUROSTAT, доступно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>; приступљено 27.08.2018.

Но, можда најозбиљнији проблем Старог континента јесте његов положај таоца у геополитичким сукобима САД-а са својим противницима. Америчке санкције Русији из 2014. године озбиљно су уздрмале економију ЕУ (нарочито Немачке), имајући у виду њено пословање са Русијом, а нарочито чињеницу да је Европа зависна од руских енергената, гаса пре свега.²¹⁹ Америчке санкције Ирану, које би требало да ступе на снагу новембра текуће године, прете такође великим губицима (овога пута највише Француској)²²⁰, док истовремено Трамп критикује Европу, сматрајући да не одваја довољно новца за финансирање НАТО-а, који Европу брани од Русије (са којом већина земаља-чланица ЕУ уносно послује).²²¹

Сви ови процеси које смо навели доводе до раслојавања и подела унутар саме Европе. Тако је Велика Британија још 2016. године имала референдум, на коме је већина бирача гласало за напуштање ЕУ, око чега се још воде преговори између британске владе и администрације у Бриселу. Аустрија и земље Вишеградске групе (Пољска, Мађарска, Чешка, Словачка) најављују да не желе да прате Немачку по питању политике „отворених врата“ према мигрантима²²², док Мађарска предњачи у Европи по разграђивању либералног поретка и либералних друштвених вредности.

Сличне ставове показала је нова италијанска влада Ђузепеа Контија, како по питању имиграционе политике, тако и према централизованом и бирократском управљању Европском Унијом, добивши за то (барем начелну) подршку америчког председника.²²³ За то време, Немачка и Француска покушавају да одрже

²¹⁹ Damien Sharkov, *Russian sanctions to cost Europe €100 bn*; 19.06.2015. доступно на: <https://www.newsweek.com/russiarussian-sanctionseu-european-union-european-economies-sanctionseu-sanctions-603431>; приступљено 27.08.2018.

²²⁰ David Koenig, Angela Charlton, *Sanctions on Iran Could Cost US, European Companies Billions*, US News, May 9, 2018; доступно на: <https://www.usnews.com/news/business/articles/2018-05-09/european-businesses-most-affected-by-us-sanctions-on-iran>; приступљено 27.08.2018.

²²¹ *NATO Summit Live Updates: Trump Pushes Allies to Increase Spending*, The New York Times, July 11, 2018; доступно на: <https://www.nytimes.com/2018/07/11/world/europe/trump-nato-live-updates.html>; приступљено 27.08.2018.

²²² *Вишеградска група и Аустрија желе избегличке центре ван ЕУ*; РТС, 21. јун 2018. доступно на: <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/3177826/visegrad-grupa-i-austrija-zele-izbeglicke-centre-van-eu.html>; приступљено 27.08.2018.

²²³ Virginia Hale, *Italy's Populist New PM Vows to 'Bring an End to the Immigration Business', Welcomes 'Populist' Label*, Breitbart, 6 June, 2018; доступно на:

досадашњи европски поредак и нађу заједнички језик са новом америчком администрацијом, која вуче све више самосталних, озбиљних и далекосежних потеза.

Значајно је да је Француска, заједно са САД и Великом Британијом учествовала у ракетним ударима на Сирију, априла 2018. године, чиме је вероватно покушала да се реafirмише као значајна сила на свом некадашњем колонијалном простору. Такође, све више аналитичара види француског председника као новог вођу ЕУ, уместо немачке канцеларке Ангеле Меркел. У вези с тим, он је представио своје виђење европске будућности, кроз поделу ЕУ на три зоне (при чему Србија и Црна Гора остају ван процеса интеграције).²²⁴ С обзиром на поменуте поделе које постоје, овај план делује реалистично. Но, извесно је да европске државе неће моћи саме да одлучују о тако крупним питањима.

<https://www.breitbart.com/london/2018/06/06/italys-new-pm-vow-end-immigration/>; приступљено 27.08.2018.

²²⁴ *French president explains his vision of reformed EU*, B92, July 30, 2018; доступно на: https://www.b92.net/eng/news/world.php?yyyy=2018&mm=07&dd=30&nav_id=104746; приступљено 27.08.2018.

5.6. Српске могућности у 21. веку

У претходним поглављима овог рада представили смо чињенице да се Србија (и цео српски етнички и историјски простор) налазе потпуно под контролом Запада, односно Сједињених Америчких Држава, њених савезника и сателита, као и међународних војних, безбедносних, политичких, финансијских и других организација и институција којима доминирају (или их у потпуности контролишу) САД. Све је више политичких аналитичара и коментатора који ово стање називају колонијализмом или неоколонијализмом.²²⁵

Борба против таквог стања може се заснивати искључиво на идејама национализма, тј. вођења политике која је искључиво у интересу домаћег становништва, а не странаца, или било какве стране (углавном глобалне и либералне) идеологије.²²⁶ За почетак се мора схватити да су прокламовани циљеви империјалне политике према Србима (евро-атлантске интеграције, прогрес, људска права, висок животни стандард) у потпуној супротности са оним што је Империја суштински припремила за српски народ, а то је распарчавање територије, десуверенизација, искључивање из међународног правног поретка и „...трајно искључивање из европског развоја.“²²⁷

Јсно је, стога, да је разградња (нео)колонијалног поретка први предуслов српског опстанка, развоја и напретка. Но, тај евентуални процес би био мукотрпан и тежак, будући да би се сваки режим који би пошао тим путем суочио са снажним притиском из иностранства, као и са деловима домаћег, „колонијалног“ естаблишмента у служби Империје. Додуше, док је српски отпор Новом светском поретку током 1990-2000. био је угушен ратом, ригидним санкцијама, геноцидним радњама и медијском сатанизацијом, данашњи притисци би били доста блажи.

²²⁵ Слободан Антонић, *Разумети шта смо*, 10. фебруар 2018. доступно на: <http://milanmilenkovic.com/slobodan-antonic-razumeti-sta-smo/>; приступљено 28.08.2018.

²²⁶ Слободан Антонић, *Национализам најопасније оружје против колонизатора*, 21. март 2018. доступно на: <http://milanmilenkovic.com/slobodan-antonic-nacionalizam-najopasnije-oruzje-protiv-kolonizatora/>; приступљено 28.08.2018.

²²⁷ Слободан Ерић, Милан Старчевић, *Србија трајно искључена из европског развоја*, Геополитика бр. 72, март 2014. доступно на: <http://www.geopolitika.rs/index.php/sr/intervju/709-2014-04-02-14-36-05>; приступљено 28.08.2018.

Деколонизација би се могла много лакше спровести уз помоћ са стране, односно уз помоћ неког савезника. Конкретно, тај подухват би се могао извести лакше у неколико случајева:

1. Уз помоћ неке велике силе заинтересоване за опоравак Србије;
2. У случају случају крупнијих потреса или сукоба на светској позорници, какав би био сукоб цивилизација;
3. У случају пропасти постојећег глобалног поретка, било његовим урушавањем, било новом прерасподелом моћи (стварањем мултиполарног поретка);

Прва могућност се, најчешће, односи на Русију и на њену политику према Србији. Но, напоменули смо да су и Србија и српске земље (и Балкан уопште) ван зоне од стратешког значаја за Русију и њене геополитичке амбиције. Руска Федерација суочена је са озбиљним проблемима, како у земљи, тако и у непосредном окружењу, налазећи се притом у дефанзиви. Њена заинтересованост је, пре свега, везана за енергетску политику, а, уз то, руски естаблишмент очекују важни изазови након 2024. године, када истиче мандат Владимиру Путину, који се од 2000. године налази на челу државе.²²⁸

Сукоб цивилизација, схваћен као директан судар неке „изазивачке“ цивилизације са Западом, такође је мало вероватан. Хантингтон је сматрао да су исламска и кинеска цивилизација, а нарочито ова друга, такмаци Западу и његовој глобалној моћи. Но, муслимански свет је свој културни зенит превазишао пре једног миленијума и нема никакав креативан потенцијал којим би могао да угрози америчку доминацију. Чак и масе муслиманских миграната у Европи могу одиграти искључиво деструктивну улогу по тамошња друштва, будући већински номадско или градско становништво, без много додира са земљом, са које би могла да настане нека самосвојна и експанзивна култура.

²²⁸ Mark Whitehouse, *What Comes After Putin Could Be Trouble (Op-ed)*, The Moscow Times, Aug. 27 2018; доступно на: <https://themoscowtimes.com/articles/what-comes-after-putin-could-be-trouble-opinion-62679>; приступљено 28.08.2018.

Кина, с друге стране, и поред својих несумњивих успеха, као и Русија стреми либерално-капиталистичком, потрошачком моделу друштва и нема истински одговор на постојећи модел који оличавају САД. Истина је да је већи део света, у суштини, повезан (мање или више) са Западом, налази се у његовој сфери утицаја или га прати на готово свим пољима живота. Као такви, пратиоци и опонашатељи једне, ипак аутентичне цивилизације, немају много шансе да је униште и замене, нити да на истим темељима изграде нешто ново.

И поред свега, видљиво је да је Запад у опадању. Но, то не значи аутоматски његову пропаст, али даје шансу у перспективи за опоравак, али само уз потпуно напуштање грађанско-потрошачког и либерално-демократског друштвеног модела. Мало је вероватно да ће се Америка урушити сама од себе, а глобални свет данашњице је толико повезан и међузавистан, уз то под сталном претњом нуклеарног рата, планетарне глади и сиромаштава, да би владајуће номенклатуре моћних држава допустиле шире и озбиљније сукобе.

Такође, вероватније је да ће САД, у случају да схвате да не могу да одрже свој садашњи положај, ићи путем договора са другим великим силама око поделе интересних зона и прекомпозиције поретка, како би те силе имале јасно разграничена подручја света која могу да искоришћавају и контролишу. У том случају, постоји опасност да Срби постану објекат, уместо америчке, моћи неке друге империје која би над њима спроводила колонијалну политику.

Како би смо појаснили тенденције глобалних друштвених кретања, вратићемо се на класичну теорију цивилизације, али и на актуелне показатеље које су с њом повезани. Аутор овог рада сматра да је основна поставка у теорији Освалда Шпенглера, о заласку западне цивилизације и уздицању словенске, у суштини, тачна. Његова теорија цикличних успона и падова култура односи се и на Запад, анализирајући западну културу компаративно са културама Старог истока, Антике и древне Кине.

Према Шпенглеру, политички развој једног народа (или групе сродних народа) деле се на три фазе: прадоба, доба културе и доба цивилизације. Прадоба се односи

на такозвана херојска времена и на племенско уређење друштва. Културу он дели на рано доба (епоха феудално-сталешког друштва са упориштем на селу и земљи) и касно доба (епоха апсолутних монархија, грађанства и новца, која се завршава револуцијама), а цивилизацију, као доба „четвртог сталежа“ (маса) на епохе демократије (владавина новца), цезаризма (диктатуре политике над новцем и масама) и империје (безисторијских државних облика заснованих на пукој пљачки, који бивају срушени од стране младих, варварских народа).²²⁹

Занимљиво је да је Шпенглер дао и приближну хронологију ових епоха, тврдећи да ће око 2000. године демократија уступити место цезаризму, који ће трајати отприлике наредна два века. Новинар и политиколог Милан Миленковић, на трагу Шпенглера, назива наилазеће доба „постдемократијом“, упоређујући данашњи Запад са Римом у периоду од 1. века пре Христа до 1. века нове ере.²³⁰ Међутим, пропаст Запада (као ни пропаст Рима) неће бити краткотрајна, мирна и без последица по остатак света. Управо под притиском Четвртог сталежа и његовог потрошачког менталитета, Запад ће потонути у грађанске ратове, хаос и диктатуру, сматра Миленковић.²³¹

Као излаз из тога, он предлаже успостављање „пруског модела“ државе за Србе, односно државе засноване на милитаризму и колективизму, прожете пре свега војничким врлинама, као једине која има шансе да опстане у суровима временима која долазе.²³² Након коначне пропасти Запада (после 2200. године), Словенство има шансу за процват сопствене културе и цивилизације, као једини део Европе који још увек има додира са земљом, предачком вером и култовима, уколико претходно своју судбину одвоји од судбине Запада.²³³

²²⁹ Oswald Špengler, *Propast Zapada, knjiga druga*, ИК Књижевне новине, Београд, 1990. Tablica III

²³⁰ Милан Миленковић, *Постдемократија*, 27. јануар 2016. доступно на: <http://milanmilenkovic.com/postdemokratija/>; приступљено 28.08.2018.

²³¹ Милан Миленковић, *Четврти сталеж*, 24. децембар 2015. доступно на: <http://milanmilenkovic.com/ilan-milenkovic-cetvrti-stalez/>; приступљено 28.08.2018.

²³² Милан Миленковић, *Пруски модел*, 18. јануар 2016. доступно на: <http://milanmilenkovic.com/pruski-model/>; приступљено 28.08.2018.

²³³ Милан Миленковић, *Четврти сталеж*, оп. цит.

Управо та судбина је веома упитна, већ у наредним деценијама. Политички аналитичар Александар Сјеклоћа заступа тезу да је цео глобални поредак заснован на експлоатацији, потрошњи и прерасподели енергената, уз већ поменути владавину долара (и задуживање држава и привреда у доларима).²³⁴ Он наводи податке британске националне нафтне компаније, *British Petroleum*, да би светске резерве нафте, гаса и угља (уз постојећу потрошњу и очекивани раст потрошње) требало да буду исцрпљене до краја овог столећа. У вези са тим је и поменута политика нове америчке администрације, која се окреће од групе земаља-потрошача („развијене земље“, тј. Запад) ка земљама произвођачима (Евроазија, Персијски залив, делови Африке, Северне и Јужне Америке), којима је до сада, на разне начине, био ограничен развој.

Сједињене Америчке Државе, дакле, желе одржавање стандарда и сопствене хегемоније, док су Кини потребни енергенти како би наставила раст. Питање је хоће ли се даља експлоатација наставити уз помоћ дестабилизације оног дела света који поседује енергенте, ратовима, смањењем броја становништва (укључујући и масовне миграције), тј. хоће ли тај део света постати плен или ће моћи на равнотези да разговара са ове две суперсиле, не би ли се постигао неки нови, колико-толико подношљив договор.

Кључно је питање какав је положај Србије и њене шансе у будућности. Српски простор богат је резервама угља и других сировина (укључујући воду, шуме и обрадиво земљиште), те је свакако одређен да буде плен, подвргнут експлоатацији и ограничавању раста и развоја. Уз то, Србија је земља која демографски опада, деиндустријализована је, са опустелим селима, све снажнијом урбанизацијом, без снажних одбрамбених капацитета. Опасност се повећава уколико су поменута предвиђања тачна, пошто ће исцрпљивање енергената (уколико се не нађе алтернатива) довести не само до краја поретка, већ и савременог начина живота. Да би се кроз то прошло, биће потребна мудра, али, пре свега, храбра политика, спремна да пређе Рубикон.

²³⁴ Aleksandar Sjekloća, *Bilans stanja*, *Kosmopolitika*, 09. jul 2018; доступно на: <http://www.kosmopolitika.com/index.php/nista-ne-biva-slucajno/139-bilans-stanja>; приступљено 29.08.2018.

6. Закључак

Сумирајући све што смо изнели у претходним поглављима, можемо извести неке закључке. Чињеница је да се српски народ, на својој етничкој и историјској територији, још од Средњег века налази на удару већих и моћних империја које припадају различитим цивилизацијама и да су ти удари проузроковали снажне културне утицаје на српски народ. Ти утицаји наметани су или воном силом, као у случају Византије или Османлија, или културним утицајем на припаднике постојеће или будуће припаднике елите међу Србима као што је случај са Западом.

Културни утицај на елиту доводи до трансмисије културних образаца (а затим и политичких, одбрамбених и социјално-економских) на остатак народа, слабије или снажније, са мање или више успеха. Чињеница је да она сила која намеће свој утицај жели што слабију и самосвојнију елиту на челу народа кога напада те, стога, у оквиру културног утицаја пропагира оне идеје које воде слабљењу заједнице и поспешивању негативне селекције према врху друштва.

Тренутно стање на глобалној позорници, а и у српским земљама, јасно оличава снажну хегемонију и доминацију западне цивилизације, оличене у Сједињеним Америчким Државама. Ова цивилизација креће се неумитно ка свом крају, као што је био случај и са претходним цивилизацијама. Но, за разлику од, на пример, Старог Рима (са којим се све више САД пореде), западна цивилизација заснива своју моћ на, до сада незапамћеном, техничко-технолошком напретку. Тај напредак обезбедио је САД-у акумулацију огромне моћи, која није била доступна ниједној империји пре ње, и довео до најглобализованијег периода у људској историји.

Друга битна разлика у односу на америчке претходнике јесте чињеница да су сви њихови изазивачи и противници истовремено под снажним утицајем те исте цивилизације, да и саме стреме технолошкох доминацији, те да ус самим тим подређене и да се налазе у позицији пратилаца у односу на САД. Суштина глобалног поретка јесте количина америчког успеха да спречи развој других, нарочито оних који би могли да угрозе њене виталне интересе.

Та технолошка надмоћ заснива се, пре свега на енергентима, те је борба за њихове изворе, експлоатацију, превоз, обраду и трговину, постала борба за очување садашње цивилизације. Србија се налази под пуном контролом САД-а и њених савезника, пре свега захваљујући својој политичкој и културној елити, која више од век и по прати све трендове западне цивилизације, покушавајући да их примени на сопствену нацију. Зависност данашњих Срба (као и свих житеља Србије, Балкана и Европе) блиско је везала судбину Србије, а још више њене елите, за судбину Запада.

Како год да се борба за енергенте, технолошку надмоћ и глобалну хегемонију заврши, оружаним сукобима, расподелом плена међу великим силама на одређени период или ентропијским урушавањем цивилизације, српски народ је осуђен на даље пропадање, уколико се не избори за положај сувереног политичког чиниоца. То је могуће искључиво уз елиту која не би била зависна од странаца и спремна да раздвоји српску од америчке судбине, макар по цену мање лагодног и технолошки напредног живота целе заједнице. Верујемо да је Шпенглер био у праву и да је западна цивилизације на свом заласку, али је важно да српски народ и српска држава буду припремљени за тренутак када тај залазак буде коначан.

ЛИТЕРАТУРА

Авакумовић, Иван: *Михаиловић према немачким документима*, Институт за савремену историју, Београд, 2004.

Аврамов, Смиља: *Постхеројски рат Запада против Југославије*, ИГАМ, Београд, 1997.

Антонић, Слободан: *Културни рат у Србији*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.

Бартл, Петер: *Албанци од средњег века до данас*, СЛЮ, Београд, 2001.

Boban, Ljubo: *Memorandum R. W. Seton-Watsona o prilikama u Jugoslaviji (1936)*, Historijski zbornik, Godina XIX-XX, 1966-1967; Ognjen Prica, Zagreb, 1968. стр. 325.

Богдановић, Милош: *Проклетство нације*, Еден, Нови Сад, 2011.

Бодрожич, Ђуро: *Религија, друштвени поредак и идентитет*, ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА, Година (XXVIII) XV, vol=50 Бр. 4/2016.

Булатовић, Љиљана: *Генерал Младић*, Евро, Београд, 2002.

Велимировић, Николај: *Речи о Свечовеку*, Еуро Book, Београд, 2007.

Velkley, Richard: *"The Tension in the Beautiful: On Culture and Civilization in Rousseau and German Philosophy"*. *Being after Rousseau: Philosophy and Culture in Question*. The University of Chicago Press, 2002.

Видовић, Жарко: *Огледи о духовном искуству*, Сфаирос, Београд, 1989.

Видовић, Жарко: *Суочење православља са Европом*, Светигора, Цетиње, 1997.

Вртикапа, Вукота М.: *Хегемонистичка политика и стратегија националне безбједности Сједињених Америчких Држава послје другог светског рата*, Поета, Београд, 2014.

Гавриловић, Милан: *Народни пут*, Балканија, Нови Сад, 2015.

- Гопчевић, Спиридон: *Стара Србија и Македонија*, превео са немачког Милан Касумовић, Штампарија Д. Димитријевића, Београд, 1890. (репринт издање)
- Дамјановић, Радован: *Српско-српски речник (прва свеска)*, ауторово издање, Београд, 2011.
- Данилевски, Николај Јаковљевич: *Русија и Европа*, Нолит-Досије, Београд, 2007.
- Дедијер, Јевто: *Херцеговина*, Веселин Маслеша, Београд, 2009.
- Димитријевић, Владимир: *Између Вашингтона и Ватикана; Светосавска Црква на распећу историје*, Лио, Београд, 2012.
- Драшковић, Радован: *Преторијанске тежње у Србији: Апис и Црна рука*, Жагор, Београд, 2006.
- Дугин, Александар: *Основи геополитике* (књига друга), Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Ђурковић, Миша: *Диктатура, нација, глобализација*, Институт за европске студије, Београд, 2002.
- Ђурковић, Миша; Раковић, Александар: *Турска, регионална сила?*, Институт за европске студије, Београд, 2013.
- Екмечић, Милорад: *Дуго кретање између клања и орања, Историја Срба у Новом Веку (1492-1992)*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Engdahl, William: *A Century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World Order*, 1992, 2004. Pluto Press Ltd.
- Иљин, Иван: *Бела идеја*, Логос, Београд, 2011.
- Иналцик, Халил: *Османско царство*, Српска књижевна задруга, Београд, 1974.
- Intelligence Report YUGOSLAVIA: THE OUTWORN STRUCTURE* (Reference Title: ESAU XLVII), RSS No. 0048/70, 20 November 1970
- Јанковић, Миодраг; Лалић, Вељко; Кнез Павле: *Истина о 27. марту*, UNA PRESS, Београд, 2007.

Jacques, Martin: *When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*, Penguin Book Ltd. London, 2009

Јевтић, Мирољуб: *Ислам у делу Иве Андрића*, Ауторово издање, Београд, 2000.

Јевтић, Мирољуб: *Његош и ислам*, Центар за изучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2015.

Jevtic, Miroљub: *Position of President and Religion Within Political System of USA*, Политикологија религије, свеска II, 2007.

Јевтић, Мирољуб: *Хришћански ционизам као чинилац политике САД*, *Biblid Vol. LXV*, бр. 4, стр. 462–478. Изворни научни рад, октобар 2013.

Клосковска, Антонина: *Социологија културе*, Чигоја штампа, Београд, 2001.

Коран с преводом Бесима Коркута, Сарајево, 1984.

Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878-2000, Институт за савремену историју, Београд, 2001.

Костић, Бошко Н.: *Официри, пучеви и политичари*, Београд, 2009.

Костић, Лазо М.: *Крађа српског језика*, Баден, 1964. (фототипско издање Добрица књига, Нови Сад)

Kroker, Arthur: *Born Again Ideology: Religion, Technology and Terrorism*, CTheory Books/NWP, Pacific Center for Technology and Culture, Victoria, Canada, 2007.

Крстић, Драган: *Психолошке белешке II (1968-1973)*, Балканија, Нови Сад, 2015.

Quigley, Carroll: *The Evolution of Civilizations: An Introduction to Historical Analysis*, Liberty Press, 1979.

Lyde, Samuel: *The Asian Mystery Illustrated in the History, Religion, and Present State of Ansarieeh or Nusairis of Syria*; Longman, Green, Longman and Roberts; London, 1860.

Ломпар, Мило: *Дух самопорицања*, Орфеус, Београд, 2012.

Макдауел, Роберт: *Стрељање историје-Кључна улога Срба у Другом светском рату*, Поета-ИП Рад а.д., Београд, 2012.

- Marusic, Damir; Bedenbaugh, Sara and Wilson, Damon: *Balkans Forward; A New US Strategy for the Region*, Atlantic Council, November 2017
- Mackinder, Halford John: *The Geographical Pivot of History*, The Geographical Society, Vol. 23, No.4, (April 1904).
- Mehta, Coleman Armstrong: "A Rat Hole to be watched?" *CIA Analysis of Tito-Stalin Split 1948-1950*. Raleigh, 2005; мастер рад, ПДФ документ.
- Милашиновић, Радомир М.; Милашиновић, др Срђан М.: *Основи теорије конфликта*, Факултет безбедности, Београд, 2007.
- Милашиновић, Радомир М.: *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996.
- Милосављевић, Моника: *Нико Жупанић и конструкција југословенске етногенезе*, Етноантрополошки проблеми, н. с. год. 8. св. 3 (2013)
- Морача, Перо; Биланцић, Др Душан; Стојановић, Др Станислав: *Историја Савеза комуниста Југославије*, ИП Рад, Београд, 1977.
- Murphey, Cullen: *Are We Rome? The Fall of the Empire and the Fate of America*, Houghton Mifflin, 2007.
- Над, Борис: *Хиперборејско наслеђе*, Пешић и синови, Београд, 2017.
- Нови Завјет*, превео Вук Стеф. Караџић, Библијско друштво, Београд, 1974.
- Павловић, Петар: *Да ли је Милошевић Србин или комуниста*, Српска реч, бр. 1, јун 1990.
- Перовић, Латинка: *Доминантна и нежељена елита*, ДанГраф, Београд, 2015.
- Поповић, Васиљ: *Источно питање*, Службени лист СРЈ, Балканолошки институт САНУ, Београд, 1996.
- PRO, FO 371, 30255, SOE/Yugoslavia 71, HS5/938; Public Record Office (архивска грађа; фотокопије у поседу аутора)
- Reed, Douglas: *The Controversy of Zion*, Dolphin Press (Pty), Ltd., Durban, South Africa, 1978.

Самарцић, Милослав: Генерал Дража Михаиловић и општа историја четничког покрета, 1-16, UNA PRESS, Београд, 2007.

Саркисјанц, Мануел: *Енглески корени немачког фашизма: Од британске ка аустро-баварској „раси господара“*, Романов, Бања Лука, 2014.

Свирчевић, Мирослав: *Апорија Устава СФРЈ од 1974. године, у: 20 година од разбијања СФРЈ*, Институт за упоредно право, Београд, 2011.

Selic, Momcilo: *On Might*, The Chronicles, November 1987.

Селић, Момчило: *Страва*, друштво Српска Крајина, Београд, 1995.

Симеуновић, Драган: *Нововековне политичке идеје у Срба-Књига прва*, Институт за политичке студије, Београд, 2003.

Солженицын, Александр: *Письмо вождям Советского Союза*, Париж, YMCA PRESS, 1974.

Spengler, Oswald: *The Decline of The West: Form and Actuality*, Alfred A. Knopf, New York, MCMXXII

Spykman, Nicolas J.: *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace and Company, 1944.

Suedland, L. von: *Južnoslavensko pitanje: prikaz cjelokupnog pitanja* / L. von Suedland ; [prev. i predgovor napisao Fedor Pucek], Varaždin, 1990.

Стевановић, Дејан; *Утемељивање растемељеног*, Жагор, Београд, 2007.

Стевановић, Дејан Радоњин: *Ка правој Србији*, Ауторско издање, 2013.

Stoddard Lothrop, *Present-day Europe, Its National States of Mind*, New York, The Century Co., 1917.

Sharp, David: *Oliver Cromwell*, Heinemann, Portsmouth, 2003.

Schmitt, Carl: *The Concept of the Political*, The University of the Chicago Press, Chicago, IL, 2007.

Taylor, A.J.P.: *The struggle for mastery in Europe 1848-1918*, Oxford, Clarendon Press, 1954.

Toynbee, Arnold J.: *A Study of History (Oxford University 1934–1961), 12 volumes.*

“*The Ninth Crusade*”, *Instauration*, Vol.1, No.2, January 1976.

Ђоровић, Владимир: *Илустрована историја Срба, 1-6*, Политика-Народна књига, Београд, 2006.

“*UNHCR Statistical Package for Bosnia-Herzegovina*”, UNHCR, Sarajevo, 1996.

Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*; Simon & Schuster, New York, 1996.

Цвијић, Јован: *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Народна Библиотека Србије, Београд, 2013.

Црњански, Милош: „*До тог мора доћи*“, у: *О национализму и српском становишту*, приредио Бошко Обрадовић, Catena Mundi, Београд, 2014.

Churchill, Winston S.: *The Second World War, volume VI, Triumph and Tragedy*; Houghton Mifflin Company, New York, 1981.

Špengler, Oswald: *Propast Zapada, knjiga druga*, ИК Književne novine, Beograd, 1990.
Tablica III

Штрандман, Василиј: *Балканске успомене, Књига 1. део 1-2*, Жагор, Београд, 2009.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

Антонић, Слободан: *Културни рат у Србији*, непознат датум, Нова српска политичка мисао; http://starisajt.nspm.rs/kulturnapolitika/2007_ant_kulturni_rat.htm; приступљено 02.09.2107.

Антонић, Слободан: *Национализам најопасније оружје против колонизатора*, 21. март 2018. <http://milanmilenkovic.com/slobodan-antonic-nacionalizam-najopasnije-oruzje-protiv-kolonizatora/>; приступљено 28.08.2018.

Антонић, Слободан: „*Пинк транзиција*“ у Србији; <file:///C:/Users/Milijan/Downloads/Antonic.pdf>; приступљено 02.09.2017.

Антонић, Слободан: *Разумети шта смо*, 10. фебруар 2018. <http://milanmilenkovic.com/slobodan-antonic-razumeti-sta-smo/>; приступљено 28.08.2018.

Антонић, Слободан: *Увод у социологију културног рата (са кратким освртом на Србију)*, доступно на: http://www.maticasrpska.org.rs/letopis/letopis_492_4_oktobar/Slobodan%20Antonic.pdf; приступљено 03.03.2017.

Asylum in the EU Member States Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015 Syrians, Afghans and Iraqis: top citizenships, EUROSTAT, доступно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>; приступљено 27.08.2018.

Atman, Oxford Dictionaries, Oxford University Press (2012) <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/atman>; приступљено 02.03.2017.

Баев, Др Јордан: *US Intelligence Community Estimates on Yugoslavia (1948-1991)*, р. 98;

<file:///C:/Documents%20and%20Settings/nikola/My%20Documents/Downloads/08Baev.pdf>; приступљено 26.05.2017.

Бајић, Јово: *Под катанцем пет милиона књига*, Српски лист; <http://www.srpskolist.net/vesti/pod-katancem-pet-miliona-knjiga>; 02.09.2017.

Вобан, Лјубо: *Nacrt Ustava grupe zagrebačkih intelektualaca (1937)*; <http://rack.srce.hr/176298>; приступљено 08.12.2018.

Брѣстский мир; http://www.hrono.ru/dokum/191_dok/19180303brest.php; приступљено 07.12.2017.

Будапешт, 3/15 јануара 1877 г. Секретна конвенција међу Русијом и Австро-Венгријом, <http://istmat.info/node/27176>; приступљено 17.03.2017.

Вишеградска група и Аустрија желе избеглицке центре ван ЕУ; РТС, 21. јун 2018. <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/3177826/visegrad-grupa-i-austrija-zele-izbeglicke-centre-van-eu.html>; приступљено 27.08.2018.

Гаџиновић, Радослав: *Југословенство и разбијање српског националног идентитета*, стр. 94-95. http://kpolisa.com/KP30/KP30-II-1_Gacinovic.pdf; приступљено 29.03.2017.

Germany's War Aims, September 1914, Bethmann Hollweg, Chapter 34. <http://www.wwnorton.com/college/history/ralph/workbook/ralprs34.htm>; приступљено 07.12.2017.

Deset godina od odlaska velikog brata: Kako je stavljena tačka na rusko učešće u mirovnoj misiji na Kosovu, 24.07.2013. <https://milanmilenkovic.wordpress.com/2013/07/24/deset-godina-od-odlaska-velikog-brata-kako-je-stavljena-tacka-na-rusko-ucesce-u-mirovnoj-misiji-na-kosovu/>; приступљено 29.03.2018.

Димитријевић, Владимир: *Фаустовска душа Запада*, Печат, број 356, 13.02.2015. <http://www.pecat.co.rs/2015/02/faustovska-dusa-zapada/>; приступљено 16.02.2017.

Evans, Matt: *Why Was Yugoslavia Expelled from Cominform*, July 24 2016; http://www.e-ir.info/2016/07/24/why-was-yugoslavia-expelled-from-cominform/#_ftn6; приступљено 26.05.2017.

Engdahl, F. William: *Washington's Silent Weapon for Not-so-quiet Wars*, 20 August 2018; <http://www.williamengdahl.com/englishNEO20Aug2018.php>; приступљено 26.08.2018.

Ерић, Слободан, Старчевић, Милан: *Србија трајно искључена из европског развоја*, Геополитика бр. 72, март 2014. <http://www.geopolitika.rs/index.php/sr/intervju/709-2014-04-02-14-36-05>; приступљено 28.08.2018.

Ethnic composition of Kosovo, <http://pop-stat.mashke.org/kosovo-ethnic2011.htm>; приступљено 10.12.2017.

Живковић, Никола Н.: *Политичка ситуација у Русији крајем 2017. године*, Стање ствари, 23.12.2017. <https://stanjestvari.com/2017/12/23/nikola-n-zivkovic-politicka-situacija-u-rusiji/>; приступљено 29.03.2018.

Живковић, Никола Н.: *Приказ књиге Јелене Кострикове „Геополитички интереси Русије и словенско питање“*, Центар академске речи, Шабац, 28.11.2017; <http://www.carsa.rs/nikola-n-zivkovic-prikaz-knjige-jelene-kostrikove-geopoliticki-interesi-rusije-slovensko-pitanje/>; приступљено 29.03.2018.

Zilberstein, Leon et al: *Judaic sources on the attitude towards Gentiles*, posted on December 18, 2003; Talk Reason, <http://www.talkreason.org/articles/gentiles.cfm#top>; приступљено 26.10.2017.

Ивковић, Владан: *Српски рат Атлантске империје*, Србист; <https://srbist.com/2017/08/08/%D1%81%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D1%82/>; приступљено 01.09.2017.

Данијел Игрец, *Правно-политички аспекти СОФА и ИПАП споразума*, Србин.инфо, 05.03.2016. <http://srbin.info/2016/03/05/pravno-politicki-aspekti-sofa-i-ipap-sporazuma/>; приступљено 02.09.2017.

Коалиција за РЕКОМ, <http://recom.link/sr/>; 02.09.2017.

Koenig, David; Angela, Charlton: *Sanctions on Iran Could Cost US, European Companies Billions*, US News, May 9, 2018; <https://www.usnews.com/news/business/articles/2018-05-09/european-businesses-most-affected-by-us-sanctions-on-iran>; приступљено 27.08.2018.

Ковач, др Митар: *Антисрпски карактер „Балканске царинске уније“*, Васељенска ТВ, 19.08.2017. <http://www.vaseljenska.com/misljenja/antisrpski-karakter-balkanske-carinske-unije/>; приступљено 02.09.2017.

Крестић, Василије: *Руководство САНУ води противсрпску политику*, Српски лист; <http://www.srpskolist.net/gledista/rukovodstvo-sanu-vodi-protivsrpsku-politiku/>; 02.09.2017.

Less, Timothy: *Disfunction in the Balkans-Can the Post-Yugoslav Settlement Survive?*, Нова српска политичка мисао, 22.12.2016. <http://www.nspm.rs/nspm-in-english/dysfunction-in-the-balkans-can-the-post-yugoslav-settlement-survive.html>; приступљено 25.01.2018.

Letter of Brigadier General FC Poole to Lord Milner, 31 July 1917, HO 197 (1917) C.18/21(4). <https://www.marxists.org/history/etol/writers/challinor/1977/british-bolshevism/ch08.htm#n1>; приступљено 07.12.2017

Lenczowsky, George: *The Arc of Crisis: It's Central Sector*, Foreign Affairs, Vol. 57, No. 4, Spring 1979. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1979-03-01/arc-crisis-its-central-sector>; приступљено 25.08.2018.

Мекалистер: *Србија мора да прати ЕУ у увођењу санкција*, Н1инфо, 14.07.2016. <http://rs.n1info.com/a176883/Vesti/Vesti/Mekalister-Srbija-mora-da-prati-EU-u-uvodjenju-sankcija.html>; приступљено 13.09.2017.

Меркурис, Александар: *Америка је уморна*, ЦЕОПОМ ИСТИНА, 07.02.2017. <http://www.ceopom-istina.rs/politika-i-drustvo/amerika-je-umorna/>; приступљено 29.12.2017.

Миленковић, Милан: *Постдемократија*, 27. јануар 2016. <http://milanmilenkovic.com/postdemokratija/>; приступљено 28.08.2018.

Миленковић, Милан: *Пруски модел*, 18. јануар 2016. <http://milanmilenkovic.com/pruski-model/>; приступљено 28.08.2018.

Миленковић, Милан: *Четврти сталеж*, 24. децембар 2015. <http://milanmilenkovic.com/ilan-milenkovic-cetvrti-stalez/>; приступљено 28.08.2018.

Miller, Nicholas J.: R .W. SETON-WATSON AND SERBIA DURING THE REEMERGENCE OF YUGOSLAVISM, 1903-1914, стр. 59-61. [https://www.academia.edu/464739/R.W. Seton-Watson and Serbia during the Re-emergence of Yugoslavism 1903-1914](https://www.academia.edu/464739/R.W._Seton-Watson_and_Serbia_during_the_Re-emergence_of_Yugoslavism_1903-1914); приступљено 30.03.2017.

Military Assistance Agreement Between the United States and Yugoslavia, November 14, 1951, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/yugo001.asp; приступљено 26.05.2017.

Мировни уговор у Кучук-Кајнарцију, 10.07.1774. <http://xn--d1aml.xn--h1aaridg8g.xn--p1ai/18/kyuchuk-kaynardzhiyskiy-mirnyy-dogovor-mezhdu-rossiey-i-turtsiey/>; приступљено 15.03.2017.

Михалков, Никита: „Манифест просвећеног конзервативизма“, Српски лист;; <http://www.srpskilist.net/gledista/manifest-prosvecenog-konzervativizma>; приступљено 29.03.2018.

Михејев, Дмитриј: *Шта је идеологија америчке беле елите?*, Патриот, 28.05.2017. <https://patriot.rs/dmitrij-mihejev-sta-je-odeologija-americke-bele-elite/>; приступљено 29.12.2017.

Mohammadi, Saman: *The British And U.S. Governments Installed Khomeini Into Power In 1979*, The Excavator, November 3, 2011. <http://disquietreservations.blogspot.rs/2011/11/british-and-us-governments-installed.html>;

NATO Summit Live Updates: Trump Pushes Allies to Increase Spending, The New York Times, July 11, 2018; <https://www.nytimes.com/2018/07/11/world/europe/trump-nato-live-updates.html>; приступљено 27.08.2018.

Nijemi Balkan, <https://www.youtube.com/watch?v=z236UIEkCsU>; 02.09.2017.

NSDD 133 United States Policy towards Yugoslavia, March 14, 1984, National Archives Catalog; доступно на: <https://catalog.archives.gov/id/6879731>; приступљено 12.04.2018.

O'Sullivan, John: *Annexation*, United States Magazine and Democratic Review 17, no.1 (July-August 1845): 5-10; <http://web.grinnell.edu/courses/HIS/f01/HIS202-01/Documents/OSullivan.html>; приступљено 21.12.2017.

Рейхштадт, 26 июня/8 июля 1876 г. Рейхштадтское соглашение между Россией и Австро-Венгрией, <http://istmat.info/node/27175>; приступљено 17.03.2017.

Русија мора прећи у офанзиву, Нови Стандард, 28.01.2018.

<https://standard.rs/2018/01/28/rusija-mora-precu-ofanzivu/>; приступљено 29.03.2018.

Русији је неопходна демонтажа економског система, Нови Стандард, 15.01.2018.

<http://standard.rs/2018/01/15/rusiji-je-neophodna-demontaza-ekonomskog-sistema/>;
приступљено 29.03.2018.

Савин, Леонид: *Америчка стратешка култура и спољна политика*, Печат, 05.02.2016. <http://www.pecat.co.rs/2016/02/americka-strateska-kultura-i-spoljna-politika/>; приступљено 29.12.2017.

Сан-Стефано, 19 фебруара/3 марта 1878 г. Сан-Стефански прелиминарни мирни договор, <http://istmat.info/node/27178>; приступљено 17.03.2017.

Селић, Момчило: *О сопству*, Српски лист, бр. 3, јун 2003, Београд, стр. 58. <http://www.srpskolist.net/files/o-sopstvu.pdf>; приступљено 02.03.2017.

Селић, Момчило: *Рат*, Српски лист, <http://www.srpskolist.net/gledista/rat>; приступљено 05.03.2017.

Serwer, Daniel P.: *The Unraveling of the Balkans Peace Agreements*, Contingency Planning Memorandum No. 32, Center for Preventive Action, November 08, 2017, <https://www.cfr.org/report/unraveling-balkans-peace-agreements>; приступљено 24.01.2018.

Sjekloća, Aleksandar: *Bilans stanja*, Kosmopolitika, 09. јул 2018; <http://www.kosmopolitika.com/index.php/nista-ne-biva-slucajno/139-bilans-stanja>; приступљено 29.08.2018.

Србија има четири стуба спољне политике, Мондо, 30.08.2009. <http://mondo.rs/a146694/Info/Srbija/Srbija-ima-cetiri-stuba-spoljne-politike.html>; приступљено 13.09.2017

STANOVNIŠTVO PREMA NARODNOSTI, PO GRADOVIMA/OPĆINAMA, POPIS 2001. https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02.html; приступљено 10.12.2017.

СТАНОВНИШТВО ПРЕМА НАЦИОНАЛНОЈ ПРИПАДНОСТИ БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1991/pdf/G19914026.pdf>; приступљено 10.12.2017.

St. Claire, Jeffrey; Cockburn, Alexander: *How Jimmy Carter and I Started the Mujahideen*, Counterpunch, January 15, 1998; <https://www.counterpunch.org/1998/01/15/how-jimmy-carter-and-i-started-the-mujahideen/>; приступљено 25.08.2018.

Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America: Sharpening the American Military's Competitive Edge, <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>, стр. 2. приступљено 25.01.2018.

Sharkov, Damien: *Russian sanctions to cost Europe €100 bn*; 19.06.2015. <https://www.newsweek.com/russiarussian-sanctionseu-european-union-european-economies-sanctionseu-sanctions-603431>; приступљено 27.08.2018.

Телесковић, Аница: *Српска посла Дејвида Петреуса*, Политика, 02.12.2016. <http://www.politika.rs/sr/clanak/369045/Srpska-posla-Dejvida-Petreusa>; приступљено 02.09.2017.

ТРИБИНА: *Да ли је Србија секуларна држава?*, доступно на: https://www.youtube.com/watch?v=L7-U_pp5mPs&t=1872s; приступљено 03.03.2017.

Treaty of Alliance, Political Cooperation, and Mutual Assistance Between the Turkish Republic, the Kingdom of Greece, and the Federal People's Republic of Yugoslavia (Balkan Pact), August 9, 1954 http://avalon.law.yale.edu/20th_century/eu002.asp; приступљено 12.06.2017.

Трубцекој, Николај: *Русија као наследник Џингис-канове државе*, Српски лист-Гледишта, <http://www.srpskilist.net/gledista/rusija-ka-naslednik-dzingis-kanove-drzave>; приступљено 16.03.2018.

Trump dreams vs Trump reality – hopes still permitted!, The Saker, February 19, 2017; <https://thesaker.is/trump-dreams-vs-trump-reality-hopes-still-permitted/>; приступљено 30.12.2017.

Гужитељка_Хашког трибунала:_Његош славио убијање_Муслимана у „Горском вијенцу“ <http://srbinaokup.info/?p=27351>; приступљено 02.09.2017.

УГОВОР О ПРИЈАТЕЉСТВУ И САРАДЊИ ИЗМЕЂУ ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, КРАЉЕВИНЕ ГРЧКЕ И РЕПУБЛИКЕ ТУРСКЕ, 1953 <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dipl-tradicija/istorijski-diplomatski-dokumenti/39-ugovor-prijateljstvo-1953?lang=cyr>; приступљено 12.06.2017.

U.S. Military Presence in Europe (1945-2016), <file:///C:/Users/Nikola/Downloads/US%20FORCES%20IN%20EUROPE%20FACT%20SHEET%20MAY%2016.pdf>; приступљено 27.08.2018.

French president explains his vision of reformed EU, B92, July 30, 2018; https://www.b92.net/eng/news/world.php?yyyy=2018&mm=07&dd=30&nav_id=104746; приступљено 27.08.2018.

Hale, Virginia: Italy's Populist New PM Vows to 'Bring an End to the Immigration Business', Welcomes 'Populist' Label, Breitbart, 6 June, 2018; <https://www.breitbart.com/london/2018/06/06/italys-new-pm-vow-end-immigration/>; приступљено 27.08.2018.

House of Commons, 14 and 17 March 1917. <https://www.marxists.org/history/etol/writers/challinor/1977/british-bolshevism/ch08.htm#n1>; приступљено 07.12.2017.

„Цео регион све више вуче ка НАТО... Како ће Србија?“, Танјуг, 26.08.2017. <http://www.ewb.rs/news.aspx>; приступљено 13.09.2017.

Цымбурский, В.Л.: *ОСТРОВ РОССИЯ. Перспективы российской геополитики*, http://www.polisportal.ru/files/File/pubvlication/Starie_publicacii_Polisa/C/1993-5-Cimburskiy_Perspektivi_rossijskoj_geopolitiki.pdf; приступљено 28.03.2018.

Jonathan Clayton, Hereward Holland, *Over one million sea arrivals reach Europe in 2015*, UNHCR, <http://www.unhcr.org/afr/news/latest/2015/12/5683d0b56/million-sea-arrivals-reach-europe-2015.html>; приступљено 27.08.2018.

Чворовић, Зоран: *Слобода Балкана два века између Запада и Русије (I)*, Нови Стандард, 08.12.2014. <http://www.standard.rs/istorija/30629-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B2%D0%B0-%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%92%D1%83-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%B8-%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B5-1>; приступљено 15.03.2017.

John Winthrop, *A Modell of Christian Charity* (1630), <https://history.hanover.edu/texts/winthmod.html>; приступљено 21.12.2017.

Mark Whitehouse, *What Comes After Putin Could Be Trouble (Op-ed)*, The Moscow Times, Aug. 27 2018; доступно на: <https://themoscowtimes.com/articles/what-comes-after-putin-could-be-trouble-opinion-62679>; приступљено 28.08.2018.

